

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

NOIEMBRIE 2008

magazin istoric

Anul XLII – serie nouă – nr. 11 (500)
noiembrie 2008

<http://magazinistoric.itcnet.ro>
e-mail: mistoric@itcnet.ro; mistoric1967@yahoo.com;
mistoric@gmail.com

1 Gerard David (c.1460-1523) este unul dintre pictorii flamanzi importanți. Născut la Utrecht, a devenit, după moartea lui Hans Memling (1494) principala pictură al orașului Bruges. Tabloul său *Odișna în timpul fugii din Egipt* reia o temă biblică, cu adaptări din peisajul flamand. Legenda spune că Iosif a poruncit palmierilor să își aplece crengile pentru a le culege fructele. În pictura lui David, Iosif scutură cu un băț crengile unui castan. Tabloul degajă o atmosferă de pace, de tihnă, după zbuciumul prin care personajele au trecut anterior

2 Castelul Huniazilor, din Hune-
doara, rămâne unul dintre cele mai importante monumente feudale din România

3 Îl reprezintă altorelieful de pe frontispiciul bisericii catolice din Santiago de Queretero pe Mihai Viteazul? Un răspuns îl puteți găsi în paginile acestui număr

4 Tobolsk (în tătară Tubil) este o capitală istorică a Siberiei. Orașul a fost întemeiat de cazacii lui D. Ciulkov, în timpul expediției de cucerire a Siberiei, lângă ruinele capitalei Hanatului Siberiei, Kaşlik. Este singurul oraș din Siberia și printre puținele din Rusia care mai păstrează o citadelă (*kremlin*), ridicată din piatră, la sfârșitul secolului al XVII-lea

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician
DINU C. GIURESCU,
IOAN-AUREL POP,
membru corespondent
al Academiei Române**

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Secretar general de redacție
Florentina Dolghin**

**Redactori:
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan,
Eugen Tomac,
Irina Țăranu**

**Secretar de redacție
Theodor Lianos**

**Director economic
Doina Pascu**

**Corectura
Georgeta Apreotesei
Secretariat**

Constanta Avram

**Difuzare
Constantin Petrescu**

**Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilas**

București, Piața Valter Mărcăneanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru
Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 283 (secretariat
și difuzare), 285, 287, Sectorul 1, Oficiul
postal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 010155,
Telefon, Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

SUMAR

noiembrie

2008

500

4 Meșteșugul slovelor
B. THEODORESCU

5 Minunea cărții
G. ȘTREMPEL

10 Truda
smeritului Macarie
și a urmașilor săi
GH. BULUȚĂ

15 De numele
Hunedoreștilor...
I.-A. POP

DICTIONAR
ISTORIC

19 Flandra
V. IONESCU

PASTILA
DE CUVINTE

24 Un cuvânt,
trei sensuri,
trei cuvinte, o origine
M. SALA

25 Bancheri
și proletari
*Banca Națională
a României în primii ani
ai regimului comunist*
B. COSTACHE

CITITORII
ÎNTREABĂ,
ISTORICII
RĂSPUND

28 Chipul
lui Mihai Viteazul
în Mexic?
C. REZACHEVICI

INEDIT

33 Din
correspondența lui Zoe
Dumitrescu-Bușulenga
E. DOCSĂNESCU,
V. RÂPEANU

EXCLUSIVITATE

36 Istoricul în cetate
Mihail Hrușevski
E. BAIDAUS

48 Moscova
se interesează
de rezerva de aur
a Băncii Naționale
a României
*Negocieri economice
româno-sovietice, 1954*
T.V. VOLOKITINA

EVENIMENT

41 Eroii uitați
*Comemorare
la Turtucaia*
B. BRISCU

43 Loc de lumină
pentru istoria nației
*Începuturile Muzeului
Național de Istorie*

M. IONIȚĂ

53 „Aici Radio
România“ a împlinit
80 ani

L. MUȘȚEANU

56 Renașterea
balcanologiei
în plin război rece
Dosarul Papacostea

N.-Ș. TANAȘOCA

**POVESTEA
UNUI TABLOU**

63 Ascunse
alegorii olandeze

C. UNGUREANU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

ECOURI

66 Amintiri
despre Armata Roșie
O.M. PANAIT

67 România
acum 100 de ani
G. FILITTI

71 Un chip
din Bucovina
*Compozitorul Tudor
cavaler de Flondor*
C.A. RACOVITZĂ,
I.A. PÂNZAR

73 Pe frontul de Vest,
Crăciun fericit!
T. STĂNESCU-
STANCIU

78 Cum a devenit
Siberia rusească
F. DOLGHIN

82 Arma care
a cucerit Vestul Sălbatic
I. SCAFES

87 Călăreții Romei
G. BĂEȘTEAN

**HOOVER
INSTITUTION**

91 Manevrele
unui fost rege

RUBRICI

77 Pentru biblioteca
dumneavoastră

90 Telex

72; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

TIPOGRAFI ȘI CĂRTURARI

BARBU THEODORESCU

Meșteșugul tiparului pare astăzi ceva ușor și la îndemâna oricărui capitalist și a lucrătorilor lui. Ei sunt numai instrumente care să ajute intelectualului la răspândirea gândirii sale. Rar se mai găsesc patroni tipografi cari să aibă și îndeletniciri cărțurăști. Sunt ultimele raze ale unui asfințit, căci în trecut numele de tipograf nu se putea despărți de cel de cărțurar.

Tiparul, inventat în secolul al XV-lea, se desăvârși la Veneția. Un călugăr sârb își însuși noua artă în acest oraș și începu tipărirea în Cetinje. Invazia turcească îl gonește din acele locuri [...]

Această născocire a stârnit o întreagă revoluție. Smeritul călugăr așezat în chilioara lui, bâjbâind prin întunericul opaiului frumoașa caligrafie, în fel și chipuri de tonuri și mlădieri, e dat în lături și, odată cu el, și hrisovul muncit în ani de zile. Iată-l pe călugăr într-o chilie mai mare, având ucenicii care muncesc litera de lemn cu mai multă ușurință și repeziune. Astfel apare, pentru noi, Coresi la Brașov și după el un întreg șir de tipografi. Toți sunt călugări, muncind la tipărirea cărților sfinte și a pildelor religioase, scriind și tipărind numai pentru aceste nevoi.

S-au scurs secole. Tipografia românească e în progres și la îndemâna întregului Orient.

Mănăstirile de seamă își aveau meșterii și zațul propriu. Râmnicul și Govora, Târgoviște, Bucureștii, Neamțul, toate își aveau tipografiile lor.

Influențele occidentale și revoluția franceză au adus o mare schimbare în viața țărilor românești. Legăturile ardelenilor cu Roma și Viena schimbă Ardealul. Acolo s-a format întreaga pătură de cărțurari, de dascăli de școală. Dintre ei, unul scoboară munții și ne dă învățământul românesc. Era Gheorghe Lazăr. Odată cu această nouă mișcare, se înnoiește și tiparul.

Suntem într-un secol de renaștere națională. Haina Orientului, ajunsă roasă și ruptă, o lepădăm, petec de petec. Azi limba din biserică, mâine școala grecească și slavonească.

În locul ei căutam materiale și forme noi. Mănăstirea, în decădere și părăginită, nu mai e centrul de cultură și cu ea dispare și învățatul călugăr. Harnicii schitnici, învățați, retrași, smeriți nu mai sunt. Și tipografiile lor sunt părăsite. Nici nevoile cărțurăști ale bisericii nu mai puteau fi servite. Noua școală avea trebuință de slovă românească. De aici și trebuința unei tipografii. Monopolul tipografic călugăresc este luat vechilor lui păstrători și iată cum în 1817 el trece în mâna mireanului.

La acea dată, doctorul Caracaș, stolnicul Răducanu Clineanu și slugerul Dumitrache Topliceanu, „cu bună râvnă spre folosul obștesc”, cer lui Caragea învoirea să deschidă o tipografie privilegiată pentru limbile română și grecească [...]

Ei au așezat tipografia în casele domnești de la cișmeaua lui Mavrogheni. Au mai cerut Domnitorului să le dea monopolul tipografic pe 20 de ani, în toată țara, afară de cea de la Râmnicul-Vâlci. Au mai cerut să li se dea voie „a tipări și filoghică, adică scrieri de celea ce

privesc asupra iubirii de învățătură, care atât acestea, cât și alte cărți de învățătură grecească, întâiu să se teoriească de dumnealui Vel Postelnic, și apoi să se dea la tipar“ [...]

Cam în aceleași condiții a luat ființă și întâia tipografie de provincie, adică aceea creată de pictorul Constantin Lecca la Craiova, în 1837, căci după București și Iași, Craiova s-a bucurat de o asemenea instituție.

(Barbu Theodorescu, *Tipografia olteană, în Boabe de grâu*, 1931, fragmente)

500 ani de tipar românesc

Titlul acesta mi l-a sugerat domnul Dorin Matei, redactorul șef al Magazinului istoric, cu prilejul unei vizite pe care mi-a făcut-o la Bibliotecă, la finele lunii septembrie. Este mai degrabă titlul unei cărți cu multe volume, căci este mai greu să concentrezi în câteva pagini evoluția omenirii, tributară scrisului, decât să o desfășori, pe îndelete, cu calm și bună documentare.

Ne-ar fi greu să concepem viața noastră fără cartea comodă și la îndemâna tuturor, de azi. Dar să ne întoarcem în timp și să ne gândim care ar fi fost evoluția speciei umane fără scriere, fără acest fantastic mijloc de apropiere al indivizilor, de comunicare a ideilor și a experiențelor de viață?! Cu siguranță că și astăzi, omul ar fi trăit în bezna epocii de piatră, abia ridicat la verticală.

ROSTUL CĂRȚII ÎN VIAȚA LUMII

Prof. univ. dr. GABRIEL ȘTREMPEL,
Membru de Onoare al Academiei Române,
Director onorific al Bibliotecii Academiei Române

Cartea înseamnă mai întâi scriere și evoluția ei, până în vremea noastră, este dintre cele mai interesante. Mii de ani aceasta a cunoscut forme diferite, alfabetul ciudate, difuzări între indivizi și societăți umane, care au comunicat idei, experiențe, sentimente.

Scrisul și suportul său material, cartea, sub diferite forme a fost martorul evoluției umanității, din vechime și până în vremea noastră. Așa se explică cunoștințele noastre despre societățile omenești care au trăit cu milenii în urmă. Și fiecare

orânduire a societății omenești, fiecare creștere a vieții economice și sociale a însemnat o treaptă urcată în dezvoltarea omenirii datorită scrisului și cărții.

Și scrisul și cartea au cunoscut diferite forme materiale de-a lungul vremii, impuse foarte adesea de specificul locului. Sumerienii, șocotii pe bună dreptate cei mai vechi creatori de scrieri „analitice“ (fiecărui semn grafic corespunzându-i o idee) au folosit argila pentru a imprima în suprafața sa

moale cunoștințele modeste dobândite, pe care țineau să le împărtășească semenilor. Cu mai bine de 3.500 de ani î.H. acești sumerieni au creat cărți de lut pe care cu vremea le-au organizat urmașii lor, chaldeo-asirienii, în adevărate biblioteci. Era multă știință acumulată în aceste tăblițe de lut, în care s-au imprimat cu ajutorul unor bețișoare în formă de cuie texte juridice, matematici și astronomie, medicină, atâtea câte au putut crea învățații acelor vremi. Luați-le, folosiți-le și, mai ales, difuzați-le –

vor fi spus acei creatori —, căci încă de la începuturile ei cartea aceasta de formă primitivă a fost hărăzită diseminării cunoștințelor și progresului.

Egiptenii, folosind legăturile pe care le-au stabilit încă în mileniul al treilea cu civilizația cretană de la Cnossos, au creat o civilizație și o cultură teocratică, fascinantă prin scrierea săpată pe pereții templelor sau zugrăvită în mormintele faraonilor, ale preoților sau marilor demnitari. Dar nu piatra a constituit materialul predilect pentru difuzarea cunoștințelor vremii și a literaturii religioase, mai bogată decât a tuturor popoarelor din vecinătate. Aceasta avea dezavantajele mari lesne de văzut, din care greutatea ei nu era singura.

Dar egiptenii au fost înzestrați de natură cu trăsături ce crește din abundență în Delta Nilului și din care au fabricat, cam de pe la începutul mileniului al doilea, „hârtia” lumii vechi, papirusul. Pe acest material, ce a impus și forma de rulou a cărții pentru multe veacuri și care a fost difuzat în întregul bazin al Mediteranei, a fost scrisă marea majoritate a operelor savanților, gânditorilor și poezilor Antichității. Biblioteci de mari dimensiuni au luat ființă și s-au dezvoltat, mai ales în

epoca elenistică, ce caracterizează cultura și știința din timpul diadohilor, a succesorilor lui Alexandru Macedon. Egiptul, condus de Ptolemei, și Pergamul, statul fondat de Eumenes, urmaș al lui Lysimah, alt general al marelui Alexandru, au creat biblioteci rămase în istoria culturii și civilizației universale, insule de științe și literatură. Prin cartea înfășurată sul ne-a fost transmisă creația, filosofia marilor personalități de la Homer la Aristotel, incluzând

gândirea lui Platon, Socrate, știința lui Euclid, Teocrit, Eratostene, Arhimede, teatrul lui Eschil, Sofocle, Euripide, Aristofan și istoria și literatura impunătoarei Rome.

La Alexandria Egiptului este fondată după anul 300 î.H. celebra bibliotecă a lumii vechi, ce a adunat în fridele și rafturile sale sute de mii de rulouri — unii istorici vorbesc de un milion —, întreaga filosofie, literatură și știință cunoscute atunci. N-a fost vorba de o adunare vulgară a cunoștințelor acumulate în bazinul Mediteranei, ci de lucrări ample de restabilire cât mai precisă a textelor, prin comparații de versiuni și copieri definitive ale operelor marilor creatori. Lucrul a fost elaborat atât pentru literatură, cât și pentru matematici. Este vorba mai ales de literatura

greacă. Aici a fost alcătuit cel dintâi catalog metodic, numit *pinakes* de către Calimakos din Cirene, mort în anul 235 î.H. Pe baza lui au fost fixate mai apoi limitele (lista, numărul) principalilor scriitori clasici greci: 180 poeți, câte 50 filosofi și istorici și 35 oratori.

În vremea Ptolemeilor au fost chemați la Alexandria 70 de învățați evrei (sub amenințare) și puși să traducă Vechiul Testament în grecește. Este versiunea cunoscută sub denumirea de Septuaginta, folosită și de creștinii răsăriteni până în ziua de astăzi.

Bibliotecii din Alexandria i-a făcut concurență o altă celebră bibliotecă din Asia Mică, aceea a Atalizilor din Pergam. Au adunat și aceștia peste 200.000 de rulouri de mare valoare spirituală. Gelozia ivită între ele a dus la sistarea exportului de papirus spre Asia Mică. Consecințele au fost dintre cele mai neașteptate și, în același timp, dintre cele mai benefice pentru evoluția cărții lumii vechi. Oamenii Pergamului, mari crescători de animale, s-au orientat repede spre alte materiale susceptibile să fie folosite la scris: pieile oilor, caprelor, ale vițelilor foarte tineri. O întreagă industrie a luat ființă pentru pregătirea pergamentului, cum se va numi noul material de scris, ce avea să supra-

viețuiescă papirusului și să slujească de receptor al culturii și științei până la răspândirea hârtiei în Europa, ultima creație a omului în materie de difuzare a cunoștințelor omenirii.

Pergamentul, care putea fi scris pe ambele părți (papirusul era scris numai pe o față), îndoit și legat în caiete, a dat forma de astăzi a cărții (deocamdată, ultima formă a cărții omenirii), numită *codex*. Generalizarea lui în Europa se va produce după secolul al VI-lea d.H., când Egiptul a fost pierdut pentru Imperiul Roman și n-a mai putut furniza materia miraculoasă a trestiei Nilului.

Dar aceste două depozite imense ce adăposteau cultura, filosofia și știința lumii vechi, Biblioteca din Alexandria și Biblioteca din Pergam, aveau să trăiască zile tragice, încheiate până la urmă cu dispariția lor. Pradă flăcărilor de mai multe ori, rămășițele lor, păgâne, în concepția creștină, au fost distruse. Urmarele opere supraviețuitoare au fost arse de către arabii lui Omar (dacă aceste scrieri cuprind date potrivnice Coranului, trebuie distruse; dacă cuprind scrieri

asemănătoare Coranului sunt de prisos, de vreme ce există Coranul. Așadar să fie date pradă flăcărilor). Cine ar putea măsura pierderea omenirii în urma acestor distrugerii?! Se pare că 80% dintre creațiile unor scriitori, istorici și filosofi au fost pierdute prin aceste cataclisme de nerecuperat. Sute de scriitori ne sunt cunoscuți doar prin numele lor, rămase în scrierile altor mari creatori. Nenumărate opere ale tragedienilor, filosofilor, savanților greci, pomenite în unele scrieri, s-au pierdut în acest fel. Din opera lui Sofocle, ce cuprindea 113 titluri, n-au supraviețuit decât

șapte creații, la fel ca și din moștenirea lui Eschil, Aristofan, Pindar, Hesiod.

Dar pierdute au fost, la urma urmei, state și imperii și distruse au fost toate instituțiile de cultură de după prăbușirea Imperiului Roman. Pentru că am amintit de Roma și de Imperiul Roman, cu toată situația ei de inferioritate față de filosofia, literatura și știința greacă, nu putem să nu amintim de marea literatură istorică, de poezia și oratoria latină, modele pentru statele europene în tot Evul Mediu. Cicero a fost model pentru elocința școlilor, universi-

taților și altarelor, iar Cezar, Tit Liviu și Tacitus i-au deprins pe istoricii franci și germani cu adevărul și spiritul obiectiv în operele lor. Cât privește poezia romană (Vergiliu, Horațiu, Ovidiu), o socotim superioară celei grecești.

Toate acestea au fost difuzate prin carte, prin rului, mai ales, dar și prin codicele copiate prin secolele VI-XIII în zeci și sute de exemplare.

Iată că, în decursul a 3.000 de ani și mai bine, folosind cartea scrisă cu mâna și având aceasta diferite forme, cum am pomenit mai sus, omenirea a creat (și distrus) opere menite să împingă cunoștințele științei și ale culturii înainte, răspândindu-le în întregul univers cunoscut.

Era scumpă cartea atunci, căci nu numai pergamentul – ca să ne apropiem cu povestea de începuturile și mijlocul Evului Mediu european –, ci și operațiunile de copiere erau costisitoare. Cărțile erau puține și cunoscătorii de scris și citit puteau fi întâlniți doar prin abații. O bibliotecă mănăstirească de plină strălucire cum erau cele din Germania, Italia, Anglia și Franța – rar avea 200-300 volume, înlănțuite pe pupitrele pe care erau citite. Tot în mănăstiri luau ființă și scriptoriile, locurile special amenajate unde se copiau textele, de obicei religioase. Se cere pomenită și activitatea pe această temă

desfășurată la Constantinopol, superioară în multe privințe Apusului.

Dar cum spuneam, pergamentul era costisitor și rar. Să ne gândim la rostogolirile de populații, sute de ani după căderea Imperiului Roman de Apus, la nesiguranța omului obișnuit, la bolile care au bântuit Europa, la decăderea economică din primele veacuri ale epocii medievale și vom avea explicațiile greutăților cărturarilor (foarte puțini) și ale mănăstirilor, unde mai pălpăia interesul pentru carte și scris.

Prin secolul al XIII-lea se mai limpezise cerul Apusului. Arabii, întreprinzători, cum au dovedit-o de atâtea ori de-a lungul istoriei, au experimentat și au perfecționat un nou material de scris, hârtia. Invenția nu le aparținea lor, ci chinezilor, dar arabii au avut meritul de a fi luat procesul de fabricare de la niște prizonieri chinezi și de a-l fi răspândit în lumea lor: Damasc, Bagdad, Tripoli ș.a. Prin secolul al XIII-lea apar și în Europa primele fabrici de hârtie sau mori. Mai întâi în Spania maură, la Xativa, în 1238, apoi în Italia, la Fabriano, în 1268,

apoi în Franța, la Troyes, în 1338, în Germania, la Nürnberg, în 1390 ș.a.

Dintr-odată, substituirea pergamentului cu hârtia a dus la o coborâre considerabilă a prețului cărții, rămânând scumpă doar mâna de lucru a copiștilor. Dar nu va trece mult până când și această problemă va fi rezolvată...

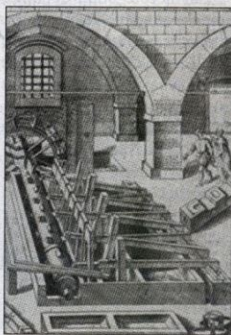
În veacurile al XII-lea și al XIII-lea Europa a cunoscut o burghezie ce se trezea la viață. Progresele economice n-o satisfăceau; își manifesta dorințele pentru instruire, pentru cunoaștere. Apar celebrele universități: de la Bologna, în anul 1154, de la Paris, în anul 1200, de la Oxford, 1214, Padova în 1222, Cambridge în 1231, Coimbra în 1290 și multe altele după anul 1300. Oameni, cu miile, se adună în jurul acestor instituții de cultură, dornici de instruire. Se cerea o înmulțire a manuscriselor necesare studiilor și scriptoriile din universități nu pridideau cu lucrul, bine organizat și supravegheat. Cu greu puteau face față cerințelor de noi exemplare de literatură religioasă și laică cerută în procesul de învățământ. Se cerea ivirea unei minuni, care să difuzeze repede mai multe exemplare din aceeași carte. Au încercat oamenii să sape în plăci de lemn texte negativ și să le imprime, apoi, pe pergament sau hârtie. Treabă anevoioasă și riscantă, căci literele nu rezistau operațiunii de imprimare întotdeauna. Aceste cărți xilografice s-au ivit și s-au dezvoltat mai ales în Germania, Olanda și Franța. Demne de reținut sunt imaginile, adesea cu subiecte religioase, imprimate cu ajutorul gravurilor în lemn. Lumea,

incultă, se folosea de imaginile ce înfățișau scene biblice sau destinate nevoilor religioase ale unor oameni îngroziți de epidemiile de ciumă ce au decimat Europa veacului al XIV-lea. Cum nu știau să citească, imaginile acestor opere xilografice, cu foarte redus text, s-au răspândit mult și scrieri ca *Biblia săracilor*, *Oglinda salvării omenescii*, *Patimile lui Hristos*, *Dansurile macabre*, ce au cunoscut ediții până la finele secolului al XV-lea, cu mult după răspândirea tiparului.

Ideea realizării mai multor exemplare din același text, așadar, exista.

Mai era necesară scânteia de geniu, care să descătușeze lumea de marile eforturi și cheltuieli ale scrisului de mână. Această scânteie s-a aprins în mintea lui Johann Gensfleisch zum Gutenberg, născut în orașul Maienta din Renania în jurul anului 1400 și mort tot acolo în anul 1468.

Nu vom urmări viața lui Gutenberg, petrecută la Strasbourg, de altfel tumultuoasă și adesea certată cu legea. În acest oraș, între anii 1436 și 1439, în asociație cu încă doi oameni, experimentează Gu-

tenberg unele dintre componentele viitoarei sale tiparnițe (spre pildă, turnarea literelor).

Întors la Maiența după anul 1444, sărac, este obligat să se împrumute la bancherul Johann Fust cu mari sume de bani, ca să-și definitiveze tiparnița. Ca orice om de afaceri, bancherul Fust, ce fusese asociat la imprimarea celebrei Biblii latinești cu 42 de rânduri, apărută în 1456, în două volume, văzând succesul lui Gutenberg, îl acționează în justiție cerându-i restituirea banilor împrumutați. Neavând cum înapoia banii, Fust pune mâna pe tiparniță și-l asociază pe Peter Schöffer, care învățase meseria de la Gutenberg. Ceilalți lucrători se risipesc, ducând cu ei și împărțind tehnica imprimării în Germania, Italia, Franța, practic în toată Europa apuseană. De aici înainte se va putea vorbi mai ușor despre rostul cărții în viața lumii, despre dezvoltarea științelor, a literaturii cu ajutorul acestui vehicul, cartea, mult mai ieftină și la îndemâna tuturor. A fost cea mai mare invenție a omului, tiparnița, și comunicarea tuturor cunoștințelor de la individ la individ și de la generație la generație cu ajutorul cărții tipărite n-a putut fi înlocuită de toate computerele și sculele lumii contemporane.

Cum s-au petrecut lucrurile la noi și în ce măsură ne-am aliniat la progresul lumii prin carte se poate observa

din faptul că sărbătorim luna aceasta 500 de ani de la tipărirea primei cărți românești.

Este vorba de Liturghierul imprimat la 1508, la Târgoviște, de către ieromonahul Macarie, venit din Muntenegru, alungat de turci. Tiparnița târgovișteană era a treia în Europa cu caractere chirilice, după Cracovia și Cetinie. Celelalte țări ortodoxe vor cunoaște tiparul mult mai târziu; Moscova spre pildă, a avut tipar propriu abia 50 de ani mai târziu.

Tot tiparul românesc din secolele XVI-XVIII va imprima cărți pentru nevoile creștinilor din Balcani, cărțile slavonești pătrunzând și în Ucraina stăpânită de Polonia, cu o numeroasă populație ortodoxă. Se vor imprima de preferință cărți de cult, căci tipografiile noastre au funcționat la umbra zidurilor mănăstirești, dar și texte de legi, comentarii teologice. Din păcate, tipografiile noastre n-au fost întreprinderi laice, precum cele din Apus, cu orientare economică precisă, gata să imprime tot felul de literatură cerută de un public larg și ușor vandabilă. Tiparul era costisitor și în afara de voievozi și vârfurile bisericești rar se va ivi câte un laic dispus să subvționeze un titlu de carte, de obicei dat în dar. Și aceasta abia în veacul al XVIII-lea.

Au existat totuși culmi în realizările tipografice românești, care ne permit să privim cu oarecare mândrie la aportul nostru cultural din răsăritul Europei. Așa a fost activitatea lui Coresi de la Brașov, singura în afara implicațiilor

bisericești, deși cărțile sale sunt în totalitate religioase. A fost apoi epoca domnitorilor Matei Basarab și Vasile Lupu, când au apărut textele de legi românești. Nu este de neglijat nici „Vremea Ducăi-Vodă” cu aportul învățatului mitropolit Dosoftei. În sfârșit, cea mai strălucită contribuție a cărții din epoca brâncovenească, creație a celui mai învățat mitropolit care a stat în scaunul Țării Românești, este vorba de Antim Ivireanul. Ne vom opri un moment asupra realizărilor sale, când arta tipografică românească se putea alinia celei occidentale.

Antim a tipărit cărți românești, slavonești, multe grecești, arabe. A trimis ucenici de ai săi în alte tipografii, la Tiflis, în Georgia, țara lui de origine, a trimis tipografie și literă arabă la Alep, în Siria. Bucureștii, Snagovul, Târgoviștea, centre tipografice din vremea lui Brâncoveanu, au tipărit numeroase cărți grecești, mai ales pentru lumea creștină ce nu s-a putut bucura nici măcar de palida independență a Țării Românești din vremea lui Brâncoveanu. În sfârșit, Antim a făcut școală de tipografi care au continuat tradițiile, iată de o jumătate de mileniu din vremea noastră.

Desprindem rostul cărții din viața oamenilor cu ușurință, dacă ne gândim la fantasticul progres al omiei de astăzi, imposibil de realizat fără carte și tiparul lui Gutenberg. ■

500 ani de tipar românesc

Pentru Europa de Răsărit, sfârșitul secolului al XV-lea și secolul următor sunt epoca tipografilor ambulanți și a întemeierii primelor tipografii în marile orașe: Veneția (1483 prima tipăritură cu litere glagolitice; 1512 cu litere chirilice), Cracovia (1491), Cetinje (1493-1494), Târgoviște (1508), Praga (1517), Belgrad (1522), Moscova (1564), Lvov (1574), Ostrog, azi Ostrogojsk, în Federația Rusă (1580).

DE LA SCRIPTORIU LA TIPARNIȚĂ

GHEORGHE BULUȚĂ

Și la noi, ca pretutindeni, prima formă de editare a cărții a fost scriptoriul (atelier de caligrafie și miniatură, care funcționa în cadrul unei mănăstiri sau cancelarii). Astfel de activități au fost organizate în mănăstiri precum Vodița, Tismana, Bistrița, Neamț, Putna, Dragomirna etc., exclusiv sub patronaj ecleziastic sau domnesc. Comandate de voievozi sau înalți clerici, manuscrisele au avut o intensă circulație în tot spațiul sud-est european și până în Georgia sau Orientul Apropiat. Scriptoriile și cărțile manuscrise au

dăinuit până la începutul secolului al XIX-lea, reprezentând un specific al artei cărții pe pământ românesc.

Precursori: copiști...

Asemenea tradiții culturale premergătoare tiparului au fost alimentate și prin manuscrisele bizantine care au circulat la noi și au format primele fonduri ale bibliotecilor mănăstirești din Țara Românească și Moldova. Manuscrise bizantine au ajuns în Țara Românească în di-

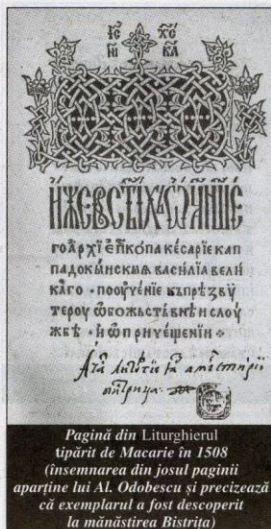
verse împrejurări. O parte dintre ele au fost aduse din necesități de cult și lectură ale unor prelați greci aflați în diferite demnități ecleziastice la nordul Dunării. Acesta ar fi cazul a două manuscrise a căror intrare în spațiul cultural românesc datează din secolul al XIV-lea. Primul este o copie din scrierile patriarhului Teofilact al Bulgariei și a aparținut mitropolitului Hariton (1372-1381), fost stareț al mănăstirii Cutlumuș și protos al Athosului. Celălalt, o Evanghelie grecească pe pergament (din secolul al XII-lea), a fost adus

și folosit în serviciul divin de către mitropolitul Antim (1381-c.1402), manuscris aflat în prezent în Biblioteca Universității din Bologna.

Alte manuscrise înregistrează în periul lor scurte, dar benefice popasuri pe pământ românesc. Astfel, un manuscris bogat ilustrat, comandă a împăratului Ioan Comnenul pentru mănăstirea din Studion, este semnalat în Valahia în preajma anului 1500. Mai târziu, la porunca voievodului Mircea Ciobanul (1545-1552; 1553-1554; 1558-1559), a fost ferecat în argint și dăruit la Muntele Athos.

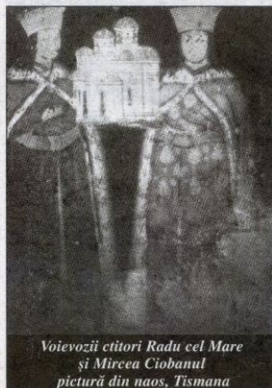
Semnalăm și o altă situație: prezența manuscriselor bizantine în moștenirea culturală a voievozilor români. În 1640, Matei Basarab dăruiește mănăstirii Lavra de la Athos un frumos Evangheliar pe pergament din secolele IX-X, piesă de valoare din bunurile transmise din generație în generație în familia Basarabilor. Manuscrisul are o sumptuoasă legătură artistică în argint, făcută la comanda domnului român, și cuprinde pe versoul primei scoarte portretul acestuia și al doamnei Elina.

În Moldova, primele cărți sunt atestate în mănăstiri încă de la începutul secolului al XV-lea. Într-un act din anul 1407, al mitropolitului Iosif I Mușat, prin care „popa chir Dometian“ este numit stareț al mănăstirilor Neamț și Bistrița, se specifică faptul că noul conducător trebuie să preia întreg inventarul („tot ce se găsește în acele mai înainte zisa mănăstiri“), adică „sau cărți [s.n.], sau odăjdii, sau vase, toate de la mare până la mic“. După cum se observă, cărțile erau trecute înaintea celorlalte

Pagină din Liturghierul tipărit de Macarie în 1508 (însemnarea din josul paginii aparține lui Al. Odobescu și precizează că exemplarul a fost descoperit la mănăstirea Bistrița)

ofoare. Se pare că în aceeași epocă un *rotulus* (manuscris sub formă de rulou, scris pe papyrus sau pergament) liturgic ar fi fost dăruit de împăratul Ioan Paleologul lui Alexandru cel Bun (azi în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu“ din Iași).

Voievozii cititori Radu cel Mare și Mircea Ciobanul pictură din naos, Tismana

... miniaturisti...

Primul manuscris împodobit artistic, un *Tetraevangheliar* în limba slavonă, a fost realizat la mănăstirea Vodița de către Nicodim de la Tismana, în anii 1404-1405. Adevăratul început al artei cărții manuscrise, al miniaturii românești este datorat însă lui Gavriil Uric, „primul mare artist și om de cultură român“, cum îl caracteriza istoricul Sorin Ulea. Principala sa lucrare, *Tetraevangheliarul* din 1429, azi în Biblioteca Bodleiană din Oxford (*Magazin istoric*, nr. 1/1970), marchează „premisele unei noi variante de artă bizantină, cu puternic specific românesc“ cum nota un alt specialist al manuscriselor miniaturate românești, G. Popescu-Vâlcea. În opera acestui caligraf și artist al cărții își are originea școala de miniatură veche moldavă.

Regimul estetic al caligrafiei lui Gavriil Uric, modalitatea de împodobire a inițialelor, forma și ductul scrierii sale, în general, precum și programul său iconografic au avut ecou nu numai în arta manuscriselor, ci și în configurarea tipologiei cărții chirilice tipărite, din întregul spațiu unde aceasta s-a răspândit. S-a considerat că pentru începuturile tiparului chirilic european (marcat de activitatea meșterului Sweipolt/Schweipoldt Fiol de la Cracovia, unde acesta a realizat în anul 1491 două cărți în limba slavonă) modelul de literă a fost „izvodul moldovenesc“. P.P. Panaitescu a făcut observația că formele literelor folosite de tipograful cracovian „imită pe cele specifice manuscriselor slavo-române (semiunciala)“.

Analizând ornamentația „literelor“ *Tetraevangeliiarului* din 1512, tipărit de Macarie în Țara Românească, B.P. Hasdeu arăta că fie și presupunând „că aceste litere s-ar fi turnat sau săpat în Veneția pentru trebuința tiparului român și tot încă rămâne constat că desenul, primitiv era curat românesc, luat de prin manuscrisele muntene și moldovene din secolul precedent“. Prin compararea tipăriturilor de la Târgoviște ale lui Macarie (*Liturghierul*, 1508; *Octoihul*, 1510; *Tetraevangeliiarul*, 1512) cu cele ale lui Sweipolt Fiol (și anume, *Octoihul*, 1491) s-au stabilit trăsături specifice, care „exclud o identificare sau o apropiere pronunțată“ între cele două oficine tipografice. Macarie a tipărit *Tetraevangeliiarul* de la 1512 și pe pergament, realizând câteva exemplare de lux. Unul s-a păstrat până în zilele noastre, fiind decorat manual în aur și diferite culori. Existența unui asemenea exemplar amintește de tradiția incunabulelor (denumire sub care sunt cunoscute toate cărțile tipărite până la 1500) apusene, ce trebuia să treacă drept manuscrise prin realizarea ulterioară actului tipăririi a inițialelor ornate, pentru care se lăsase loc în textul de bază, precum și a altor elemente specifice cărții manuscrise, mult mai căutate și deci mai scumpe.

Exemplarul de lux al *Tetraevangeliiarului* lui Macarie, împodobit în tradiția școlii moldovenești de artă a cărții, marchează simbolic trecerea de la scriptoriu la tiparniță, făcând în același timp dovada unui aume gust public, încă sensibil la arta caligrafică și miniaturii. Considerat de

N. Iorga drept exemplar personal al domnitorului Neagoe Basarab, *Tetraevangeliiarul* vădește un lux ornamental demn de o comandă domnească.

... și tipografi itineranți

Introducerea tipografiei ca instituție nouă în spațiul

Gravură cu o reprezentare fantezistă a Țării Românești, apărută în lucrarea Buch der Kroniken a lui Hartmann Schedel (Nürnberg, 1493)

cultural românesc a fost precedată și de activitatea unor meșteri tipografi itineranți provenind din ținuturi românești și care au lucrat la imprimarea unor incunabule în diferite orașe europene. Toma Septemcastrensis de civitate Hermani“) a tipărit în 1470 și 1472 două incunabule la Mantua și un altul, în 1481, la Modena. Numele lui Bernard din Dacia figurează pe un incunabul tipărit la Neapole, iar Martin din Codlea este meșterul unei lucrări editate la Brünn (Brno). Andrei Corbu din Brașov („Andreas de Corona sau Corvus“) și Martin Bârseanul din Codlea („Martinus Burciensis de Szeidino“) apar în colofonul (postfața tipografului, de pe ultima pagină) *Breviarului Olomuncense* (Veneția, 1484). Acești meșteri tipografi itineranți aparțin unui tip comun în Europa secolului al XV-lea.

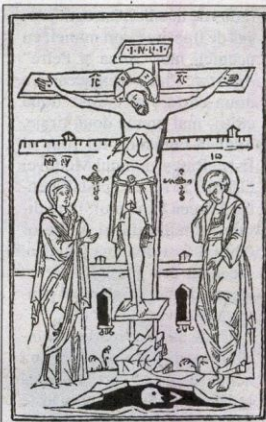
Să amintim și tipărirea scrierilor unor autori originari din Țările Române în perioada incunabulară. Cel mai vechi incunabul de acest tip se datorează unui autor cunoscut sub numele Prizonierul transilvan („Captivus Septemcastrensis“), născut într-un sat lângă Sebeș, în anul 1422, și mort la Roma, în 1502. A fost răpit de turci la vârsta de 16 ani, la asediul cetății Sebeș, unde învăța limba latină și teologia la o școală a dominicanilor. Scrierea sa *Tractatus de ritu, moribus, condicionibus et nequicia Turcorum* (Tratat despre credințele, obiceiurile, viața și viclenia turcilor), apărută la Urach (Baden-Württemberg, Germania), în 1482, a fost elaborată după ce, în 1458, reușise să scape din captivitate. Partea introductivă

descrie amănunțit expediția din 1438 a sultanului Murat al II-lea (1421-1451) în Transilvania, la care a participat și voievodul Țării Românești Vlad Dracul (1436-1446). Această relatare este una dintre cele mai vechi însemnări privind Evul Mediu românesc, scrisă de un cronicar originar din aceste ținuturi.

Pelbart de Timișoara („Pelbartus de Temeswar“, cca 1435-1504), predicator franciscan cu studii la Universitatea din Cracovia, a publicat șase mari cicluri de predici *Sermones* în limba latină, între anii 1487-1590 (ultimele cărți din ciclul *Aureum Rosarium* fiind terminate și tipărite după moartea autorului de către un discipol, vicarul Oswald de Lasko). Volume din opera lui Pelbart de Timișoara, „scriptor ecclesiasticus celebris“, se regăsesc azi în diverse fonduri românești din localitabile și cărți rare. Biblioteca județeană Timiș numără printre valorile sale bibliofile volumul *Pommerius quadragesimalis*, Augsburg, 1502, exemplar având pe prima filă un portret al autorului. Această gravură, realizată de un artist din Augsburg, Hans Othmar, îl prezintă pe Pelbart așezat la un pupitru pe care se află o carte deschisă și diverse instrumente pentru scris.

Modelul Macarie...

Toate aceste fapte conturează complexitatea climatului cultural și politic al introducerii tiparului în Țările Române. La îndemnul voievozilor Radu cel Mare, Mihnea cel Rău, Vlad cel Tânăr sau Neagoe Basarab, „smeritul ieromonah“ Macarie (Maga-

Gravură din Triodul penticostar tipărit de Coresi în 1557-1558...

zin istoric, nr. 9/2002, 5/2008) a lucrat la tipărirea *Liturghierului*, *Octoiului* și *Tetraevangheliarului*. Izvorâte sub aspectul formei grafice din tradiția artistică a ornamentației cărții manuscrise românești, având drept scop să răspundă necesităților politice interne, de lectură, precum și celor legate de ritualul ecleziastic („cărți pentru glorifi-

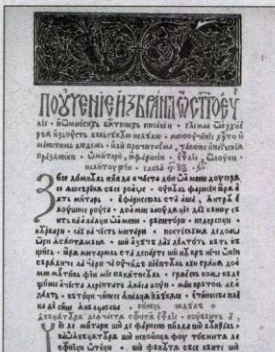
carei și folosul cititorilor“), în contextul în care cărțile de cult manuscrise nu mai erau suficiente, tipăriturile lui Macarie prezintă o mare însemnătate funcțională: sunt *primele imprimare ale statului român feudal*, produse ale unui model editorial autohton.

Voievozii români au făcut mari eforturi financiare, organizând o tipografie și asigurând adunarea de prin mănăstiri a textelor bisericești ce urma a fi imprimate. *Liturghierul* lui Macarie este prima formă tipărită a slujbelor liturgice, în limba slavă, *Octoiul* stabilește o practică unitară de cult, în vreme ce *Tetraevangheliarul* este prima tetraevanghelie tipărită pentru toți ortodocșii care foloseau limba slavă ca limbă a cultului religios.

Modelul editorial-tipografic al lui Macarie a avut o certă influență asupra cărții românești a secolului al XVI-lea, dar și în aria culturală sud-slavă. Ne vom opri doar la cazul tiparniței de la Gorazde (Herțegovina), unde Fiodor Liubavici, la îndemnul stareșului Bozidar, a tipărit: *Liturghierul* (1519), *Psaltirea* (1521) și *Molitvenicul* (1523).

... și școala lui Liubavici

În 1544, fiul lui Fiodor, Dimitrie Liubavici, a adus presa și literele la Târgoviște și a înființat cea de-a doua tipografie chirilică românească a secolului al XVI-lea. Tipograf și aventurier, secretar domnesc (logofăt) și diacon, prieten apropiat și chiar presupus frate al lui Iacob Heraclid Despot, domn al Moldovei (1561-1563), după unele date, Dimitrie ar fi studiat, îm-

... și *Evangelhiarul aceluiași tipograf, Brașov, 1581*

preună cu Iacob Heraclid, la școala lui Hermodoros Lestarcos (Creta). În *Genealogia* lui Iacob Heraclid, publicată la Brașov, acesta îl recunoaște pe Dimitrie ca frate. În *Viața lui Despot Vodă*, scrisă de Johannes Sommer, se arată că Iacob Heraclid intenționa să-l instaleze pe acest Dimitrie pe tronul Țării Românești. După moartea lui Despot, în 1563, Dimitrie a fost prins și predat lui Petru cel Tânăr (1554-1568), fiul lui Mircea Ciobanul. Doamna Chiajna, văduva acestuia din urmă, a ordonat să fie decapitat și, la un banchet, a aruncat pe masă capul înșăngerat, ca un avertisment pentru adversari.

Știm că Dimitrie Liubavici fusese trimis, în 1552, la Brașov, pentru a învăța latina cu umanistul Valentin Wagner. A revenit ulterior la Brașov, unde se pare că avea o bibliotecă importantă. În 1561 călătorește la Viena, în Italia, în Moldova cu Despot vodă și apoi din nou în Țara Românească.

Informațiile despre originea sa etnică sunt contradictorii: grec, bulgar și chiar valah „ex nobilis Valachiae stirpe orindus” (de stirpe nobilă valahă). Cert este că, împreună cu Moise tipograful, Dimitrie Liubavici a tipărit la Târgoviște, la cererea lui Mircea Ciobanul, un *Molitvenic* (1545). Din epilogul acestei cărți rezultă că editorul și proprietarul tipografiei era Dimitrie, Moise fiind doar tipograful executant („eu păcătosul și mai micul dintre sfinții călugări, Moisi, m-am trudit la această scriere cu matrițele lui Dimitrie Liubavici”). Este un meșteșugar complet, care realizează, singur sau ajutat de un număr

redus de ucenici, întregul proces de tipărire („am muncit cu ucenicii mei Oprea și Petre” *Apostol*, 1547). Din această a doua carte s-au „tras” două ediții, mai precis două tiraje, unul la comanda lui Iliș al II-lea Rareș, domnul Moldovei (1546-1551), iar celălalt pentru Mircea Ciobanul. În realitate, comanditarul ambelor ediții a fost doamna Chiajna. Aceasta era fiica lui Petru Rareș, de aici și interesul pentru Moldova.

Unde au fost tipărite exemplarele din *Apostol*? Până acum se știa cu certitudine că la Târgoviște, așa cum este precizat în epilog: „și s-au isprăvit în luna martie 18 zile în cetatea de scaun Târgoviște...”. În recenta sa lucrare *Scrierea tainică la români*, Alexandru Mareș a descris partea finală a criptogramei din *Apostol*, ceea ce ar permite lecțiunea „în satul Jugur” (azi comuna Poenari, între Târgoviște și Câmpulung), sat care

aparținea atunci mănăstirii Dealu. Aici, „în casele lui Dimitrie”, a funcționat atelierul tipografic. Mai important este însă faptul că în atelierul lui Dimitrie Liubavici s-a format prima generație de tipografi români, iar Târgoviște devine centrul iradiant al meșteșugului de carte românească.

Și diaconul Coresi s-a format ca tipograf la Târgoviște, în climatul meșteșugăresc al tipografiei lui Dimitrie Liubavici. În 1557 el este amintit ca ajutor al lui Oprea logofătul în *Octoiul* slavon tipărit la Brașov cu matrițele lui Dimitrie Liubavici. Cartea fusese comandată de judele orașului, Johann Benkner, iar Coresi, tipograf itinerant, fusese probabil angajat temporar ca ucenic al altui meșter tipograf și se deplasase la Brașov. În 1557-1558 el se afla din nou la Târgoviște, unde, alături de alți zece ucenici, executa *Triodul-Penticostar* slavon, comandat de Pătrașcu cel Bun și terminat sub domnia lui Mircea Ciobanul.

Cartea slavonă tipărită în Țara Românească are un caracter și un aspect românesc, deși se adresează întregii comunități ortodoxe sud-est europene. Tehnic, ea este parțial îndatorată tiparului chirilic venețian, dar ca formă grafică și-a creat un stil propriu, nutrit de tradiția atât de durabilă a cărții manuscrise. Sub aspectul istoric și al mentalității, ea ilustrează locul și rolul domnilor români în lumea ortodoxă, aspirația lor la hegemonie spirituală exercitată prin citorii, înzestrări și imprimări de cărți, precum și conștiința unei vechi tradiții aulic-bizantine, cultivate cu orgoliu. ■

Stema Țării Românești
pe una dintre filele Tetraevangeliiarului
slavonesc tipărit de Macarie în 1512

FAMILIA HUNEDOREȘTILOR DE LA NUME LA RENUME

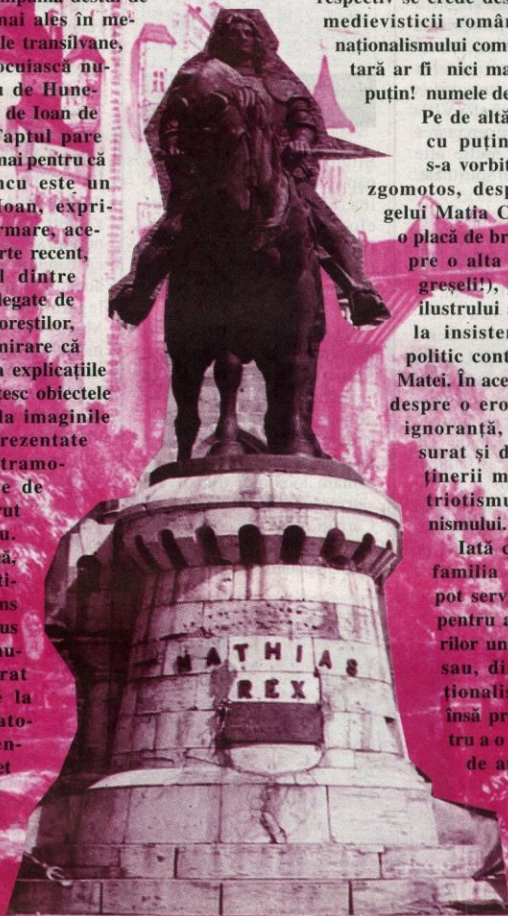
Prof. univ. dr. IOAN-AUREL POP,
Membru corespondent al Academiei Române

Rândurile de față au fost inspirate de campania destul de zgomotoasă, mai ales în mediile intelectuale transilvane, menită să înlocuiască numele de Iancu de Hunedoara cu acela de Ioan de Hunedoara. Faptul pare ciudat fie și numai pentru că forma de Iancu este un derivat din Ioan, exprimând, prin urmare, același lucru. Foarte recent, vizitând unul dintre marile muzee legate de familia Hunedoreștilor, am văzut cu mirare că peste tot, de la explicațiile clasice ce însoțesc obiectele expuse până la imaginile și filmele prezentate cu metode ultramoderne, numele de Iancu a dispărut pur și simplu. Cu oarecare jenă, directorul instituției, un distins istoric, mi-a spus că ștergerea numelui consacrat al eroului de la Belgrad se datorează insistențelor unui exeget al temei, care crede că a monopolizat cercetările din domeniu și, odată cu

ele, adevărul. În plus, cercetătorul respectiv se crede destinat purificării medievisticii românești de tarele naționalismului comunist. O astfel de țară ar fi nici mai mult, nici mai puțin! numele de Iancu!

Pe de altă parte, în urmă cu puțini ani, la Cluj, s-a vorbit și s-a scris, tot zgomotos, despre statuia regelui Matia Corvinul, despre o placă de bronz veche și despre o alta nouă (plină de greșeli!), pe care numele ilustrului suveran apărea, la insistențele unui om politic controversat, drept Matei. În acest caz, era vorba despre o eroare cauzată de ignoranță, orgoliu nemăsurat și de pretenția deținerii monopolului patriotismului și românismului.

Iată cum numele din familia Hunedoreștilor pot servi drept pretexte pentru atingerea scopurilor unor „europeniști” sau, dimpotrivă, „naționalisti”. Tema este însă prea serioasă pentru a o mutila în funcție de anumite interese individuale sau de grup, de orgoliu și de pretenții de infailibilitate.

Familia regelui Matia Corvin (1458-1490) a fost de mult timp și mai este încă un subiect de intense cercetări, de dispute istoriografice și chiar politico-naționale. Faptul se explică în principal prin sărăcia, neclaritatea și „prelucrarea” sau alterarea încă din epocă a datelor referitoare la această temă, dar și prin perceperea, cel puțin uneori, a datelor respective prin prisma sensibilităților moderne și contemporane, a tiparelor naționale care, mai ales începând cu secolul al XVIII-lea, au dominat și cercetarea trecutului, ca și multe alte aspecte ale creației spirituale.

Înrudiri certe

Discuțiile s-au axat pe mai multe chestiuni, legate de originea etnică a familiei, de proveniența geografică a acesteia, de confesiunea membrilor ei, de identitatea exactă a bunicii dinspre tată a lui Matia, de alte rude ale Hunedoreștilor și chiar de numele purtate de către aceștia. De originea românească a familiei nu se mai îndoieste azi niciun istoric serios, deși se mai discută, pe bună dreptate, despre gradul de importanță pe care această apartenență etnică îl avea în epocă.

Dar dincolo de aspectul în sine și chiar de rolul națiunii medievale, din moment ce această apartenență etnică este marcată în secolul al XV-lea și, uneori, chiar subliniată apăsător, în chip neutru, cu admirație sau cu dispreț, datorită istoricilor este s-o consemneze și interpreteze. De exemplu, marele umanist Enea

Regele Matia Corvin (și în p. 17), așa cum apare în miniaturi de epocă

Silvio Piccolomini – ajuns papă cu numele de Pius al II-lea (1458-1464) – spune elogios despre Iancu de Hunedoara că a sporit gloria nu atât a ungarilor, cât a românilor, în mijlocul cărora s-a născut.

Se mai știe aproape cert că mai toți membrii cunoscuți ai familiei s-au născut în Transilvania și Ungaria, dar rămâne greu de precizat dacă strămoșii îndepărtați pe linie paternă ai lui Matia erau tot români localnici transilvăni sau proveneau de la sud de Carpați. Legat de confesiune, se poate doar presupune că bunicul patern al regelui Matia

(Voicu) și unele rude ale sale cu nume de rezonanță slavo-română, inexistente în calendarul catolic (Șerb sau Șerban, Radul, Mogoș, alt Radul), vor fi fost inițial de rit creștin bizantin, ca mai toți românii de-atunci. Elisabeta de Marsina (Margina? Mușina?), soția lui Voicu – provenind probabil din districtul bănățean Marginea sau din Țara Hațegului (din familia Mușină de Densuș) –, putea să fie, după numele ei de calendar, catolică, dar nu este absolut necesar.

Despre această bunică a regelui Matia, Antonio Bonfini spune că era de origine greacă, ceea ce poate duce cu gândul la biserica ortodoxă numită și „greacă” și la faptul că românii erau membri ai acestei biserici. Posibilele legături de rudenie ale lui Matia Corvin cu sultanii Mehmed al II-lea, Baiazid al II-lea sau cu pretendentul Djem nu fac obiectul direct al acestui studiu și nu au nicio relevanță în chestiunea numelor utilizate de membrii familiei sau date lor de contemporani și urmași.

În afară de înrudiri certe, prin alianță, cu două familii nobiliare ungare mijlocii Dengeleg sau Rozgonyi –, celelalte rude cunoscute pe linie paternă ale lui Matia – sunt familii de cneji, voievozi și mici nobili români din zona Hunedoara-Hățeg. Lăsam la o parte aici familia lui Nicolaus Olahus (1493-1568) arhiepiscop primat și regent al Ungariei habsburgice înrudită prin alianță cu Corvineștii: o soră a lui Ioan de Hunedoara

Castelul Huniazilor (detaliu)

– Marina – ar fi fost căsătorită cu un unchi pe linie paternă al ilustrului umanist și prelat. Această legătură de rudenie nu are relevanță pentru studiul de față. Același lucru este valabil și pentru presupusa înrudire a lui Ioan de Hunedoara cu familia domnească a Moldovei (tot printr-o fiică a lui Voicu, căsătorită cu voievodul Petru al III-lea, domn, cu întreruperi, în 1447-1448). Tot aici, în Țara Hațegului, tatăl regelui Matia avea „frați copărtași” (numiți și condvizionali, devălmași sau de moșie), datorită unor pământuri stăpânite în indiviziune sau prin părți „nealese” pe teren.

Sfântul Matia, fără corespondent în onomastica românească

În aceste rânduri, ne vom opri mai insistent asupra anumitor nume din familia Hunedoreștilor, mai ales că, relativ recent, s-a scris despre „o întreagă strategie de folosire a erorilor onomastice” (A.A. Rusu) în istoriografia română, ca și cum o conspirație bine pregătită de către forțele oculte ale comunismului și neocomunismului ar fi condus la alterarea voită a unor nume proprii din secolul al XV-lea. Vom începe chiar cu numele ilustrului suveran al Ungariei, născut în Transilvania.

Este clar pentru orice occidental sau cunoscător al catolicismului și al confesiunilor protestante că numele de Matthias sau Mathias sau Mathia (cu variante) provine de la acela al aposto-

lului respectiv, devenit nume propriu, de botez, dat în mod curent copiilor, în timpuri ceva mai îndepărtate, în Occident. Astăzi, acest nume este destul de rar. Ziua apostolului Matthias se celebra în calendarul catolic din Ungaria medievală la 24 februarie (în anii obișnuiei) sau la 25 februarie (în anii bisecți). Cum viitorul rege s-a născut în Casa Mech (devenită apoi Casa Matia, existentă și astăzi) din Cluj (Klausenburg, Kolozsvár), în voievodatul Transilvaniei, probabil la 23 februarie 1443, i s-a dat numele de Matthias, după numele apostolului sărbătorit în ziua imediat următoare, la 24 februarie.

Este simptomatic faptul că într-un oraș încă predominant german *intra muros* (cum era Clujul pe la 1440) se naștea un fiu de voievod al Transilvaniei de origine românească, numit Matia, care avea să devină un ilustru rege al Ungariei. Este însă posibil ca venirea pe lume a viitorului rege să se fi petrecut chiar în 24 februarie 1443, așa cum pare să ateste un document emis de „Ioan Corvin de Hunedoara” (*Ioannes Corvinus de Huniada*), în 24 februarie 1495 (*in festo beati Matthiae apostoli*), dat în memoria tatălui emiten-tului, prin care confirma o dănie paternă către Jozsa de Som, vicecomite de Tîmiș. În plus, merită reținute ca argument și slujbele poruncite de Nicolae Bethlen în amintirea lui Matia, în fiecare an, exact în ziua apostolului.

În mediul românesc însă, numele de Matia, Mathias sau Matthias nu există, nu se folosește și nu s-a dat nicio-dată ca nume de botez. Faptul poate părea ciudat, fiindcă și în calendarul bizantin exista ziua acestui sfânt. Astfel, în calendarul ortodox român se amintește de două ori numele acestui sfânt „Sfântul Apostol Matia” –, o dată direct, la 9 august, și altă dată indirect, în 30 iunie, când este ziua celor 12 apostoli. Firește, nu este vorba despre sărbători propriu-zise, importante, care să fi pătruns în conștiința publică. Sunt doar simple nume de sfinți în calendar, cum se întâmplă în toate zilele. Oricum, numele de Matthias nu există în onomastica românească!

Casa din Cluj în care s-a născut Matia Corvin

De la Matia, la Matei

În schimb, există din plin numele evanghelistului Matei, textele Evangheliilor cu autorii lor fiind mereu pomenite în fața poporului, a credincioșilor. Când cronicarii români mai târzii (din secolul al XVII-lea) au scris în limba română, au redat numele suveranului Ungariei în forma Mătiăș, Mateiaș sau Mătieș, adică în variante corupte după numele unguresc Mátyás. Se prea poate ca pronunția românească de-atunci (contrar specificului limbii române) să fi fost și cu accentul pe prima silabă (Mătiăș), ca în limba maghiară, de unde fusese preluat numele. Este de notat faptul că în documentele slavone din Moldova apare menționat diacul *Matiăș*, în timpul lui Ștefan cel Mare, dar cazul este izolat.

Și istoricii români din Transilvania au procedat la fel. De exemplu, Gheorghe Șincai, la finele secolului al XVIII-lea, scrie în chip constant „Matiaș, craiul Ungariei”. Chiar și Nicolae Iorga cel mai important istoric român a folosit în mod curent forma de Matiaș/Mateiaș. Din Matiaș s-a trecut pe nesimțite la Mateiaș, iar Mateiaș pare să fie și chiar este în românește un diminutiv de la numele de Matei; de aceea nu a mai fost decât un pas până la rebotezarea regelui în Matei. Istoriografia română modernă a redat, prin urmare, numele de Mathias drept Matei. A.D. Xenopol, autorul primei sinteze critice de istoria românilor (13 volume, publicate între 1896 și 1912), rămase ca model până astăzi,

scrie în chip constant „Matei Corvin”. Numele acesta de Matei a făcut apoi epocă în istoriografia românească și mai ales în conștiința românească.

Un rol important în folosirea numelui de Matia în secolul al XX-lea l-ar fi putut juca Vasile Pârvan, cu foarte serioase preocupări de istoria Evului Mediu, afirmate mai ales în jurul anului 1900. Dar marele istoric, care scria în chip invariabil *Mathias*, a

Nicolaus Olahus,
umanistul transilvan,
înruđit prin alianță
cu Corvineștii

părăsit repede preocupările acestea, dedicându-se istoriei antice și arheologiei. Ulterior însă, numele de Matei Corvin a făcut epocă în România. Dar nu este vorba aici despre nicio „strategie” ocultă, ci despre o situație specială de folosire a unui nume propriu. Toate istoriografiile sunt pline de astfel de situații, de nume proprii adaptate specificului unor limbi, de nume „inventate”, adaptate, de nume impuse prin cutumă și tradiție,

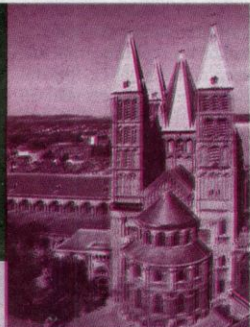
dar în aceste cazuri nimeni nu vorbește despre conspirații sau strategii oculte!

Precedentul milanez

Școala istorică de la Cluj, tocmai în anii regimului comunist, inițial prin vocea lui Francisc Pall (istoric român, în ciuda numelui maghiarizat!), a atras atenția asupra erorii produse prin confuzia dintre numele apostolului Matia pe care l-a purtat în realitate regele Ungariei și cel al evanghelistului Matei, dat acestui suveran de istoricii români. În mediul istoriografic, mai ales între medievisti, s-a impus actualmente forma corectă de Matia, dar în mentalitatea publică a rămas înrădăcinat numele de Matei. În folosirea lui nu intervin decât tradiția, obișnuința și, uneori, ignoranța, dar nu presiunea „strategică” sau „imaturitate a medievisticii noastre”, cum s-a scris mai mult decât tendențios și cu superioară satisfacție (A.A. Rusu). Este absurd ca din chestiuni relativ banale, minore și deplin justificate să se tragă concluzii atât de grave, de catastrofice! Menționăm doar că și într-o cronică italiană contemporană (anterioară morții regelui), suveranul Ungariei apare nu ca *Mattia*, cum s-ar fi convenit în limba italiană și cum stă scris în restul documentelor și cronicilor din Peninsula, ci drept *Matteo*, adică „Matei”. Acest fapt, din aria milaneză, este un prolog la varietatea de opțiuni onomastice pe care chiar finalul Evului Mediu a prefigurat-o pentru lumea modernă. ■

(Va urma)

Dictionar istoric

De la stânga spre dreapta, imagini din: Audenarde, Bruges (în centru), Tournai

FLANDRA

VICTOR IONESCU

Regiune situată la intersecția marilor puteri vest-europene, Flandra a fost odată în avangarda evoluțiilor politice continentale. Parte componentă a Belgiei, stat născut în 1830, Flandra se bucură azi – în baza Constituției belgiene din 1831 (modelul primei constituții a României), care, amendată de nenumărate ori, este încă valabilă – de o autonomie maximă: are guvern, parlament, administrație, imn și steag proprii, mergând până la dreptul de a încheia tratate internaționale.

Veche și puternică identitate europeană, Flandra s-a remarcat timpuriu prin bogăția sa, generată, pe de o parte, de poziția geografică – amplă față de maritimă la nord de Canalul Mânecii și vizavi de Anglia, cele două țări fiind parteneri economici reciproc privilegiați –, iar pe de altă parte, de munca poporului flamand. Flamanzii au fost printre primii care au dezvoltat industrii competitive: pescuit, textile și prelucrarea diamantelor, zootehnie și agricultură, exploatarea offshore de petrol și gaze, petrochimie și comerț.

Flandra are 13.522 km² și puțin peste șase milioane de locuitori. În cadrul Belgiei, ea este una dintre cele trei regiuni federale, alături de Wallonia și Bruxelles. În afara teritoriului belgian se află două mici zone ale Flandrei istorice, una în Franța, alta în Olanda. Flamanzii sunt un popor de origine germanică, limba pe care o vorbesc fiind dialect al neerlandezei (olandeza modernă).

În evoluția istorică a Belgiei naționalismele flamand și wallon s-au confruntat adesea, ceea ce a impus ca Regatul Belgiei, unul dintre fondatorii Uniunii Europene, care era „stat unitar descentralizat”, să devină în 1970 stat federal. Wallonii doreau autonomie economică, iar flamanzii autonomie culturală. În 1970 art. 59 bis al Constituției stabilea ca primă formă federală crearea a trei comunități: franceză, flamandă și germanofonă, iar art. 107 crea regiunile wallonă, flamandă și bruxelleză. Federalismul belgian a fost completat prin noi măsuri legislative în 1974, 1977-78, 1980 și 1989, pentru ca autonomia maximă de azi să fie statuată prin lege, în 1993. Aceasta se bazează pe autonomia și egalitatea regiunilor, pe competențele exclusive și echivalența normelor fiecărei entități federale și pe libertatea de acțiune pe scena internațională. Astfel, entitățile federale belgiene au dreptul de a-și reglementa cooperarea internațională, Constituția prevăzând că ele au devenit „subiect de drept internațional”.

După alegerile generale din iunie 2007 și până în martie 2008, Belgia nu a reușit să aibă un guvern, din cauza disputelor dintre walloni și flamanzi pe tema reformării statului. Wallonii refuză consolidarea autonomiei regionale, în timp ce flamanzii refuză un stat federal cu puternice com-

petențe asupra regiunilor. Separarea Cehiei și Slovaciei din 1993 a provocat temeri legate de un efect contagios, temeri întărite de tentațiile autonomiste din Flandra, Scoția, Catalonia sau Lombardia. Or, Belgia, ca sediu al

instituțiilor europene, ocupă un loc strategic în UE. Văzută din Europa, secesiunea Flandrei este de ordinul ficțiunii politice. Pierre Moscovici, secretar național pentru relații internaționale al P.S. Francez, a sintetizat situația prin butada: „coabitare imposibilă, sciziune imposibilă”.

Celti, franci salieni, normanzi

În secolul I î.H. teritoriul Flandrei era locuit de triburile celtice ale menapienilor la est și morinilor la vest. Ocupată de Labienus, un general al lui Cezar, în anul 52, Flandra a fost inclusă de împăratul Claudius în provincia Belgica Secunda. Din secolul al IV-lea

aici s-au așezat francii salieni, neam germanic a cărui limbă stă la baza neerlandezei. În perioada merovingiană Flandra a făcut parte din Neustria, fiind creștinată în secolul al VII-lea. Prin Tratatul de la Verdun (843), ea revenea lui Carol cel Pleșuv (840-877), regele

Franciei Occidentale, Franța de mai târziu.

În anul 862, Baudouin I Brat de Fier, căsătorindu-se cu fiica lui Carol cel Pleșuv, a primit titlul de conte al Flandrei și și-a stabilit capitala la Bruges, pe atunci un mic sat. Imediat după moartea primului conte (879), Flandra a fost lovită de normanzi, care au ocupat o parte din ea. Baudouin al II-lea (879-918), dezvoltând relații bune cu regele francez Carol al II-lea (884-887) și cu Eudes, contele Parisului și viitor rege (888-898), a obținut trei regiuni sudice având ca centre Therouanne, Boulogne și Tournai.

Este epoca în care ansamblul comital al lui Baudouin al II-lea începe să fie cunoscut sub numele de Flandra. Al treilea conte, Arnulf I (918-943), și-a lărgit teritoriul cu Douai, Artois și Ponthieu. În secolul al XI-lea Baudouin al IV-lea cel Bărbos (989-1035) a inițiat un proces de expansiune spre est, ocupând Valenciennes, pe râul Escaut, și construind o fortăreață la Audenarde (1006). Astfel, contele Flandrei, care era vasal al regelui Franței, ca stăpân al unor teritorii la est de Escaut, devenea și vasal al împăratului german.

Asasinarea lui Carol cel Bun (1119-1127). Fiul regelui danez Knud al II-lea, a pus capăt stăpânirii conților, provocând intervenția regelui Franței, Ludovic al VI-lea

Tapiseria de la Bayeux țesută de Matilda de Flandra și suita sa de femei

Flandra s-a mai lărgit apoi cu comitatele Hainaut și Louvain, astfel că pe la 1050 ea ajungea o putere regională importantă. Matilda, fiica lui Baudouin al V-lea (1035-1067), a devenit soția lui Wilhelm, duce de Normandia, care în 1066 a cucerit Anglia. De altfel, faimoasa tapiserie din Bayeux, care pe o lungime de 72 m ilustrează cucerirea

Angliei de către normanzi, a fost țesută de Matilda de Flandra și femeile de la curtea ei din Londra. Între timp, tatăl ei, Baudouin al V-lea, a exercitat tutela (1060-1067) asupra nepotului său, regele-minor Filip I al Franței (1060-1108). Ultimul descendent al lui Baudouin Braț de Fier, Baudouin al VII-lea, a murit în 1119, comitatul trecând în mâinile lui Carol cel Bun (1119-1127), fiul regelui danez Knud al II-lea, urmat de doi conți proveniți din Alsacia vecină, Thierry și Filip, care au fost impuși de orașele Flandrei, numeroase, prospere și, în consecință, puternice.

Legi completate zi de zi

Conții Flandrei erau în acea epocă printre cei mai bogați și mai puternici feudali din Europa. Făceau legea, împărțeau dreptatea, băteau monedă, percepeau impozite și ordonau ridicarea la oaste. Ei erau protectorii stabilimentelor religioase și aveau o curte

impunătoare, ca și un guvern format din cancelar, conetabil, seneșal și camerier. Conții Flandrei achiziționaseră importante noi domenii și, de asemenea, își lărgiseră posesiunile, cucerind pământ din mare. Situația geografică a Flandrei o pregătise în mod strălucit să devină etapa occidentală a comerțului înările nordului european. Ea era capătul firesc al rutei corăbiilor care veneau din Anglia sau a celor care, venind din Marea Baltică se duceau spre sud. În secolul al X-lea Bruges atrăgea tot mai mult comerțul nordic.

În 991-1002, tariful taxelor de intrare în Londra îi indică pe flamanzi ca fiind cei mai numeroși dintre negustorii străini. Pacea și siguranța internă au determinat o importantă creștere a roadelor pământului, muncit cu mult zel de flamanzi, iar corăbiile englezești, pline cu lână de calitate, au stimulat foarte puternic industria postavului în tinerele orașe flamande. Bogățiile Flandrei erau grâul, furajele, păsările, ouăle și postavurile, între care trebuie să remarcăm produsele de tapiserie, una dintre primele industrii de lux. Începând cu anul 1100 este atestată documentar preocuparea orașenilor și negustorilor flamanzi de a construi noi drumuri între diferitele așezări. Tot în acel an, la Gand, ei săpau primul canal care lega râurile Escaut și Lys. Orașul Gand se întindea atunci pe 160 ha, iar Bruges pe 140. Flandra era plină de

ecluze care, pe timp de război, puteau fi deschise, pentru ca apa să taie inamicului căile de comunicație. La sfârșitul veacului al XIII-lea Gand era cel mai mare producător european de textile. Începând cu secolul al XII-lea pământul încetează de a mai fi singura bogăție. Banul reprezintă o valoare tot mai mare. Orașele îmbogățite din comerț și meșteșuguri cer drepturi politice, numite atunci „libertăți urbane”, devenind „comune”. Courtrai este prima „comună” de la nord de Alpi. Era mai degrabă o organizare de luptă și de salvare politică. În Flandra acest fenomen este cu atât mai vizibil cu cât comitatul și Alsacia erau pe atunci cele mai urbanizate regiuni europene. *Cronica lui Galbert* relatează că în 1127 contele Flandrei le-a acordat burghezilor din Bruges posibilitatea de a-și completa din zi în zi cutumele municipale. Orașele se unesc pentru a se opune cererilor absurde ale seniorilor lor feudali, pe care îi și contestă. În Flandra pretenția regelui francez Ludovic al VI-lea, suzeranul comitatului, de a-l impune drept conte pe normandul Wilhelm Cliton se

Batseba la baie, de pictorul flamand Hans Memling (cca 1482), ulei pe lemn

Filip cel Bun (1419-1467) a continuat expansiunea burgundă în Țările de Jos

lovește de opoziția comunelor, care-l susțin pe Thierry de Alsacia (1128-1168). Și acesta devine conte! Când fiul lui Thierry, Filip de Alsacia (1168-1191), a murit în Țara Sfântă, la asediul Accrei, regele francez Filip-August a intervenit în Flandra impunându-și propriul candidat, după ce l-a zdrobit la Bouvines (1214) pe obscurul conte Ferrante de Portugalia. Comitatul a ajuns apoi în mâinile familiei Dampierre (1278-1322), de la care a trecut la un Nevers. În 1484 Flandra i-a revenit prin căsătorie ducelui burgund Filip cel Îndrăzneț. Cu el se deschide în istoria Flandrei o strălucită epocă de împliniri economice și culturale.

Alessandro Farnese, duce de Parma, cel care a acționat în slujba Spaniei

Fastuosul veac burgund

Casa de Burgundia avea să ataceze posesiunile sale franceze teritoriile comitatelor Flandra, Artois și Franche-Comté prin moștenirea acestora de către Margareta de Flandra, căsătorită cu ducelul Filip cel Îndrăzneț (1384-1404). Nepotul acestuia, Filip cel Bun (1419-1467), a continuat expansiunea burgundă în Țările de Jos, cumpărând comitatul Namur, moștenind ducatul Brabant-Limbourg, confiscând comitatele Hainaut, Olanda, Zeelanda și Frisia, impunând un fiu bastard și un nepot ca episcopi la Utrecht și Liège, ambele importante principate eclesi-

astice cu teritorii întinse. El visa să obțină de la împărat recunoșterea ca stat independent. Istoricul burgund Pontus Heuterus îl numea în 1584 pe Filip cel Bun „conditor imperii Belgici”, adică „fondator al statului belgic”. Ultimul duce burgund, Carol Temerarul (1467-1477), a cumpărat în 1469 Alsacia Superioară de la arhiducele Austriei Sigismund

de Habsburg, iar în 1473 a primit ducatul Gueldre, încheind unificarea Țărilor de Jos. Sperând să fie recunoscut drept rege, el și-a căsătorit unica fiică, Maria de Burgundia, cu Maximilian de Habsburg, fiul împăratului Frederic al III-lea (1452-1493). Așa se face că după moartea Temerarului (Nancy, 1477), Habsburgii aveau să moștenească Țările de Jos.

Disponând de venituri considerabile, ducii burgunzi au ținut la Bruxelles o curte fastuoasă, egală cu oricare curte regală europeană din acea vreme. Filip cel Bun a înființat la Bruges, în 1429, ordinul cavaleresc al Lânii de aur, iar în 1454 a făcut jurământ să pornească o cruciadă contra otomanilor, care tocmai cuceriseră Constantinopolul. El se considera șef al Creștinătății și dădea serbări strălucitoare. Atrăgea bancheri, ocrotea artelile și uimea Europa

prin eleganța sa. În vremea lui, Bruges era „orașul cel mai vestit din toată lumea, datorită mărfurilor care se perindă și a negustorilor care revin”. În aceeași perioadă economia Țărilor de Jos a înflorit, mai ales după 1433, când Filip cel Bun a impus monete comune de aur și argint tuturor domeniilor sale.

Cronicarul Philippe de Commines afirmă că „pe vremea aceea pământurile lor se puteau numi pământul făgăduinței mai mult decât oricare altele de pe pământ”, datorită păcii îndelungate și „bunătații principelui care nu-și chinuia supușii”. În secolul al XV-lea centrul activităților comerciale se mută de la Bruges la Anvers. Acolo s-a deschis și prima bursă de mărfuri din lume, unde negustorii își tranzacționau liberi mărfurile. Aceste modificări se produceau în timp ce englezii descopereau că e mai rentabil să prelucreză ei înșiși lâna pe care, până atunci, o exportau în Flandra. Din acest motiv orașele comitatului au trecut la noi industrii, între care tapiseria de lux, textilele ușoare și pânza.

Din 1473 în regiune pătrunde și arta tiparului. Orașele flamande erau bine populate în secolele XIV-XV. Gand și Bruges aveau 40.000-50.000

Camera „Renaissance” din vechea Curte de Justiție din Bruges (azi sediul arhivei municipale), construită în onoarea lui Carol Quintul

de locuitori, iar Louvain, Bruxelles și Liège 20.000-30.000. (Spre comparație, Nürnberg avea 20.000, iar Frankfurt – 8.000.) Tot în secolul burgund orașele belgiene s-au înfrumusețat cu primării și catedrale, cu palate și mari case burgheze, construite în stilul gotic-flamboyant atunci la modă. Sculptura și pictura au progresat la rândul lor, în această perioadă avându-și originea școala flamandă de pictură, prin Van Eyck, Dieck, Bouts, Hugo van der Goes, Hans Memling și Gerard David.

Tablouri de mici dimensiuni, pentru burghezi

Tot prin căsătorie Țările de Jos aveau să intre sub autoritatea Spaniei. Filip cel Frumos, fiul Mariei de Burgundia și al lui Maximilian de Habsburg, s-a căsătorit cu Ioana Nebuna (*Magazin istoric*, nr. 10/2007), singurul copil al regelor unificatori ai Spaniei, Ferdinand de Aragon și Isabela de Castilia. Fiul rezultat din această căsătorie a moștenit la șase ani Țările de Jos, la 16 – Spania și la 19 – Austria, fiind ales împărat sub numele de Carol Quintul. El a făcut din Țările de Jos un bloc politic de 17 provincii, cu trei milioane de locuitori. Suveranul era reprezentat de un guvernator cu depline puteri, care rezida la Bruxelles.

O întâmplare a făcut ca toți guvernatorii acestei organizări

monarhice a Țărilor de Jos să fi fost femei: Margareta de Austria, mătușa lui Carol Quintul, Maria de Ungaria, sora aceleiași, și Margareta de Parma, fiică a lui Carol Quintul și soră vitregă a regelui spaniol Filip al II-lea. Acesta din urmă a instalat în Țările de Jos trupe de ocupație și a încercat să impună un regim

absolutist de tip spaniol, bazat pe armată și Inchiziție. Infiltrarea tot mai puternică a calvinismului (mai ales în provinciile nordice) a generat reacția disproporționată a Spaniei. În 1567 trupele ducelui de Alba au pornit un adevărat război contra locuitorilor din Țările de Jos. Mișcarea

de rezistență condusă de Wilhelm de Orania avea să ducă la separarea celor șapte Provinciile Unite (azi Olanda), care și-au proclamat independența față de Spania, făcând să se prăbușească blocul politic creat de Carol Quintul. Numai capacitatea militară a lui Alessandro Farnese, duce de Parma și general în slujba Spaniei, a făcut ca regiunile sudice Flandra, Artois, Hainaut, Brabant, Limbourg și Luxemburg să rămână sub suveranitatea Spaniei.

Anversul, oraș liber, în care se practica toate meseriile, inclusiv cele tinând de

domeniul luxului – tăierea și șlefuirea diamantelor, fabricarea hârtiei, tipărirea, producerea țesăturilor din mătase sau a celor cu fir de aur etc., a devenit centrul economic. Tranzacțiile financiare erau tot mai complexe și creditele acordate tot mai mari. La Anvers aveau sucursale băncii germani Fugger, Welser și Tucher, italieni Affaitaldi și Fuschibaldi sau englezul Thomas Grisham.

Extraordinara înflorire a picturii flamande din secolele XVI-XVII făcea ca Anversul să fie și un adevărat centru internațional al comerțului cu artă. Pe la 1500 orașul atrăgea pictori din toate provinciile Țărilor de Jos. Registrele corporațiilor din Anvers cuprind un mare număr de artiști proveniți și din nordicele Olanda și Brabant. Școala flamandă aducea o nouă exploatare a luminii și o „îmburghezire” a tematicii, introducând reprezentarea vieții intime și scenele de gen. Hieronymus Bosch era unul dintre cei mai bogați burghezi din Bois le Duc. În 1504 însuși ducele îi cumpăra un tablou. La cererea pieței, flamanzii măresc ponderea tablourilor de mici dimensiuni care puteau fi cumpărate și de burghezi. Clienții veneau mai ales din Germania, Rusia, Anglia și Spania.

(Va urma)

Carol cel Pleșuv (840-877), regele Franței Occidentale

Prima „comună” de la nord de Alpi: Courtrai

Pastila de cuvinte

Prezint, de această dată, un caz de triplet etimologic (cuvântul *friză* cu trei sensuri diferite) și altul de trei cuvinte, de origini diferite, care au ca numitor comun culoarea roșie.

TRIPLETE ETIMOLOGICE

Academician MARIUS SALA

Dicționarele limbii române au trei cuvinte *friză*, care se referă la trei domenii diferite: unul aparține arhitecturii, celălalt zoologiei, iar al treilea domeniului construcțiilor. Le-am ales fiindcă toate trei au, la originea îndepărtată, un nume de loc.

Friză „bandă orizontală decorativă (sculpturi, picturi etc.) care înconjoară fațada unei clădiri, o încăpere, o mobilă” este un cuvânt împrumutat din fr. *frise*. În franceză pare a fi un împrumut al cuvântului latin medieval *frisium*, o variantă a lui *frigium*, *phrygium* „broderie, ciucure” (format de la *phrygiae* „stofe brodate cu fire de aur”). Ulterior acest termen a fost folosit în arhitectură, prin comparație cu ornamentele unei broderii. Broderia cu aur era

deză *Friesland*, adică *Frisia*. Denumirea insulelor situate în sudul și sud-estul Mării Nordului vine de la frisoni, nume de populație ai cărei strămoși au fost saxonii. Această rasă de ovine de culoare albă este crescută pentru producția de lapte. Cuvântul *friză*, cu acest sens, l-am luat din germană (*Fraser*).

Friză cu sensul „piesă îngustă de cherestea, folosită la fabricarea lamelor de parchet, a lambriurilor etc.” vine din fr. (*cheval de*) *frise* „piesă de lemn sau de fier acoperită cu cuie, care apără tranșeele sau interzicea trecerea”. Expresia franceză traduce aproximativ ol. *friese* (*ruiter*) „cavaler din Frisia”. În Frisia a și fost inventat acest tip de apărare.

Flamand, *flamenco*, *flamingo* sunt trei cuvinte care seamănă ca formă, dar au sensuri diferite și origini diferite.

Flamand denumește o populație germanică ce locuiește în Flandra (Belgia),

mande. În română, am luat cuvântul din franceză (*flamand*), unde vine din olandeza medievală (*flaming*).

Flamenco „muzică și dansuri populare andaluziene” este un cuvânt spaniol pătruns la noi tot prin franceză. În spaniolă este luat din același cuvânt olandez *flaming* „originar din Flandra”. În spaniolă, numele acesta s-a dat la început unei persoane cu tenul roșu, fiindcă flamanzii erau considerați prototip al popoarelor nordice, apoi femeilor provocatoare (mai ales gitane). Următorul pas a fost folosirea lui *flamenco* pentru cântecele interpretate de țigani.

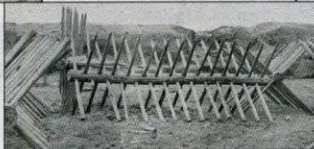
Flamingo denumește o „pasăre mare palmipedă, cu penele în general de culoare roz și roșu-portocaliu mai ales deasupra aripilor, care stă mult într-un picior”; în română, cuvântul este un împrumut din germană. În germană este de origine romanică, se pare că provine din prov. *flamenc*, derivat de la lat. *flama* „flacăra”.

S-a dat acest nume pentru că flacăra are culoarea roșu-portocaliu a penajului acestei păsări, pe care o vedem adesea în filmele documentare referitoare la Africa. ■

originară din Frigia, regiune istorică situată în partea centrală a Asiei Mici, de unde și denumirea sa latină *phrygius*. Printre frizele arhitectonice celebre se numără friza Parthenonului de pe Acropola Atenei sau cea de pe Columna din Forul lui Traian de la Roma, ultima cu 155 de scene din războaiele dintre romani și daci.

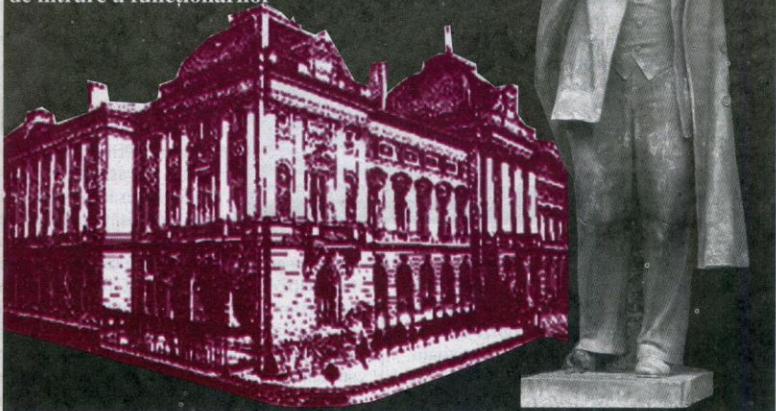
Friză este și o rasă de ovine, originară din Olanda, mai exact din provincia numită în olandeză

în Franța și Olanda, formată din persoane roșcate, majoritatea. Arta flamandă a dat pictori renumiți: frații H. și J. van Eyck, P. Breugel cel Bătrân, Rubens, van Dyck. Sunt celebre tapiseriile fla-

● Regimul comunist modifică organigrama Băncii Naționale ● Direcția organizare, promotoarea noilor principii și șeful din umbră ● Planul de investiții la nivelul B.N.R., eficientizarea producției prin criteriile de salarizare, asigurarea controlului ● Concurs pentru îmbunătățirea muncii ● 281 propuneri, 79 premiate, 63 reținute ● Supravegherea nemulțumirilor ● O bară de fier pentru crearea culoarului de intrare a funcționarilor

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI SUB ZODIA COMUNISMULUI

BRÎNDUȘA COSTACHE

Schimbările intervenite pe scena politică a României în anii ce au urmat celui de Al Doilea Război Mondial prin preluarea puterii de către comuniști s-au tradus în numeroase și importante mutații, care au afectat instituțiile, societatea, economia, spațiul cultural.

Printre transformările amintite se numără și trecerea în proprietate publică a principalelor mijloace de producție. Extinderea căpătată de proprietățile statului a determinat lărgirea considerabilă a funcțiilor sale de organizare și control și crearea instituțiilor, normelor și cadrului social necesare conducerii planificate a economiei.

La 1 iulie 1948, a fost înființată, pe lângă Consiliul de Miniștri, Comisia de Stat a Planificării. Aceasta elabora proiectul planului național și metodologia muncii de planificare. Organizarea și conducerea pe bază de plan a economiei au debutat în 1949 prin planurile anuale de stat. În cursul anului 1950,

a fost elaborat și adoptat primul plan cincinal (1951-1955).

Toate acestea s-au răsfrânt și asupra institutului de emisiune. Transformarea Băncii Naționale a României în Banca de Stat a R.P.R. a debutat la 1 ianuarie 1947 cu trecerea sa în proprietatea statului. Prin reglementările

legislative din 1948 și 1951, Banca Națională a României a fost reorganizată și subordonată Ministerului Finanțelor. Alături de emisiunea de bancnote, B.N.R. număra printre atribuții planificarea circulației monetare, concentrarea disponibilităților bănești din economia națională, coordonarea activității de ansamblu privind creditarea pe termen scurt, decontările din economie, precum și execuția de casă a bugetului de stat.

Schimbările intervenite în locul și în rolul jucat de bancă la nivelul economiei naționale au fost reflectate prin modificarea organigramei institutului de emisiune. Au dispărut structuri mai vechi, fiind create altele, specifice noilor atribuții ale băncii. Între departamentele nou înființate s-a numărat și Direcția organizare. Ne-am oprit asupra apariției acesteia deoarece impactul activității sale asupra a ceea ce numim astăzi cultura organizațională a unei instituții poate fi considerată de primă importanță. Prin intermediul său au fost promovate, potrivit imperativelor ideologice de sorginte comunistă, noi valori, principii și modele. Acestea vizau o mai eficientă organizare a muncii, dar și transformarea profilului funcționarului bancar în sensul implicării sale în susținerea partidului comunist.

Inițial, problemele legate de planificarea, organizarea, raționalizarea și coordonarea muncii în cadrul Băncii R.P.R. au fost încredințate Serviciului organizare, raționalizare și coordonare, apărut în 1949 prin reorganizarea Serviciului sucursale și agenții în cadrul Direcției planificării, fostă Direcția studii, documentare și contencios. Serviciul amintit devenea în 1950 Sectorul organizare muncă și salarii.

Ulterior, în 1951, deoarece organizarea și controlul muncii au fost considerate de primă importanță la nivel național, apărea și la Banca Națională o direcție care să se ocupe doar de asemenea probleme, Direcția organizare, cu

Poveste...

următoarea structură: Sectorul organizare și raționalizare și Sectorul buget, muncă și salarii. Această schimbare a impus și reorganizarea Direcției planificării, care a păstrat doar atribuțiile legate de planificarea circulației monetare și a creditelor, devenind în același an Direcția planificării economice.

In schimb, atribuțiile Direcției organizare, orientate către planificarea activității în cadrul băncii, puteau fi grupate în trei categorii. Prima era reprezentată de asigurarea condițiilor necesare desfășurării unei activități productive eficiente prin: întocmirea planului general de activitate și a planului de investiții la nivelul băncii, raționalizarea lucrărilor și normarea muncii, întocmirea normativelor de executare a operațiunilor bancare. O a doua categorie avea în vedere stimularea muncii prin: stabilirea criteriilor de salarizare, precizarea fondului de salarii și a celui de pensii; organizarea întrecerii socialiste pe domenii. Ultima categorie era orientată spre realizarea controlului asupra desfășurării activității prin: asigurarea disciplinei muncii, inspectarea sucursalelor, urmărirea aplicării contractului colectiv de muncă, urmărirea aplicării normelor de protecția și igiena muncii.

Un exemplu despre felul cum acționa Serviciul organizare, raționalizare și coordonare, unul dintre precursorii Direcției organizare, este reprezentat de implicarea salariaților băncii în activitatea de raționalizare și simplificarea a muncii. În acest scop au fost solicitate propuneri scrise, analizarea lor fiind rezervată Comisiei de raționalizare, constituită în cadrul serviciului amintit. „Acțiunea salariaților băncii – spune *Raportul asupra activității Băncii de Stat pe anul 1949* referitor la această inițiativă – a fost încurajată prin citarea pe cale de circulară a aceluiași rezultat propuneri din care rezultau preocupări deosebite, iar aceluiași rezultat propuneri au fost reținute li s-au acordat

premierii." Potrivit documentului citat, au fost înregistrate 281 propuneri, reținute fiind doar 63. Cu toate acestea, în vederea stimulării interesului pentru acest gen de activitate, s-a făcut publicitate printre funcționarii băncii pentru 101 dintre propunerile formulate și 79 au fost premiate.

Avându-se în vedere dezideratul specific culturii organizaționale de tip comunist privind participarea maselor la conducerea instituțiilor și întreprinderilor, nu ne poate surprinde o astfel de abordare. Nivelul cercetărilor nu ne permite astăzi să stabilim cu certitudine câte dintre propunerile reținute au fost aplicate. Dincolo însă de aceasta, se crea în interiorul departamentelor băncii un mijloc de cunoaștere și supraveghere a activității. Adesea propunerile amintite cuprindeau mai mult sau mai puțin evident nemulțumirile funcționarilor atât față de condițiile de lucru, cât și la adresa superiorilor.

Direcția organizare ocupa un loc important în reglementarea activității interne a băncii. Un aspect banal de viață cotidiană, dar cu implicații pentru securitatea instituției și disciplina muncii, accesul salariaților și al publicului în imobilul băncii, se număra printre problemele supuse analizei acestui departament. Astfel, Direcția secretariat trimitea la 10 martie 1956 proiectul ordinului „privind reglementarea intrării, circulației și ieșirii publicului și a lucrătorilor Băncii de Stat în imobilele operative din Centrala băncii”. Din acest document aflăm de existența a trei căi de acces: intrarea principală din str. Lipsani, rezervată publicului, o intrare pentru conducerea băncii și pentru demnitari, în str. Eugeniu Carada, și o a treia, din aceeași stradă, rezervată „lucrătorilor băncii”, înțelegându-se prin aceasta simpli funcționari, dar și directori adjuncți sau directori.

Documentul respectiv ne oferă și alte informații refe-

ritoare la întârzierile și învoirile personalului, accesul în bancă după orele de program etc. Trebuie să precizăm că mărturie privind reglementarea acestor aspecte regăsim încă din perioada interbelică, dar acum inițiativelor în domeniu venite din partea departamentelor Secretariat sau Personal li se adăuga avizul indispensabil al Direcției organizare. În cazul examinat de noi aceasta răspundea imediat, la 12 martie 1956, aprobând proiectul, dar oferind și câteva sugestii legate de siguranța localului și fluența intrărilor și ieșirilor. Astfel, se propunea ca în timpul orelor de program cu publicul, un paznic să oprească accesul persoanelor străine în alte spații decât cele destinate acestora, iar pentru fluidizarea intrării personalului se considera necesară „construirea unei gherete cu ghișeu și instalarea unei bare de fier pentru crearea unui coridor de trecere” a funcționarilor la poarta din str. Carada.

Pe lângă exemplele deja evocate, Direcția organizare i se solicita avizul asupra structurilor și funcțiilor celorlalte direcții din banca centrală, modului de funcționare a acestora, atribuțiilor ce reveneau salariaților potrivit schemei de încadrare, dar și asupra proiectelor de organizare a noii bănci: Banca Agricolă, Banca de Investiții, Banca Română de Comerț Exterior, cu precizarea raporturilor între aceste instituții de credit și B.N.R.

Prin crearea Direcției organizare, planificarea activității își făcea debutul instituționalizat în cadrul Băncii de Stat a R.P.R. Această structură, prin atribuțiile și activitatea desfășurată, exercita un control direct asupra întregii activități din interiorul Băncii Naționale, celelalte direcții fiindu-i nu explicit, dar implicit subordonate din punctul de vedere al organizării muncii. Fiind rezultatul aplicării modelului comunist de conducere a instituțiilor, Direcția organizare a supraviețuit, în ciuda numeroaselor schimbări de titulatură, până la sfârșitul regimului a cărui ideologie o reprezenta. ■

Birocrația, criticată

Cititorii întreabă, istoricii răspund

MIHAI VITEAZUL ȘI... BISERICA MEXICANĂ

CONSTANTIN REZACHEVICI

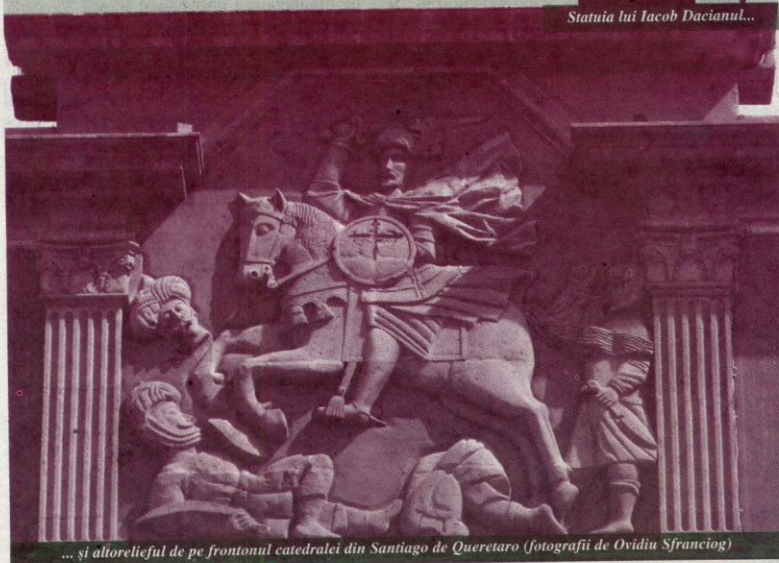
Dacă este firesc ca înfățișarea cea mai veche a lui Mihai Viteazul (la 1599), pe care am semnalat-o de curând și în Magazin istoric, nr. 8/2008, să apară la Curtea împăratului Rudolf al II-lea, cu totul neobișnuită pare o reprezentare a voievodului român pe peretele exterior al unei biserici catolice din Mexic.

Redacția Magazin istoric mi-a încredințat două fotografii trimise de domnul Ovidiu Sfranciog, cerându-mi părerea în legătură cu posibilitatea ca personajul figurat să îl reprezinte într-adevăr pe Mihai Viteazul.

Din păcate, datele oferite de corespondentul din Canada sunt foarte sumare. Trecând prin Santiago de Queretaro (Mexic), dominația sa a fost frapată de un altorelief aflat pe frontonul unei „catedrale construite de spanioli în sec. 16-17“ (?), „care seamănă incredibil cu Mihai Viteazul, așa cum îl știm din fresce“ (de fapt, din manuale, cărți de istorie, picturi și sculpturi moderne, pentru că o frescă de epocă reprezentându-l pe Mihai Viteazul călare nu

Statuia lui Iacob Dacianul...

... și altorelieful de pe frontonul catedralei din Santiago de Queretaro (fotografii de Ovidiu Sfranciog)

există). Argumente: „poziția călărețului“ (?), „cușma cu pană, scutul rotund cu crucea ortodoxă, turcii mustăcioși (în nici un caz azteci), cu turbane și iatagane, modelul de sabie [de fapt, spadă], găitanele de la cușmă [?] etc. nu sunt deloc specifice unui conchistador sau colonizării Mexicului“.

Cea de a doua fotografie înfățișează, ni se spune, „statuia unui călugăr (fray Jacobo Daciano/Iacob dacul-romanul [?]), care a fost implicat în construcția acestei mănăstiri. Istoria scrisă și vorbită a locului amintește de un «prinț danez» numit Jacobo Daciano (1488-1566), care făcea parte din ordinul franciscan «provincia Dacia» [??] și care a fost instrumental [implicat] în creștinarea indienilor din Michoacan. Ar fi interesant de știut dacă este vorba de o incredibilă coincidență de nume și dacă nu cumva există o legătură între Mihai Viteazul și Jacobo Daciano (diferența de ani ar fi totuși marea problemă)“.

Correspondentului nostru i se pare „extraordinar de curioasă «legenda» lui Jacobo Daciano/o. Istoricul contemporan danez Jorgen Rasmussen îl considera fiul regelui danez John/Jan 1481-1513). Pentru mine, Jacob Danul ar putea fi unul dintre nenumărații urmași ai celebrului Dan. Se spune clar că era fiu de prinț (mai ales că în această perioadă lupta între Drăculești și Dănești a cauzat multe valori de «băjenari»). Curios este și faptul că J. Rasmussen afirmă că Jacobo Daciano făcea parte din ordinul franciscan «provincia Dacia» [??] existent în Scandinavia“.

Acestea sunt datele transmise de corespondentul nostru. Pe baza lor să vedem care ar putea fi realitatea, ținând seama – ceea ce istoricii știu prea bine –, că aceasta nu e niciodată doar albă sau doar neagră și că adevărul istoric se află, de obicei, undeva pe la mijloc.

Privind relieful călărețului în galop, socotit a fi Mihai Viteazul, observ că unele, elemente nu se potrivesc: chipul acestuia nu prea seamănă cu cel pe care ni l-a redat cel mai bine gravura lui Aegidius Sadeler de la Praga, în 1601. Acoperământul de cap, cu galon, nu prea arată a cucă domnească, iar panașul e departe de surgiciul cu pene drepte de cocor, care ar fi trebuit să o împodobească. Spada are o gardă aparent fantezistă și, mai ales, e ținută în mână dreaptă, deși Mihai era stângaci și folosea armele cu mâna stângă. Scutul rotund (oriental) nu mai era la modă spre sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor, când călăreții români fără armuri purtau paveze cu colțul drept retezat, pentru utilizarea sulitei (ca în gravura *Eques*

Walachus a lui Bruyn, Amsterdam, 1601), iar Mihai nu l-a folosit niciodată, purtând armură.

Pe de altă parte, trebuie să ținem seama că persoana care a realizat basorelieful nu a avut un model (o reprezentare de epocă a lui Mihai Viteazul călare nu a existat!), ci a lucrat după cunoștințele sale sau după ce i s-a relatat, astfel că amănuntele nu sunt tocmai cruciale. Scutul rotund servește ca suport pentru o cruce grecească (ortodoxă), ceea ce e demn de semnalat, plasată intenționat în centrul compoziției, pentru a marca victoria Creștinătății la sfârșitul secolului al XVI-lea împotriva otomanilor, ceea ce se potrivesc doar cu Mihai Viteazul, care era de rit ortodox. Iar capul tăiat de turc, cu turban mare (indica un rang înalt),

mustați și barbă, nu avea ce căuta în compoziția de pe zidul bisericii catolice mexicane, dacă nu ar simboliza biruința unui luptător creștin asupra păgânilor otomani. Chiar și ceilalți doi luptători, unul căzut și celălalt în picioare, pot fi soldați otomani, cu toate că nu au „iatagan“ (folosite de otomani mai ales în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea), ci săbii fără gardă, cu mânerul terminat în cap de pasăre, care poate fi văzut și în gravurile publicate de Franco la Veneția, în 1608, sau în cele apocrife lucrate de Giovanni Orlando la Roma, în 1598 și după aceea, înfățișându-l pe Mihai Viteazul ca atare și sub numele lui George Basta, asupra căroră voi reveni cu un alt prilej. Chiar dacă nu au turbane, ci mai degrabă cealmale, pilozi-tatea feței este încă un ar-

gument că nu e vorba de amerindieni.

În ceea ce privește călărețul, acoperământul său de cap e mai degrabă apropiat de cucă (care nu e „cușmă“, ci o mitră cu substrat tare), iar galonul figurat în partea din față nu e tocmai neobișnuit, de vreme ce și cuca cu care Ieremia Movilă e reprezentat pe acoperământul său de mormânt e ornată frontal cu o diagonală lată roșie. La o privire atentă și mânerul în formă de „S“ al spadei călărețului poate fi aflat într-o gravură dedicată lui Sinan pașa de gravorul Franco la Veneția, în 1608.

Dincolo de detalii însă, consider posibil ca autorul reliefului în discuție să fi urmărit chiar reprezentarea lui Mihai Viteazul ca personalitate de seamă a Ligii Creștine biruitoare asupra necreștinilor, nu atât pe linia trăsăturilor fizice reale, limitate de sursele de documentare și de locul central, dar înalt al lucrării, pe frontonul bisericii, ci mai degrabă ca o ilustrare a faimei sale ajunse până în Mexic. Dacă respectiva compoziție ar fi fost plasată pe zidul unei biserici din Imperiul Romano-German, unde „clopotul turcesc“ amintea zilnic, la anumite ore, locuitorilor preocupați doar de treburile lor că undeva în sud-estul Europei alți oameni se sacrifică stăvilind invazia otomană, totul ar fi fost firesc. Dar așa, cum se explică apariția, foarte probabilă, a lui Mihai Viteazul pe frontonul bisericii unei mănăstiri din localitatea Santiago de

John Smith (1578-1631)

Queretaro, sat muntos, la nord-est de Ciudad de Mexico?

Mai mult decât probabil, pe frontonul bisericii catolice s-a urmărit în fapt reprezentarea sfântului Iacob, omorătorul de arabi, popular în Spania și în teritoriile de peste ocean ale acesteia, a cărui înfățișare reală nefiind cunoscută, i s-au atribuit trăsăturile lui Mihai Viteazul, ca erou al Creștinătății din acel moment,

Regele danez Christian al II-lea

capetele de arabi cu turban sau cealală putând fi ușor confundate cu cele ale turcilor.

Ca urmare a interesului internațional stârmit de participarea sa importantă la războiul Ligii Creștine împotriva Înaltei Porți (1593-1606), Mihai Viteazul a fost cel mai cunoscut domn al Țărilor Române în afara hotarelor acestora. Sute și sute de vechi tipărituri de tot felul: *Avvisi, Zeitungen, Nouvelles, Nowiny, Cartas, Relaciones, Avisos* și nenumărate alte foi și broșuri, tipărite și răspândite în mai toate limbile și țările Europei, pentru a satisface setea de știri a unor oameni politici, orășeni, clerici, negustori, literați, unii dintre ei abonați chiar la adevărate „agenții“ de răspândire a știrilor de circumstanță ale vremii, au prezentat în aceste premergătoare ale „ziarelor“ moderne o mare cantitate de știri despre biruințele antiotomane ale lui Mihai Viteazul.

N-ar fi de mirare ca, pe linie spaniolă, știri despre domnul român să fi ajuns până în Vicereatul Noii Spanii (Mexic). Habsburgii domneau atât în Imperiul Romano-German, cât și în Spania, ambasadorii spanioli de la Curțile împărătești din Praga și Istanbul trimiteau cu interes știri despre Mihai, iar la Sevilla, Barcelona și Zaragoza s-au tipărit broșuri despre domnul român. O astfel de broșură, editată de Rodrigo de Cabrera de Sevilla în 1599, despre campania lui Mihai Viteazul la sudul Dunării, în 1598, după chiar

relatarea acestuia, a ajuns, nu se știe când, în America de Nord, fiind semnalată de Cornelia Bodea la Harvard.

Editorul spaniol de la 1599 e familiarizat cu acțiunile voievodului român, știe că „s-a scris și s-a tipărit cea mai mare parte a faptelor de vitejie, pe care cu un atât de fericit succes le-a săvârșit și le săvârșește în fiecare zi domnul Mihail Voievodul Valahiei în țările și statele Turcului [...], faptele glorioase și pierderile aduse turcilor, semănând

documente manuscrise (în Arhivele Generale ale Regatului, înființate de Filip al II-lea în 1563, se află 33 de milioane de documente), puteau trimite relatări peste ocean, pentru susținerea morală a călugărilor franciscani misionari, cum erau și cei din mănăstirea de la Santiago de Queretaro, prin relatarea victoriilor creștinului Mihai asupra păgânilor. De asemenea, povestiri despre acțiunile antiotomane ale domnului român puteau fi aduse în

colonizator al Virginiei de pe coasta de Est a Americii de Nord (1607), John Smith (1579-1631), n-a slujit mai întâi, la 1601 și 1602, în armatele lui Sigismund Báthory din Transilvania, respectiv Radu Șerban din Țara Românească?

Sigur însă, călugărul franciscan misionar Jacobus Dacianus, a cărui statuie se află în curtea mănăstirii catolice din Santiago de Queretaro, nu are nici o

După ce am primit mesajul și fotografiile trimise de domnul Ovidiu Sfranciog, i le-am semnalat și colaboratorului nostru Cosmin Oprea, aflat cu o bursă în Mexic. Domnia sa ne-a trimis rândurile de mai jos.

Într-adevăr, chipul celui reprezentat pe frontispiciul bisericii din Queretaro seamănă cu imaginea pe care o știm a lui Mihai Viteazul.

Ieri am fost în vizită în Coroneo, o comună apropiată orașului unde locuiesc. Lângă biserica centrală se află o statuie a unui cavaler, care seamănă și ea cu Mihai Viteazul. Potrivit tradiției, este Sfântul Iacob, care i-a ajutat pe spanioli în lupta contra arabilor. Cum în secolul al XVI-lea nu se mai știa cum arată Sfântul Iacob, alegeau de obicei un cavaler care se distinsese în luptele contra necredincioșilor. Numele lui Mihai Viteazul era vestit pentru faptele de vitejie și este posibil să fi servit drept model pentru reprezentarea sfântului.

Statuia Sfântului Iacob de lângă biserica din Coroneo (foto Cosmin Oprea)

spaima, nu numai în toată Tracia, ci, de asemenea, și în cetatea Constantinopolului și însuși marele Turc a fost constrâns să pună gardă și pază de ieniceri și spahii în cetate, de frica numitului voievod“.

Despre un astfel de om spaniolii, mari creatori de

amintita mănăstire din Noua Spanie tocmai când se încheia construcția bisericii acesteia (fiind ilustrate astfel prin relieful care ne interesează de pe fronton) de către un fost mercenar în slujba lui Mihai sau a imperialilor. Oare, *mutatis mutandi*, celebrul explorator al Noii Anglii și

legătură cu Dacia din spațiul românesc și, de aici, cu Mihai Viteazul. De fapt, sunt două personaje, călugări amândoi, cu nume asemănător, Iacob (care este al Sf. Iacob): Jacobus Dacianus (simplă coincidență cu numele Daciei), cel reprezentat de statuia din Santiago de Queretaro, călugăr

spaniol care a apărut drepturile băștinașilor din Noua Spanie spre mijlocul secolului al XVI-lea, și Jacobus de Dacia, care, după istoricul danez Jürgen Nybo Rasmussen, a fost un călugăr danez care a scris despre alungarea călugărilor catolici din Scandinavia în legătură cu introducerea luteranismului. Tradiția scrisă și legenda locală, care-l socotesc un prinț danez, chiar fiu al regelui Danemarcei Hansas (Ioan I (1481-1513), ar putea avea un sâmbure de adevăr. Iar coincidența de nume între Dacia (Transilvania) și Dacia-Dania (Danemarca) nu e întâmplătoare și nici o curiozitate, ci are o explicație științifică.

În primul mileniu după Hristos, numele Danemarcei (Danmak) s-a format din cel al populației numite în latină *dani* (danezi), cu înțelesul de „oameni de pădure”, și germanul *Mörk* (marcă de hotar în timpul lui Carol cel Mare), țară aflată între Marea Nordului și Marea Baltică. Numai că *Dania*, țara *danielor*, a început, încă din acea vreme, să fie confundată, intenționat sau nu, cu *Dacia* de la Dunăre, mai bine cunoscută izvoarelor antice. Tot așa cum, în secolul al VI-lea, istoricul got Iordanes numea pe goți drept geți, intitulându-și lucrarea de căpetenie *De Gedarum sive Gothorum origine et rebus gestis* (Despre originea și istoria geților sau goților). Acesta fiind, de altfel, și autorul care-i menționează pentru prima dată pe *dani* (danezi) pe scena istoriei.

Prestigiul dacilor antici îl face în secolul al IX-lea pe francul Eginhard, cronicarul lui Carol cel Mare, să afirme, în *Viața* dedicată acestuia, că *danii*, care începuseră să invadeze imperiul lui Carol, se numesc *daci*, cu toate că știa și despre existența dacilor dunăreni.

In secolul al X-lea confuzia de nume între Dania și Dacia era deplină. Pe o hartă anglo-saxonă din acel veac, Dacia de la Dunăre este numită de data aceasta *Dania*. În secolul al XIII-lea *Analele din Lund* (Suedia) afirmă că în vechime părțile Danemarcei „nu se numeau Dania sau Dacia”. Iar între regii legendari ai acesteia, proveniți din Suedia, același izvor amintește pe (eroul eponim) *Dan* (*Danus*), pe care nobilii locali îl salutau cu cuvintele: „Țara ta Dania sau Dacia se va chema”. Iar în alt loc apare sintagma:

„Dania [acum] numită Dacia” (*Dania Dacia dicitur*). La 1448, cronica unui cleric din Holstein menționa că „în vechime țara Daciei avea atâta popor, că nu mai încăpea în ea și au aruncat pe tot pământul a zecea parte”, referindu-se evident la danezi (nordmeni).

În sfârșit, confuzia Dania-Dacia, dani-daci ajunge până în secolul al XVI-lea, când regele Angliei Henric al VIII-lea, la 2 martie 1517, și Carol I al Spaniei, la 19 mai 1517, se adresează regelui danez Christian al II-lea cu titlul: „Dei gratia *Dacie*, Norvagie, Sclavorum, Gothorum Rex”. Atunci se explică de ce fratele franciscan Jacobo, pe care tradiția și legenda din mănăstirea de la Santiago de Queretaro îl arată ca prinț danez, are înscris pe statuia din curtea mănăstirii apelativul *Daciano*, care în acest caz înseamnă *Dănezul*. A fost, desigur, unul dintre călugării franciscani care, după ce din 1537, sub regele Christian al III-lea în Danemarca s-a adoptat luteranismul ca religie de stat, s-a refugiat peste Ocean în Noua Spanie (Mexic). Evident, el nu are nici o legătură cu familia Dăneștilor, urmașii lui Dan I și Dan al II-lea, din Țara Românească (simplă potrivire de nume) și nici cu lupta acestora cu Drăculești, urmașii lui Vlad Dracul, dispută încheiată, de altfel, la începutul secolului al XVI-lea, când s-au ridicat noi ramuri ale urmașilor lui Basarab I. ■

Pictură pe sticlă înfățișându-l pe Sfântul Iacob, păstrată la Coroneo

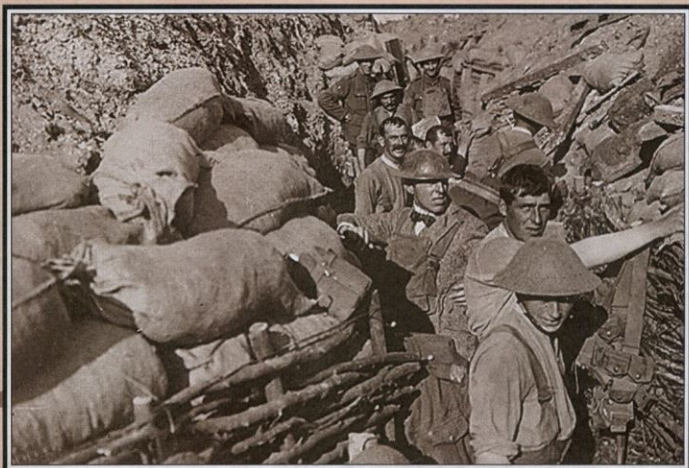

Bucuria încheierii armistițiului, în Place de la Concorde, Paris...

... și la Londra

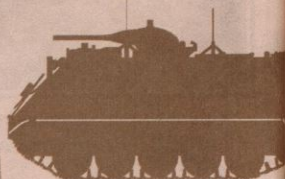
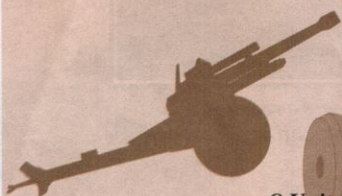
O echipă cinematografică printre soldații din prima linie

Echipajul unui submarin german

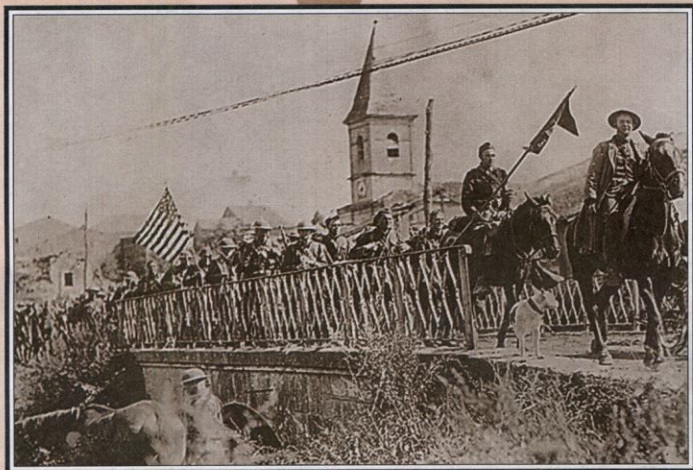

... și tancurile

O Unitate americană într-un sat francez

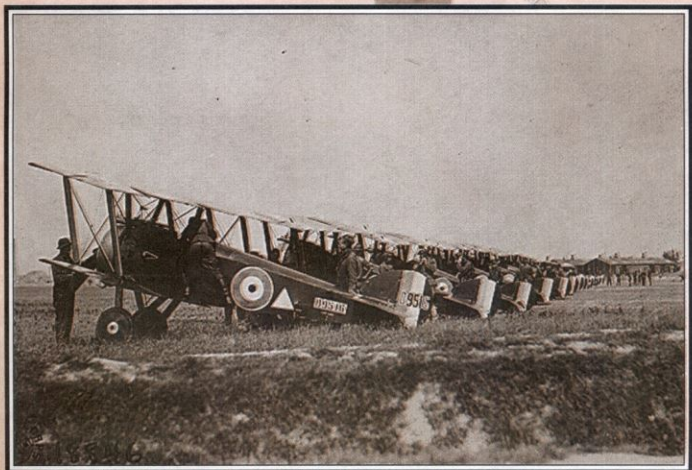
ALBUM ISTORIC

*Acum 90 ani lua sfârșit Primul Război Mondial.
Rememorăm, prin câteva imagini de epocă, cei patru ani
ai primei confruntări la scara întregii planete.*

*Cavaleriști ai armatei lui Brusilov, generalul care a reușit să aducă
primele victorii armatei ruse, după câteva campanii dezastruoase*

Arme noi pe fronturile de luptă: aviația...

Zoe Dumitrescu-Buşulenga

Constantin Noica

Virgil Ierunca

Octavian Cotescu

CONSTANTIN NOICA, VIRGIL IERUNCA, OCTAVIAN COTESCU ÎN CORESPONDENȚĂ CU ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA

ELENA DOCSĂNESCU, VALERIU RÂPEANU

Suntem la început. Și anume la începutul ordonării unei arhive care cuprinde numeroase revelații despre rolul eminent ocupat timp de câteva decenii în viața publică românească de Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Complexitatea ființei sale, enciclopedismul sinteză a două dintre direcțiile cele mai fertile ale culturii românești – George Călinescu și Tudor Vianu – i-au atras prețuirea studenților, cititorilor, celor care au ascultat-o la Radio și au văzut-o la Televiziune. A fost una dintre acele prezențe prin care spiritualitatea noastră și-a dovedit vitalitatea, puterea de a învinge vicisitudinile istoriei, de a face ca valorile clasice să devină o permanență a vieții noastre. Rolul pe care l-a avut Zoe Dumitrescu-Buşulenga pe acest tărâm este de-a dreptul ieșit din comun,

ținând seama de multitudinea prezenței sale, care nu a exclus nicio cale de comunicare, nicio categorie a publicului.

Când vor fi publicate toate scrisorile primite de Zoe Dumitrescu-Buşulenga se va vedea prețuirea de care s-a bucurat din partea unor intelectuali precum Petru Comarnescu, C. Noica, Anton Dumitriu, G. Teodorescu-Kirileanu, Ioan Alexandru și mulți alții. Nu puține scrisori vădesc generozitatea acestei Doamne, care nu se sfia să facă bine, să intervină pentru a pune în valoare oameni tineri.

Dar de aici încep și întrebările: nici unul dintre cei care îi datorau atât de mult, nici unul dintre cei ce o copleșeau cu laude nu au avut demnitatea ca, atunci când asupra ei s-au dezlănțuit atâtea campanii de

calomnii, să spună adevărul, să-și amin-tească faptul că-i adresaseră rugămintă, pe care, în marea sa dorință de a face binele, le împlinea cu prisosință. Să fi uitat cei ce o invitau să le onoreze lansările de carte, care se ofereau să-i iasă înainte oriunde în străinătate și le părea rău că nu au avut posibilitatea să o întâlnească tot ce i-au scris?

Pe cât de demne, de frumoase spiritual sunt scrisorile unor intelectuali precum cei pe care îi publicăm azi, pe atât altele îi prilejuiesc meditații amare.

Și am spune că aici se află interesul major al acestei Arhive: în lumina pe care o coboară asupra „condiției umane”.

Scrisorile pe care le publicăm astăzi nu impun comentarii. Provin din trei zone ale culturii noastre. Cele dintâi reprezintă o selecție din cele 11 scrisori, cărți poștale sau cărți de vizită trimise de C. Noica, între 31.XII.1969 și 11.IV.1979, și care proiectează noi lumini asupra tenacității cu care filosoful a urmărit facsimilarea manuscriselor eminesciene. Corespondența nu se oprește doar la această pasiune a lui C. Noica, pe care nu a avut cum să o vadă

împlinită, ci cuprinde date sufletești semnificative pentru marele cărturar român.

Două cărți de vizită sunt trimise de Virgil Ierunca. Una dintre ele reprezintă răspunsul la „urările” pe care Zoe Dumitrescu-Bușulenga le-a trimis cuplului Virgil Ierunca-Monica Lovinescu pentru anul 1968 și cea de a doua însoțește o carte a lui Virgil Ierunca.

Cea de a treia zonă a scrisorilor pe care le publicăm este legată de lumea teatrului. Asistând la spectacolul cu piesa Minetti, de dramaturgul austriac Thomas Bernhard (1931-1989), reprezentată în traducerea Sandei Munteanu, la Teatrul Mic, în timpul direcției lui Dinu Săraru, Zoe Dumitrescu-Bușulenga îi trimite lui Octavian Cotescu o scrisoare în care aprecierile nu au nimic convențional, ci reprezintă o recreare a universului piesei și în același timp o superbă caracterizare a interpretării magistrale a neuitatului nostru artist. Răspunsul lui Octavian Cotescu este pilduitor pentru ținuta sa sufletească.

Îată textul scrisorilor.

De la C. Noica

5 IV 1972, București
Scumpă doamnă Bușulenga,

De câte ori nu m-am gândit să vă scriu? Acum, gândul Dvs. atât de fraged din Olanda îmi dă o dezlegare. Vă mulțumesc că nu încetați să-mi faceți parte de prietenia Dvs. colegială, ce mă răsplătește pentru atâtea întârziate adversități.

Mă gândeam să vă întreb, în legătură cu catedra Eminescu, dacă n-ați vrea să faceți discret aceea ce nu s-a putut încă face sărbătorește: facsimilarea caietelor. Independent de ediția de lux, al cărei proiect rămâne pe seama „Cărții Românești” [a fost prima editură cu care C. Noica a purtat discuții pentru facsimilarea manuscriselor Eminescu - n.n.], s-ar putea face o facsimilare simplă

la xerox, pentru uz didactic, să spunem. În caz că ați fi de acord, vă menționez că tov. Bondoc, subdirectorul Bibliotecii de Stat, are nu numai o propunere foarte ieftină, dar și o imensă dorință de a întreprinde lucrarea. Să îndrăznesc a spera că sugestia mea vă va interesa și că veți lua contact cu el? Că veți găsi o altă cale de realizare?

Oricum, țineam să vă reamintesc de un gând care vă e la fel de scump ca mie, în fond. E o imensă bucurie să mă simt aliat cu Dvs., într-o cauză ori alta a culturii noastre - așa spune în toate. La fel, vă urmăresc cu nesfârșită admirație în tot ce faceți, iar dacă uneori e și un dram de îngrijorare să vă văd făcând atât de multe, o spun, știți bine, dintr-o rară iubire intelectuală.

Vă doresc sărbători fericite, lângă ai Dumneavoastră, și rămân același cald devotat.

C. Noica

Vedere trimisă din Scoția, fără dată; în mod cert, anul 1972.

Vă mulțumesc din toată inima pentru semnele prieteniei pe care mi le-ați dat de-a lungul anului ce s-a scurs. Am încercat să vă dau, la rândul meu, câte o mărturie de admirație și afecțiune spirituală. Aș fi voit, mai mult, să vă pot ajuta și, mai ales, să vă cer ajutorul, spre a mai încerca să facem ceva în cultura noastră. De va fi cu puțință în 1973...

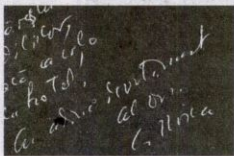
Vă trimit, pe o ilustrație din Scoția, unde v-am evocat în vara aceasta, un cald gând românesc și cărturaresc, urându-vă cea mai armonie deplină, alături de cei dragi Dvs.

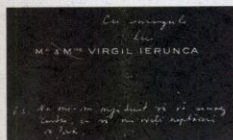
Cu adânc devotament

C. Noica

A urmat o altă vedere din Londra, datată 12 VI 1972, care începe astfel:

Din această Anglie neverosimilă și încântătoare, chiar pentru cineva care nu a trăit decât în regatul filosofiei, vă trimit Dumneavoastră și celor apropiați un gând plin de căldură și devotament.

Scrisoare datată 11. IV. 1979
Păltiniș

Mult stimată și iubită
Doamnă Bușulenga, -

Am primit invitația D-voastră pentru aniversarea a 80 de ani de la nașterea lui G. Călinescu.

Stând retras, nu voi putea participa la sesiunea ce organizați. Sunt însă onorat de invitația ce mi-ați făcut și trebuie să vă spun că mă gândesc să scriu cândva - nu va putea fi prea curând - un studiu sau măcar un articol despre excepționala pătrundere filosofică a lui Călinescu. Am fost impresionat s-o constat, pe vremea când consultam cercetările lui în legătură cu lecturile lui Eminescu.

Primiți aceste rânduri ca un omagiu adus memoriei lui Călinescu, la care se adaugă omagiu devotat către D-voastră.

Constantin Noica

Zoe Dumitrescu Bușulenga
către Octavian Cotescu. Textul reprezintă ciorna scrisorii.

Noiembrie 1979

În seara aceea, după spectacol, aș fi dorit să vă spun câteva cuvinte, să comentez cum se cuvine o reprezentare atât de nouă, de originală, chiar în îndrăznețul teatru contemporan. Dar n-am putut. Am plecat din sală foarte repede, șocat, răvășit, traumatizat. Ce văzusem, ce auzisem, fusese aproape peste puterile normale ale percepției, depășise pragul după care nu mai urmează decât, cine știe, nebunia sau moartea... Ce ați făcut din rolul acela al lui Minetti? Ce valențe ascunde ați scos la iveală din sărmana condiție umană, ce amarnic ați

subliniat confuziile acelea cumplite între luciditățile supreme și iluzia disperată împinsă până la demență și dincolo! Mi-aduc aminte cu înfiorare de registrul imens pe care îl parcurgeați și-mi sună în urechi inflexiunile glasului de rugă, de speranță, de poruncă, de deznădejde, de resemnare, de răzvrătire amară și fără scop, de îndăjire și iertare împotriva oamenilor și a sorții trecute, de la murmur la imprecație, la urlet...

Și sub bombardamentul acela aparent mărginit al celor două nume-obsesia cu infinite variațiuni, Shakespeare și [text indescifrabil - n.n.], am trăit un *catharsis* pe care poate nicio tragedie antică n-o mai izbutește azi. Am atins noi înșine pragurile nebuniei și redempțiunii, în momente extraordinare de *Einfühlung* [empathie], de comuniune desăvârșită cu protagoniștii excepțional care erați.

A fost o clipă de trăire existențială și estetică dincolo de ceea ce întâlnim chiar în cele mai realizate spectacole ale vremii noastre.

Că ne-ați emoționat ar fi prea puțin spus. Zguduirea persistă și azi, întreținută de amintirea sunetelor și imaginilor care au însoțit un adevăr teribil, care striga de după ficțiune. E, desigur, proba fără greș a unei valori, a unei izbâzi durabile în spirit. Și pentru aceea și pentru înălțimile și adâncimile prin care ne-ați trecut, cu sau fără voia noastră, vă rămânem recunoscători ca unui mare artist, dar și unui neștiut taumaturg. Arta dumneavoastră a atins atunci sincretismele artei originale.

Cu cea mai vie
gratitudine

Z.D.B.

Octavian Cotescu către
Zoe Dumitrescu-Bușulenga

București, decembrie 1979

Mult stimată Doamnă
Profesoară

Spuneți-mi vă rog, cum să stau în fața dumneavoastră?

Cum să mă aplec în fața dumneavoastră, pentru ca această aplecare, simplu gest, să poată exprima... starea de... fericire (da, pentru mine acum există fericirea!) pe care mi-au produs-o gândurile dumneavoastră despre ultimul (?) meu rol!

Pentru că știu: cultura este modul dumneavoastră de a respira. Pentru că știu: noțiunea de cultură respiră prin dumneavoastră.

Pentru că știu (pentru că simt!) că acele minunate cuvinte ale Dumneavoastră izvorăsc dintr-un extraordinar și generos sentiment de solidaritate cu o încercare chinuitoare și disperată de a salva (poate) ceva din „sărmana condiție umană”.

Credeți-mă, înțelegeți-mă, e o clipă mare a vieții mele.

De aceea, de azi înainte voi juca (citiți) vă rog mă voi chinui, voi suferi, mă voi bucura) cu gândul la dumneavoastră.

Vă rog, dați-mi voie!
Octavian Cotescu ■

Octavian Cotescu și Rodica Tapalagă,
în piesa Nu sunt turnul Eiffel, de Ecaterina Oproiu,
la Teatrul „Lucia Sturdza Bulandra”

Exclusivitate

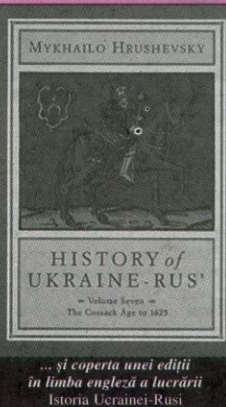

Autorul...

Înainte de a începe lucrul mă întrebam cât de bine sunt cunoscuți corifeii istoriografiei noastre cititorului străin. Suficient de bine, mi-am zis eu, dacă opera lor a văzut lumina tiparului și într-o limbă de circulație internațională.

Cu aceeași ocazie, mă întrebam ce știm și noi, românii, despre specialiștii cu renume din Europa de Est, a căror activitate publică și moștenire istoriografică au avut tangențe cu istoria noastră națională; cum ar fi, de exemplu, cazul istoricului și omului politic

ucrainean Mihail Hrușevski. Trebuie să recunosc că am eșuat în tentativa de a găsi o lucrare, în limba română, care să-i trateze destinul și opera.

... și coperta unei ediții
în limba engleză a lucrării
Istoria Ucrainei-Rusi

MIHAIL HRUȘEVSKI

EDUARD BAIDAUŠ,
University of Alberta, Edmonton, Canada

Îl citești pe Iorga sau pe Xenopol atunci când vrei să pătrunzi în esența istoriei românești. Opera lor poate fi, pe bună dreptate, considerată un pilon al ființei naționale. Și, totuși, dacă ai intenții serioase să cunoști trecutul propriului popor, este necesar să vezi și ce au scris vecinii.

Printre contribuțiile istoriografiei europene se înscrie și creația istoricului ucrainean Mihail Hrușevski. El este considerat, de către ucraineni, a fi atât părintele istoriei Ucrainei, cât și unul dintre principalii făuritori ai statalității ucrainene moderne.

La 28 de ani, preda la Universitate

Născut în familia unui proeminent pedagog și popular autor de manuale, Serghei Hrușevski,

tânărul Mihail (1866-1934) a urmat studiile elementare în Georgia, iar pe cele universitare, la Kiev. Încă din vremea când era elev la gimnaziul din Tbilisi, viitorul istoric a fost profund impresionat de etnografia, istoria și literatura ucraineană. Ulterior, când s-a decis să-și continue studiile, tatăl, susținându-i intenția, i-a cerut să nu se lase implicat în activități anti-guvernamentale. Domnia țarului Alexandru al II-lea Romanov (1818-1881), deși a fost una reformatoare (un exemplu, în acest sens, fiind decizia de desființare a șerbiei, din 1861), a rămas în istorie mai mult ca una represivă, direcționată, în mod special, împotriva oricărei mișcări de emancipare națională. Atât în activitatea revoluționară, cât și în realizarea actelor de terorism politic au fost implicați cunoscuți studenți, printre care și Dmitrii Ulianov, fratele viitorului lider bolșevic V.I. Lenin.

La Universitatea din Kiev, deschisă în 1834, Mihail Hrușevski a urmat Facultatea de Istorie și Filologie, specializându-se în istorie medie și modernă. Unul dintre profesorii preferați a fost fondatorul școlii ucrainene de documentaristică, Vladimir Antonovici (1834-1908), care a inițiat și primele cercetări ale istoriei cazacilor zaporojeni, analize dezvoltate ulterior de Hrușevski.

Teza *Castelele suveranilor din Sudul Rutheniei în cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, apărută ca studiu aparte în 1890, a fost prima contribuție științifică a lui Hrușevski. În anul 1894, an de absolvire a instituției, a fost publicată și lucrarea *Starostatul districtului Bar*. Concomitent, a scos și două volume de documente, *Acte ale starostatului de Bar*.

În secolul al XIX-lea, ucrainenii, ca și polonezii, au trăit în cadrul celor două imperii: Habsburgic și Rus. Regretabilul conflict polono-rutean din Galiția a condus, în cele din urmă, la unele concesii acordate părții ucrainene. Astfel, către mijlocul anilor '90 ai secolului al XIX-lea, austriei au îngăduit crearea, la Universitatea din Lvov, a catedrei de Istorie Universală, cu specializarea în Istoria Europei de Est, unde cursul de Istorie a Ucrainei urma să fie predat în limba ucraineană. Noua subdiviziune creată a fost, de fapt, specializată în Istoria Ucrainei, iar persoana invitată să preia cursul a fost profesorul Antonovici. Refuzând oferta, acesta l-a recomandat pe Hrușevski, proaspăt absolvent al Universității din Kiev, unul dintre

Taras Șevcenko

cei mai promițători discipoli.

Sosirea lui Mihail Hrușevski la Lvov, în 1894, unde a activat până la declanșarea primei conflagrații mondiale, nu a însemnat doar o schimbare radicală intervenită în viața tânărului de 28 de ani. Ea a marcat începutul unei noi perioade în dezvoltarea științei ucrainene.

Istorică a rămas lecția de inaugurare a profesorului Hrușevski, din 30 septembrie 1894. Mesajul nu a reprezentat altceva decât un sincer apel și un îndemn profesional de a studia trecutul propriului popor. Câțiva ani mai târziu, textele prelegerilor au stat la baza studiului monografic

Istoria Ucrainei-Rusi, lucrare ce l-a transformat pe autor într-o figură centrală în istoriografia ucraineană.

Președintele Radei Centrale

Pe parcursul celor 20 de ani cât s-a aflat la Lvov, Mihail Hrușevski a ținut cursuri, a publicat articole și studii monografice, organizând viața cultural-științifică a galițienilor. De asemenea, a prezidat Societatea Științifică Ucraineană, ce purta numele marelui poet, scriitor și pictor ucrainean Taras Șevcenko (1814-1861), care a avut un impact conside-

rabil asupra formării unei noi generații de intelectuali ucraineni. În viziunea lui Șevcenko, identitățile naționale ale ucrainenilor, rușilor și polonezilor se excludeau reciproc, fiind fundamental ostile.

Prima revoluție rusă a avut, inițial, un impact benefic

Cazacii zaporojeni, așa cum i-a văzut pictorul rus Repin

Kiev, unul dintre

pentru mișcarea de eliberare națională a popoarelor din Imperiul Rus, inclusiv pentru români și ucraineni. Cu puțin timp înainte de revoluție, noul ministru de Interne al Rusiei, Petr Sviatopolk-Mirskii, a acceptat (adevărat, la presiunea protestelor lui Mihail Hrușevski), importarea *Istoriei Ucrainei-Rusi* din Austro-Ungaria, în Imperiul Rus.

Așadar, noua conjunctură politică l-a determinat pe profesorul Hrușevski să reconsidere eventualitatea revenirii acasă. Planul părea să fie realizabil abia către anul 1908, când Universitatea din Kiev anunțase un concurs pentru postul de profesor de istorie a Rusiei. Hrușevski nu a fost singurul candidat, rival fiindu-i istoricul, de origine basarabeană, Vladimir Savva (n. 1865). Deși Mihail Hrușevski a avut numeroși susținători, a fost preferat Savva, determinante fiind și considerentele politice. Probabil, ultimul putea să se dovedească mai loial regimului, neavând acea *experiență galițiană*, care, doar două decenii mai târziu, a fost „calificată” drept „naționalist-burgheză”, iar posesorul ei, „dușman al poporului”.

Spre deosebire de Savva, Hrușevski era privit de cercurile șovine ruse și rusofile ca fiind „ucrainofil”, arhitect al „separatismului mazepist” (de la hatmanul Ivan Mazepa, considerat, atât de istoriografia țaristă, cât și de cea sovietică, un trădător de țară). Pentru el, „nu era loc la Universitatea din Kiev”. Orașul,

Mihail Hrușevski în bibliotecă

„leagăn al Rusiei”, „nu a fost niciodată și nici nu putea deveni un centru al autonomiei ucrainene” – cum afirma unul dintre adversarii săi. În pofida eșecului înregistrat, Mihail Hrușevski și-a continuat cercetările. Dovadă a recunoașterii științifice a fost alegerea, în 1910, ca membru-corespondent al Academiei imperiale. Stabilite la Kiev, a fondat Societatea Științifică Ucraineană, a cărei menire era să joace același rol pe care îl avea Societatea Științifică „Șevcenko”, din Lvov. A fost creată, astfel, o legătură academică între cele două Ucraine – cea austriacă și cea rusă. Totodată, asumându-și responsabilitatea pentru editarea

Analelor, la Kiev și Lvov,

Hrușevski își găsea timp și pentru deplasări de documentare la Sankt-Petersburg.

Începutul Primului Război Mondial l-a găsit în Galiția austriacă. Situația nu era una dintre cele mai bune. Rusia, membră a Antantei, era adversara Triplei Alianțe. Era primejdios să rămână în Lvov; dar să se întoarcă în Rusia țaristă nu era mai puțin riscant. Considerând că rămânerea pe teritoriul statului inamic putea fi exploatată de autoritățile ruse în detrimentul mișcării naționale

ucrainene, Hrușevski a decis să revină la Kiev.

Întors „acasă”, suspectat de spionaj în favoarea dușmanului, a fost imediat arestat și trimis în Siberia. Numai grație intervenției prietenilor din cadrul Academiei de Științe a Rusiei, Hrușevski a fost transferat, mai

Universitatea din Lvov

întâi, la Simbirsk, apoi, la Kazan, iar, de acolo, peste doi ani, în 1916, la Moscova. În viitoarea metropolă a statului sovietic, savantul a stat sub stricta supraveghere a poliției, până la colapsul imperiului. Revoluția din Februarie 1917 și abdicarea țarului Nicolae al II-lea (1894-1917) l-au readus la Kiev, unde a activat în calitate de președinte al Radei Centrale Ucrainene (parlamentul ucrainean dintre anii 1917-1918).

La Kiev

Cariera de înalt demnitar nu a fost de lungă durată. Nu există însă nici un dubiu că Hrușevski și-a dorit să realizeze cât mai mult posibil pentru națiunea ucraineană, care încerca să facă primii pași spre independența față de Rusia. Dar conjunctura politică, hotărârile Conferinței de Pace de la Paris (1919), alături de alte evenimente politico-militare, nu au fost favorabile creării și recunoașterii unui nou stat în Europa Răsăriteană.

Intervenția germanilor, pe care însuși președintele Hrușevski i-a chemat în ajutor, pentru a opri bolșevizarea Ucrainei, a condus spre lovitura de stat, organizată de generalul Pavel Skoropadski (1873-1945). Ultimul, cu toate că a avut susținerea germană, a pierdut, rapid, puterea, în favoarea lui Simion Petliura – unul dintre foștii colegi ai lui Mihail Hrușevski, din timpul edi-tării, la Kiev, a ziarului *Rada* (Sfatul). Dar nici guvernarea lui Pe-

Simion Petliura...

tiura nu a fost de durată. În vâltoarea luptelor purtate între Rusia Sovietică și Polonia, soarta Ucrainei a fost în cele din urmă hotărâtă la Riga, în 1921. Tratatul a condus la împărțirea acesteia între polonezi și ruși. Poloniei i-au revenit patru milioane de ucraineni, două milioane de evrei și un milion de belaruși.

Complicatele împrejurări l-au forțat pe marele istoric să ia calea exilului politic.

Mihail Hrușevski a petrecut următorii cinci ani (1919-1924), în mare parte, în Austria. Stabilizat în apropiere de Viena, unde-și găsiseră azil

mai mulți refugiați ucraineni, și-a continuat activitatea publică și științifică. În tot acel răstimp, istoricul a organizat viața intelectuală a diasporei, fapt apreciat de ucrainenii stabiliți în Europa Centrală. Cea mai mare realizare a rămas publicarea, în 1922, la Lvov, a trei (dintre cele cinci) volume ale *Istoriei Literaturii Ucrainene*. Conștientizând însă că Lvovul de sub administrația poloneză nu mai era cel de odinioară, Hrușevski a început să se gândească unde să-și stabilească reședința definitivă: în Austria, în Cehoslovacia sau... în Ucraina Sovietică? Ultimele două opțiuni au fost mai atractive. Din Viena fusese transferată,

la Praga, Universitatea Liberă Ucraineană, instituție susținută de președintele Thomas Masaryk. Acolo i s-a propus un post. La rândul lor, autoritățile sovietice i-au garantat inviolabilitatea și i-au oferit șansa unei activități universitare și de organizare a științei,

... și aici, în centrul imaginii, alături de Mihail Hrușevski, la proclamarea Radei

în cadrul Academiei Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene.

Exilat, operat, decedat

Foarte mulți nu au înțeles sau poate nu și-au dorit să înțeleagă decizia lui Hrușevski de a se întoarce la Kiev. Nici pentru el nu a fost o decizie prea ușor de luat. Cercurile emigrației politice ucrainene nu i-au salutat gestul, considerându-l o lovitură pentru cauza dobândirii independenței de stat. Conștient de faptul că fără arhivele și bibliotecile din U.R.S.S. nu poate încheia cu succes cele două lucrări fundamentale – *Istoria Ucrainei-Rusi* și *Istoria Literaturii Ucrainene* –, a acceptat ademenitoarele promisiuni ale guvernului de la Harkov.

Stabilit la Kiev, savantul a profesat la Universitate și s-a angajat în organizarea activității științifice din cadrul Academiei. Înconjurat de o tânără și promițătoare pleiadă de cercetători, Hrușevski a revigorat *Analele* și a lansat o serie nouă de publicații. Totul părea a se înscrie sub auspicii favorabile. La scurt timp, și-a dat însă seama că era o aparență...

Inițial, sovieticii au fost interesați de Hrușevski și de promovarea proiectelor lui. Reprezentând „școala veche”, el nu a vrut să susțină ideile istoricilor marxiști (nici măcar nu utiliza periodizarea marxistă a istoriei), iar propriile cercetări neglijau „standardele” impuse de știința sovietică.

Deceniile

trei și patru au condus spre lansarea unei campanii anti-Hrușevski, dirijată de la Kremlin, chiar de către Stalin. Declanșarea, la Kiev, la începutul anilor '30 ai secolului al XX-lea, a luptei împotriva „naționalismului burghezo-ucrainean” a făcut ca

Mihail Hrușevski să plece la Moscova. Savantul credea că poate găsi atât adăpost, cât și susținere. S-a înșelat și de data asta!

În linii mari, s-a repetat situația din 1914. Atunci, după revenirea din Galiția, se trezise arestat și exilat de autoritățile țariste, în Siberia, pentru spionaj în favoarea Austro-Ungariei. La scurgerea a circa două decenii, tot rușii, dar de astă dată de o altă culoare politică, îl arestau la Moscova (martie 1931), expulzându-l la Kiev, iar apoi, din nou, la Moscova.

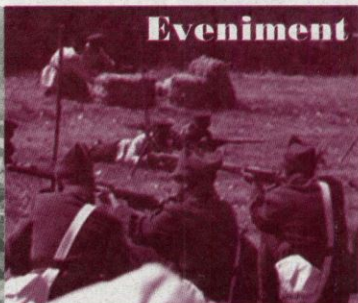
Odată cu exilarea sa, a încetat și activitatea Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Ucrainei, iar proiectele de cercetare au fost închise. Deși și-a continuat cercetările la Moscova, publicându-și materialele în reviste de specialitate rusești, devenise clar că istoricul a căzut în dizgrație. Izolat, intimidat și persecutat, trebuia să reziste atât presiunilor venite din partea funcționarilor de stat și de partid, cât și atacurilor, neîncetate, din partea colegilor istorici. În viziunea lor, el era un „demon ideologic”, un „național-fascist”. În cele din urmă, extenuat și stresat, Hrușevski s-a stins din viață la Kislovodsk, în regiunea Stavropol (Caucazul de Nord), în anul 1934, în urma unei intervenții chirurgicale. Moartea este acoperită de mister, căci nu a fost primul care și-a pierdut viața, în condiții suspecte, în urma unei operații medicale. Câțiva ani înainte (1925), Mihail Frunze (Frunză), fiul unui român basarabean, cunoscut comandant al Armatei Roșii, murise tot ca

urmare a unei operații chirurgicale.

Acesta deci a fost destinul istoricului și omului politic Mihail Hrușevski. Opera sa științifică și devotamentul pentru cauza națiunii sale i-au asigurat un loc veșnic în memoria poporului ucrainean. ■

Pavel Skoropadski, înconjurat de ofițerii săi

Eveniment

Un moment al confruntării (o baterie bulgară de artilerie) și o imagine de la comemorarea de după 92 ani

PENTRU EROII DE LA TURTUCAIA

BOGDAN BRISCU

Eroii sunt eroi pentru că au căzut pentru Patrie: fie în avântul asaltului, fie în deznădejdea retragerii sau a înfrângerii. Se cuvine deci a omagia și pe eroii uitați de la Turtucaia, a căror jertfă stă alături de cea a eroilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz.

In acest scop, un grup de 23 voluntari români, pasionați de istoria militară și păstrători ai tradițiilor acesteia, s-a deplasat în zilele de 6 și 7 septembrie 2008 la Turtucaia, pentru a participa, în premieră, la comemorarea bătăliei ce s-a desfășurat în jurul acestei localități din Bulgaria în anul 1916 (*Magazin istoric*, nr. 11/2006). Voluntarii din România aparțin mai multor asociații non-guvernamentale: Asociația „6 Dorobanți” București, ai cărei membri poartă uniforma Regimentului 6 Dorobanți de Gardă „Mihai Viteazul” și a Regimentului 4 Artilerie „Ferdinand I” din Ploiești, Asociația „Tradiția militară”, București, și grupul de reconstituire istorică din Oradea, reprezentând voluntarii ardeleni în uniforme ale infanteriei române. Din partea bulgară evenimentul a fost organizat de Societatea „Traditia”, cu sprijinul autorităților bulgare ce se ocupă de realizarea activităților de comemorare.

În ziua de 7 septembrie a avut loc în biserica de lângă cimitirul militar o slujbă religioasă în amintirea eroilor ambelor popoare. Membrii Asociației „Tradiția militară” au depus o coroană de flori la monumentul eroilor, monument ridicat de autoritățile române în anul 1922 și inscripționat în patru limbi (română, bulgară, germană și turcă, după toate națiunile ce au participat la bătălie): „Onoare și admirație celor care au știut să moară vitejește pentru țara lor”.

A urmat evocarea bătăliei, pe câmpul de lângă cimitirul militar unde odihnesc eroii căzuți pe acele locuri, lângă Turtucaia.

Participanții bulgari, împărțiți în trei coloane de asalt reprezentând Diviziile 1, 4 și 6 bulgare, după o pregătire de artilerie de cinci minute asupra liniilor de apărare ocupate de români, atacă pozițiile noastre. Se dezlănțuie artileria română (Regimentul 4 Artilerie „Ferdinand I”, din Ploiești), alături de mitraliera

noastră și de focul tuturor infanteriștilor români.

Flancul românesc stâng, reprezentând apărarea fortului 6 „Kovangilar“, este respins de un atac bulgar și se retrage. Îl urmează, sub presiunea inamică, românii din poziția reprezentând fortul 7 „Mesimhale“, unde erau distribuiți voluntarii grupului de reconstituire istorică de la Oradea. Ultimul a cedat flancul drept românesc, reprezentând apărarea fortului 8 „Daidir“, care se retrage și el pe ultima poziție de apărare. Este simulată o încercare de contraatac asupra bulgarilor, evocând eforturile trupelor române de a rupe încercuirea inamică.

Văzând că nu sunt șanse de a continua rezistența, românii ridică steagul alb, cam la aceeași oră, 13.30, la care și înaintașii noștri au fost nevoiți, în urmă cu 92 de ani, să se declare învinși. S-a evocat predarea trupelor române către un ofițer superior bulgar. Gazdele bulgare au avut delicatețea să permită participanților români să plece de pe câmpul pe care s-a desfășurat evocarea fără să fie obligați să își predea steagul, săbiile și armamentul. Aceasta însă numai după ce toți participanții și spectatorii, români și bulgari, au adus un ultim omagiu eroilor căzuți prin

păstrarea unui moment de reculegere, cu fața spre cimitirul militar din apropiere.

Impresionant pentru noi ca români a fost gestul spectatorilor bulgari, care la comanda „Pentru omagierea eroilor, descoperiți!“ au îngenunchat, fiecare acolo unde se afla, și au plecat capul în semn de respect pentru înaintașii ce și-au dat viața pe acele locuri.

Întreaga reprezentație dată de participanții români a fost răsplătită cu aplauze sincere de către publicul constituit în mare parte din cetățeni bulgari veniți să își omagieze eroii. Strigătelor de „Trăiască România!“ auzite dinspre partea bulgară românii le-au răspuns cu un firesc „Trăiască Bulgaria!“.

Participând la acest eveniment major de comemorare a unor eroi parțial uitați de țara pentru care au căzut, am făcut gestul firesc de respect față de strămoși. Am învățat mai multe despre noi, am înțeles mai bine ce eforturi s-au făcut pentru ca ardelenii să fie dezrobiți și am cunoscut mai bine pe vecinii noștri de la Dunăre. Am învățat să ne respectăm și să ne apreciem reciproc, acceptând și înfrângerile, fără de care nu ar putea exista victoriile. ■

De la 1 Octombrie
FACEM ISTORIE
 Revista "Magazin Istoric"
 se aude la
www.RadioLynx.ro

BUCUREȘTI, 1834. MUZEUL „DE FOLOS OBȘTESC“

Dr. MIOARA IONIȚĂ

Înființarea oficială a primelor instituții muzeale din Țările Române, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, reprezintă rezultatul unei îndelungate perioade de acumulări. La baza acestor edificii culturale au stat, în primul rând, colecțiile particulare. Avem puține dovezi materiale privind existența unor astfel de colecții înainte de veacul al XIV-lea. Abia după această dată există certitudinea unor preocupări permanente pentru strângerea la un loc a cărților, documentelor, inscripțiilor, bijuteriilor ș.a. Mai cunoscute sunt colecțiile de la Curtea lui Matia Corvin sau renumitele biblioteci ale lui Despot Vodă ori Constantin Brâncoveanu. La fel de valoroase au fost și cele ale cunoscuților cărturari Nicolaus Olahus, Ioan Honterus, Grigore Ureche, Udriște Năsturel, Miron Costin sau cea a stolnicului Constantin Cantacuzino. La începutul secolului al XVIII-lea exista o mare bibliotecă întocmită la mănăstirea Văcărești de Nicolae Mavrocordat, în care se aflau lucrări de mare valoare, apărute în diferite centre culturale europene.

Din secolul al XV-lea datează și constituirea primelor depozite arhivistice cu prețioase manuscrise împodobite cu miniaturi și numeroase documente oficiale și private. Ele s-au format mai ales pe lângă cancelariile domnești, dar și la biserici, episcopii, mitropolii, mănăstiri. În zbulcumată epocă medievală, mănăstirile s-au transformat în adevărate bastioane ale spiritualității românești. Ele au fost depozitarele unor bogate colecții nu numai de odoare bisericești exemplare ale artei medievale românești, dar și de cărți și documente remarcabile, care mai târziu, ca piese muzeale, au constituit una dintre cele mai consistente părți din zestrea moștenită de muzeografia noastră contemporană.

În această aripă a Universității a funcționat Muzeul Național de Antichități

Secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea se evidențiază, în primul rând, prin trecerea la valorificarea publică a bunurilor colecționate, marcând o etapă nouă și extrem de importantă a muzeografiei românești. Este cazul colecțiilor baronului Samuel von Brukenthal (*Magazin istoric*, nr. 4/2005; 8/2007), ale lui Samuel Teleki de Szek și episcopului I. Bathany, în Transilvania, sau al celor de obiecte istorice, cărți, manuscrite, antichități, piese de istorie naturală, aparținând lui Gheorghe Asachi, Mihail Kogălniceanu, Vladimir de Blăreșberg, banului Mihail Ghica, lui Nicolae Mavros, Cezar Bolliac, maiorului Dimitrie Papazoglu, în Moldova și Țara Românească.

„Cu ce s-au însemnat veacurile...”

În vederea constituirii unui patrimoniu public care să poată fi protejat de stat, în 1831, a luat ființă la București o comisie însărcinată cu strângerea de obiecte de valoare aflate în mănăstiri, schituri și biserici, acțiune prevăzută în articolul 363 al Regulamentului Organic. Adunarea generală extraordinară a Țării Românești din 10 martie același an a discutat problemele vestigiilor arheologice și ale studiilor de mineralogie.

Astfel de preocupări ale autorităților au dus la apariția, în deceniile 4 și 5 ale secolului al XIX-lea, a unor muzee de stat, care să pună la dispoziția publicului larg vestigiile ale trecutului și mărturiile ale istoriei naturale de la noi. Se aveau în vedere instruirea și educarea, în special, a tinerii generații. Atunci a apărut și gazeta *Muzeul Național*, ale cărei pagini făceau cunoscute cele mai importante descoperiri arheologice ce urma să îmbogățească patrimoniul primului muzeu din București. Sosise timpul, după cum scrie publicația, „să întoarcem privirea și înapoi și să ne întrebăm mai

cu dinadinsul cine suntem, de unde ne tragem, cu ce s-au însemnat veacurile trecute, cine a întemeiat acest stat, la ce prefaceri a fost supus...”. Atunci s-au fondat Muzeul Istoric-Natural din Iași (4 februarie 1834), Muzeul Național de Istorie Naturală și Antichități din București (3 noiembrie 1834) și Muzeul Românesc din Transilvania (deschis pe lângă liceul din Blaj, în 1850). Scopul acestor instituții era același: de a salva, conserva și păstra pentru viitorime vestigiile istoriei naționale sau exemplarele specifice florei și faunei noastre, care nu mai trebuia să rămână în colecții particulare, mai mult sau mai puțin cunoscute, ci urma să devină un bun public.

Din râvnă patrioticească

Meritul de a fi inițiat și pus bazele primei instituții muzeale din capitala Țării Românești revine, în întregime, fratelui domnitorului regulamentar Alexandru Dimitrie Ghica (1834-1842), mai apoi caimacam (1856-1858), banul Mihail Ghica, mare vornic la Departamentul Dinlăuntru în perioada 1835-1842. Rafinat om de cultură, spirit luminat și enciclopedic, Mihail Ghica s-a dovedit și un pasionat colecționar de piese ale faunei, mineralogice și de antichități, adunate nu numai din țară, dar și din numeroasele sale călătorii în străinătate. În cursul acestor deplasări a luat legătura în repetate rânduri cu Cabinetul Imperial din Viena,

Casa banului Mihail Ghica și un manuscris Rossini
care i-a aparținut marelui colecționar

Nicolae Mavrocordat

aflând despre existența unor cabinete așezătoare sau chiar a unor muzee și în alte capitale europene. El a prezentat domnitorului, în toamna anului 1834, „o prescurtare de proiect asupra unei așezări de muzeu”, argumentând necesitatea înfiin-

țării acestuia. Principalul scop al noii instituții era de „a strânge feluri de colecții spre luminarea istoriei naturale a acestei țări, cum și a strânge acolo câte antichități să mai găsească risipite printr-acest Prințipat, care ar putea da oareșicare lumină asupra istoriei nației noastre”.

Mihail Ghica făcea și prețioase propuneri, pe care Eforia Școalelor, ce va patrona muzeul, le-a urmat întocmai. Acestea vizau localul și modul de organizare și funcționare ale tinerei instituții. Totodată, el a înzestrat muzeul cu primele piese, donându-i o colecție de minerale și una de moluște (ambele provenind dintr-o călătorie făcută cu un an înainte în Austria), precum și o altă de pești ce populau apele țării, 1.258 de monete romane, grecești și bizantine din argint și aramă, șase piese antice descoperite în Oltenia ș.a. Asigurându-l că aceste obiecte vor fi consemnate „într-o condică șnuruită și iscălită de mădularii Eforiei”, membrii Eforiei Școalelor îi trimit o adresă de mulțumire, considerând că gestul său izvorăște „din râvnă patriotică... dorind a pune cele mai dintâi temeiuri pentru începerea acestui muzeu” și remarcându-i zelul de colecționar manifestat „pentru acest sfârșit de folos obțesc”.

Făcând referiri la importanta donație a lui Mihail Ghica, colonelul Vladimir de Blaremburg socotea, în 1836, că, prin gestul său, marele vornic „a îndemnat și pă toți

compatrioții să facă asemenea ajutoare Muzeului, cinstind pomenirea dăruitorilor cu înscrierea numelui lor pă obiectele închinătoare publicului”, și că „supt o asemenea măglisitoare sprijinire este nădejde că persoanele care vor avea nescarva obiecte arheologice ce se vor fi găsit într-această țară se vor grăbi a împlini cu întrecere o asemenea patriotică dorire a guvernului”.

Documentatul raport al lui Mihail Ghica a fost citit și apreciat de domnitor, care, prin porunca sa din 3 noiembrie 1834, aproba respectivul proiect, înaintându-l Eforiei Școalelor, care era rugată „a-l lua îndeaproape băgare de seamă și chibzuind mijloacele cele mai înlesnitoare spre aducerea întru săvârșire și dezvoltarea unii așa de folositoare întocmiri” să i le aducă la cunoștință. Adresa de mulțumire către Mihail Ghica, cât și raportul trimis domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica la 19 noiembrie 1834 atestă că Eforia Școalelor nu numai că „...a început meremetul [reparația] odăilor și facerea dulapurilor în care trebuie să se păstreze colecțiile muzeului”, dar a respectat aproape în cele mai mici amănunte proiectul întocmit de marele vornic.

Pictor, gazetar și conservator al muzeului

Muzeul urma să fie amenajat în „odăile de jos de lângă porțile curții Mănăstirii Sfântului Sava”, ele fiind considerate de către Mihail Ghica deosebit de potrivite și pentru faptul că erau boltite și puteau fi astfel „păzite de primejdia focului”. Patrimoniul așezământului era încredințat unui prefect (epistat) care, ulterior, va purta numele de conservator director. Acesta avea datoria să-l prelucreze din punct de vedere

Carol (Scarlat) Wallenstein

Petrarca Poenaru

științific, clasificându-l și așezând „sistematic” toate obiectele”, îngrijindu-se de securitatea și buna lor conservare. O atenție deosebită era acordată evidenței patrimoniului, conservatorul muzeului trebuind să țină „în condiții

șnuite și pece-
tuite, cataloguri de câte obiecte să vor așaza întru acest muzeu”, să trimită „înscrisuri de mulțumire” donatorilor. O condictă era ținută la muzeu, iar o a doua, identică, era trimisă, la sfârșitul fiecărui an, Eforiei Școalelor Naționale. Nimeni, în afară de conservator, nu putea mânui exponatele din muzeu, iar scoaterea unuia dintre ele nu se făcea decât cu știrea și printr-o cerere adresată în scris Eforiei.

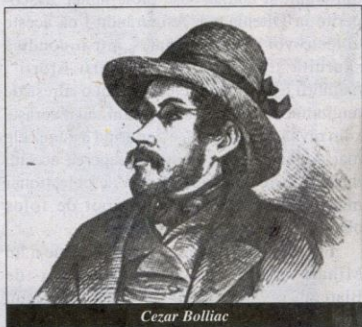
Inițial, s-a propus ca funcția de conservator-director al primei instituții muzeale din București să fie încredințată lui Petrarca Poenaru, pe atunci profesor la Colegiul „Sf. Sava” și director al Eforiei Școalelor Naționale. Acesta a refuzat. Alexandru Dimitrie Ghica atunci „chibzuieste a se orândui îngrijitor asupra pomenitului muzeu d-lui Dohtorul în medițină Zukăr”, a cărui numire Eforia Școalelor o anunță la 30 decembrie 1834. Dr. Zucker participase alături de banul Mihail Ghica la întemeierea primei școli de agricultură din Țara Românească, ce a funcționat, din 1835, pe moșia Pantelimon. În același an s-a deschis la București, sub conducerea dr. Zucker, un curs practic pentru pregătirea de meseriași români (lăcătuși, fierari, strungari, tâmplari ș.a.). Nu avem date suficiente pentru a afirma cu precizie dacă dr. Zucker a fost într-adevăr conservator-director al Muzeului Național și cât timp s-a aflat în acel post.

Primul conservator-director cu activitate cunoscută, numit în această funcție în iulie 1837, a fost Carol (Scarlat) Wallenstein,

„profesor pentru desen linear aerian și perspectivă”, încă din 1832, la Colegiul „Sf. Sava”. Wallenstein (1795-1859), pe numele său adevărat Toma Carol Vela (Wallenstein era numele tatălui său vitreg), s-a născut în localitatea Gospice (Boemia). A studiat la Viena, cu sprijinul financiar al unchiului său Hugo, limba germană, tehnica picturii și științele naturii. A sosit în Țara Românească în 1817, stabilindu-se mai întâi la Craiova, unde dă lecții de pictură ca profesor particular. Căsătoria, în 1821, cu Maria Stănescu din Slatina (cu care are șapte copii) îl ajută să obțină diploma de naturalizare în 1862. În București, pe lângă funcția de profesor de desen la Colegiul „Sf. Sava” și cea de conservator al Muzeului Național (între 1837 și 1856), a îmbrățișat și alte domenii de activitate. Era un pictor laborios, abordând teme din istoria românilor. Figura sa preferată a fost Mihai Viteazul. A avut o prodigioasă activitate gazetărească și publicistică, fiind autorul primei lucrări de ornitologie scrisă în limba română (*Elemente de ornitologie după proprii observații locale chiar în Țara Românească*) și al primului tratat de arhitectură și desen în românește (*Elemente de deseniu și arhitectură*).

Moștenirea donatorilor

Pe lângă conservator, subordonat lui, în muzeu urma să funcționeze „un custod sau paznic carele va ține cheile..., va fi de față când școlarii sau alții vor vizita acest institut”. Se

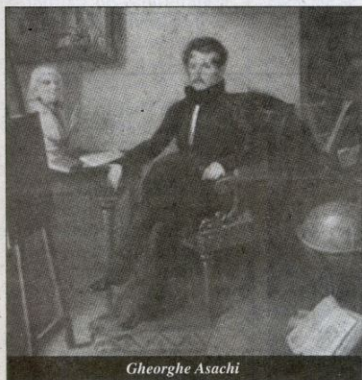

Cezar Bolliac

pare că acest post util bunei funcționări a muzeului, asemănător cu cel al supraveghetorilor de astăzi, a fost ocupat la început de Costache Teodoru, ce îndeplinea funcția de epistat al Colegiului „Sf. Sava”. La 1842, acesta apărea ca ajutor de conservator, până la numirea, în 1846, a lui Nicolae Zachî. Muzeul era deschis pentru public două zile pe săptămână, joia și duminică. Chiar dacă toate aceste reglementări nu au fost strânse, în epocă, la un loc, ele pot fi considerate, cu siguranță, prevederi ale unui posibil prim regulament de organizare și funcționare al muzeului creat în 1834.

Prima instituție muzeală din București a avut un conținut eterogen al patrimoniului, posedând de la exemplare de faună, floră și mineralogie deosebite, până la numeroase piese numismatice, antichități, iar mai târziu diverse opere de artă. În acest fel ea se dovedește păstrătoare, în germene, a viitoarelor colecții ale muzeelor de profil, specializate pe diverse domenii și care vor funcționa, majoritatea după 1864, de sine stătător: Muzeul Național de Antichități, cel de Istorie Naturală, Pinacoteca Statului. Din colecțiile sale se va dezvolta și un mic muzeu tehnic, având în vedere că în sălile sale se aflau și instrumentele experimentale necesare predării diverselor discipline și a științelor exacte, în Colegiul de la „Sf. Sava”.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Muzeul Național de Antichități și-a sporit colecțiile, prin importante donații ale unor împătimiti deținători de vestigii istorice.

Gheorghe Asachi

Donația lui Mihail Ghica, constând din numeroase „pietroaie antice și bănuți”, provenind din săpăturile făcute mai ales în localitățile Celei, Reșca, Slăveni și Tr. Severin și din călătoriile sale în străinătate, a intrat în întregime în patrimoniul muzeului abia în 1869.

I-au urmat încă cel puțin alte trei colecții, la fel de consistente și importante. Este vorba, în primul rând, de cea a cumnatului său, Nicolae Mavros, arheolog și numismat amator, formată din obiecte antice, monete, inscripții descoperite în timpul săpăturilor făcute de el pe când era director general al carantinelor de pe malul Dunării, dar și din antichități achiziționate în Grecia și Orient. A donat-o Muzeului Național de Istorie Naturală și Antichități în anul 1862. În 1864, cele două secțiuni s-au constituit în instituții separate: Muzeul Național de Antichități și Muzeul de Istorie Naturală.

În 1872, Cezar Bolliac a dăruit și el Muzeului Național de Antichități frumoasa sa colecție formată din manuscrise, obiecte din marmură, bronz, argint, fier, lemn, ba chiar și curiozități, cum erau cele trei mumii. Un alt generos donator a fost maiorul Dimitrie A. Papazoglu. Profitând de o îndelungată comandă la o unitate de grăniceri pe Dunăre, începută în 1837-1838, el a făcut săpături cu rezultate bune în zona respectivă, bogată în vestigii antice, constituindu-și astfel bogată colecție de materiale arheologice sau relicve istorice, obiecte de artă, piese etnografice, manuscrise, cărți ș.a. Mai întâi a expus-o în propria locuință (după 1860), iar la moartea sa (1892), va intra, în mare parte, în patrimoniul Muzeului Național de Antichități.

Acestea sunt începuturile muzeografiei din București și, de ce nu, începuturile actualului Muzeu Național de Istorie a României (Magazin istoric, nr. 11/2004). ■

Exclusivitate

Din datele de care dispunem, pentru prima oară informația despre intenția părții române de a discuta cu conducerea sovietică unele probleme economice importante a parvenit la Moscova în toamna anului 1953. La 3 octombrie ambasadorul sovietic la București, L.G. Melnikov, după o discuție cu Gheorghiu-Dej, își nota în jurnal: „[...] Dej, oarecum stânjenit

Gheorghe Gheorghiu-Dej dorea să obțină un împrumut de la...

și rezervat, precizând că este doar opinia lui și că s-a gândit foarte mult la această problemă, mi-a spus că a ajuns la concluzia că este necesar să se adreseze pentru ajutor guvernului sovietic. «Mă gândesc – a spus Dej – să cerem guvernului sovietic să ne acorde un credit pe vreo trei ani, de aproximativ 350-400 milioane de ruble. Dacă guvernul sovietic ar putea satisface această cerere, ar fi un ajutor foarte substanțial pentru România și poporul român, deși ne e rușine să cerem, pentru că guvernul sovietic ne-a acordat și

... liderul sovietic Hrușciov, dar fără să facă apel la rezervele de aur ale Băncii Naționale

ne acordă oricum un ajutor dezinteresat foarte mare». Melnikov nu a rămas doar un ascultător pasiv, el s-a interesat de planurile de întrebuintare a „unei sume atât de mari a acestui credit”. Dej i-a comunicat că România are stringentă nevoie de mașini agricole, bumbac și produse de larg consum.

IANUARIE-FEBRUARIE 1954. NEGOCIERI SOVIETO-ROMÂNE LA MOSCOVA

T.V. VOLOKITINA
(Moscova)

Nota despre discuție a fost imediat expediată lui V.M. Molotov și la Secția a IV-a Europa a M.A.E. al U.R.S.S. Dar mașinăria greoaie a curieratului lucra cu încetinelă: la Direcție documentul a ajuns la 16 octombrie 1953 și abia mai târziu, la 20 octombrie, a fost trimis la aparatul C.C. al P.C.U.S.

În același timp, partea română, în scopul de a sonda disponibilitatea conducerii

sovietice, a hotărât să folosească reuniunea comisiei bilaterale româno-sovietice de colaborare economică, unde era prevăzut să se analizeze activitatea întreprinderilor mixte, așa-numitele sovromuri.

La 10 octombrie ministrul Comerțului Exterior, I.G. Kabanov, l-a înștiințat despre informația primită pe președintele Con-

siliului de Miniștri al U.R.S.S., G.M. Malenkov, iar la 15 octombrie Prezidiul C.C. al P.C.U.S. a aprobat textul mandatului ambasadorului Melnikov pentru discuțiile cu Dej. Liderului român urma să-i fie transmisă opinia părții sovietice că problemele de comerț exterior „trebuie dezbătute separat”.

Nu dispunem de documentele dialogului Melnikov-Dej. Totuși, din date colaterale, la

Moscova a început chiar atunci pregătirea viitoarei întâlniri cu reprezentanții români. Ilustrativ în acest sens este nota ministrului de Finanțe al U.R.S.S., A.G. Zverev, intitulată *Despre rezerva de aur a României*, expediată la 21 octombrie lui G.M. Malenkov. Documentul nu numai că fixa reducerea rezervei de aur a țării în 1950-1953 de mai bine de 3,5 ori, diminuarea substanțială a producției de aur (de aproape trei ori, comparativ cu anii antebelici 1937-1939), dar menționa și motivele. Autorii notei apreciau că în sfera comerțului exterior al României au apărut probleme serioase. În primul rând era menționat soldul pasiv al balanței comerciale cu țările capitaliste.

In economia românească se importa mai mult decât se exporta la începutul anilor 1950 și fenomenul avea o tendință stabilă de creștere, ceea ce provoca o neliniște întemeiată părții sovietice. Totuși, concluziile Ministerului de Finanțe erau prea puțin concrete: se vorbea despre necesitatea de „a li se recomanda românilor să caute posibilități de echilibrare a balanței comerciale a țării cu țările capitaliste”. Cum anume trebuia procedat nu se preciza, dar în principiu era important ca în notă să se menționeze necesitatea „de a se păstra la dimensiunile necesare rezerva de aur” a țării. Nota lui Zverev a fost primită de toți membrii Prezidiului C.C. al P.C.U.S., iar A.I. Mikoian a fost însărcinat să-și pregătească opiniile proprii pentru proxima dezbateră.

Cererea oficială de ajutor a părții române a ajuns la Moscova abia la 27 noiembrie 1953. Scrisoarea Consiliului

de Miniștri al R.P.R. semnată de Dej către G.M. Malenkov a fost adusă de secretarul C.C. al P.M.R. I. Chișinevski, sosit la odihnă și tratament în Uniunea Sovietică. (Scrisoarea era scrisă într-o bună limbă rusă. Semnătura lui Dej era în caractere latine.)

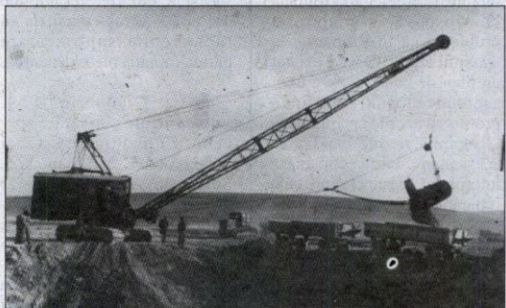
La 28 noiembrie, toți membrii Prezidiului C.C. al P.C.U.S. primiseră scrisoarea lui Dej, iar la 30 noiembrie proiectul telegramei lui Melnikov era aprobat. Ambasadorului i s-a propus să-i facă o vizită lui Dej și să-i transmită că „problema acordării noului credit României impune un studiu serios și materiale corespunzătoare”. „Nu ne este clar și este oarecum surprinzător că prietenii români au pus problema unui credit atât de mare. Nu putem analiza o asemenea problemă în grabă, fără a fi informați ce ar implica asta în România”, se specifica în telegramă.

La cererea părții sovietice, conducerea română a trimis la Moscova o culegere de materiale economice, care explicau situația și detaliau caracterul datoriilor, dinamica investițiilor de capital, structura exportului și importului ș.a.m.d. Într-unul dintre documente se sublinia că partea română a reușit să se înțeleagă

cu nemții și cehii, în ce privește anularea unor comenzi militare și amânarea plăților pentru 1954. Era indicată și suma datoriilor – 155 milioane de ruble către Cehoslovacia, 15 milioane către R.D.G. Totodată, partea română corecta planurile de comenzi militare: din acest moment pentru nevoile militare se prevedea alocarea a aproximativ 20% din suma totală a investițiilor de capital (conform planului din 1953, această sumă depășea 30%).

Pentru a ne lămurii asupra problemei comenzilor militare, să amintim că în ianuarie 1951, la Moscova, a avut loc consfătuirea liderilor partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste europene, unde s-a dezbătut aspectul întăririi capacității de apărare a statelor aparținând lagărului socialist (*Magazin istoric*, nr. 10/1995).

Revenind la pregătirea negocierilor cu delegația română, să remarcăm că partea sovietică înțelegea cauzele presiunilor asupra economiei românești. Pe masa ministrului de Externe V.M. Molotov, la sfârșitul lui decembrie 1953, se aflau informările analitice de la Ambasada

Sovieticii ne-au cerut să începem Canalul, tot ei ne-au impus să îl închidem

G.M. Malenkov în vizită la Cambridge...

sovietică din București, în care aceste cauze erau enunțate. Cea mai importantă era „înfăptuirea politicii de forțare a ritmurilor de industrializare a țării...”, în condițiile lipsei proprii baze de materii prime. În structura generală a importului livrările pentru ramurile industriei grele se ridicau la 50-60%. Din punct de vedere economic, nu era întemeiată construcția multor obiective importante, între care canalul Dunăre-Marea Neagră. (Aici există o nuanță interesantă. Să amintim că la 3 februarie 1948, în timpul întâlnirii cu delegația română la Moscova, s-a abordat problema că în România, la sfârșitul anilor 1930, a existat un plan de construcție a unui asemenea canal. Stalin a promis să acorde sprijin, dacă „România revine cândva la acest plan”. Partea română a interpretat aceste cuvinte ca o indicație directă: Gheorghiu-Dej, în februarie 1948, într-o discuție cu V.M. Molotov, și-a declarat intenția de „a realiza gândul lui Stalin privind construcția canalului”. Dar cinci ani mai târziu, în alte

condiții, a preferat să nu-și mai amintească despre asta.)

De remarcat că partea sovietică a preluat asupra ei o parte substanțială a vinei pentru greutățile survenite în economia românească. Din documentele studiate de noi reiese critica la adresa Ministerului Comerțului Exterior al U.R.S.S., care, încheind tratate economice cu România, nu a analizat cu atenția cuvenită posibilitățile reale ale partenerului în ceea ce privește asimilarea instalațiilor importate din Uniunea Sovietică. Pe baza unei analize atente a situației economice din țară s-a tras concluzia că fără credite suplimentare partea română nu se descurcă.

La 3 ianuarie 1954, printr-o hotărâre specială a Prezidiului C.C. al P.C.U.S., A.I. Mikoian, V.Z. Saburov, A.G. Zverev și ministrul adjunct al Comerțului Exterior, S.A. Borisov, au primit sarcina ca, în timp de o săptămână, să pregătească propuneri la scrierea despre credit a guvernului R.P.R.

Sarcina a fost îndeplinită la termen. La 16 ianuarie 1954, G.M. Malenkov și N.S. Hrușciov au primit nota. Dar, în opinia noastră, ea avea un caracter ușor formal, dubla, de fapt, concluziile deja formulate privind necesitatea ca, în cel mai scurt timp, să fie îmbunătățită conducerea economiei țării, să fie reduse cheltuielile militare, să se obțină creșteri în agricultură etc.

Un interes mult mai mare îl prezintă însă nota pe care, la 25 ianuarie 1954, a prezentat-o Mikoian lui Malenkov și Hrușciov, de data aceasta numai sub semnătura lui. Conținea propuneri concrete, și anume: să se acorde părții române un credit de 115 milioane ruble, din care o parte (50 milioane) materii prime (bumbac, cauciuc, laminate), în plus față de livrările deja stabilite; achitarea creditului, conform dorinței părții române, să se realizeze între 1956-1958 prin livrări de mărfuri; să se recomande părții române să se înțeleagă cu cehii și nemții asupra reprogramării plăților, întrucât „situația balanței noastre de plăți cu R.D.G. și Cehoslovacia nu ne permite să ne asumăm plata datoriei românești față de aceste țări pentru materialul militar livrat în 1953”; pentru achizițiile de produse alimentare și materii prime din țările capitaliste se recomanda folosirea unei părți din rezerva de aur (20-25 de tone din cele 50 existente; cifrele mai exacte referitoare la rezerva de aur a țării sunt următoarele: la 1 iulie 1953, din datele Ministerului Finanțelor al U.R.S.S., aceasta era de 57,7 tone, iar la 1 octombrie, din datele Ambasadei U.R.S.S. la București, rezerva era de aproximativ 54,5 tone; *Magazin istoric*, nr. 3/2005).

Între timp, delegația guvernamentală română a sosit la Moscova. La 26 ianuarie 1954, a avut loc primirea la Preziidiul C.C. al P.C.U.S. Însemnări detaliate, care în final au însumat 12 pagini dactilografiate, au fost făcute, pe timpul întâlnirii, de ambasadorul Melnikov. Cea mai mare parte a documentului o reprezintă expunerea, de către Dej, a situației politice și economice a țării, prezentare pe care partea română o făcuse la rugămintea lui Malenkov. Pe timpul expunerii Dej a menționat drept „greșeală fundamentală” pe frontul economic „atitudinea incorectă față de țărâtime”. Se pare că, în urma acestei constatări a lui Dej, dezbaterea ulterioară s-a focalizat pe problemele agricole. Era „calul de bătaie” al lui Hrușciov.

Este de remarcat că despre scopul principal al vizitei – obținerea creditului – nu s-a scos nicio vorbă pe timpul discuției. Partea sovietică a fost reprezentată de A.I. Mikoian și V.Z. Saburov. A participat și o grupă de experți sovietici. Concluziile lucrărilor au fost expuse în nota din 30 ianuarie către Malenkov și Hrușciov. Mikoian comunica: „românii au solicitat un credit de 350 milioane ruble, inclusiv 110 milioane pentru stingerea datoriei față de Cehoslovacia, și 40 milioane față de R.D.G. Noi le-am recomandat și ei au fost de acord să se înțeleagă singuri cu nemții și cehii. În acest caz, creditul necesar se micșorează la 200 de milioane. Noi le-am transmis că vom propune guvernului nostru să le ofere un credit de 157 milioane ruble, iar 43 de milioane românii trebuie să și le asigure din propria rezervă

de aur, cu atât mai mult că guvernul nostru va trebui să consume rezervele sale de aur pentru aproximativ aceeași sumă pentru a ajuta România. Tov. Dej analizând această problemă cu delegația sa, a declarat că ei ar ruga să se adauge la această sumă încă 100 de milioane ruble. Noi am răspuns că, din calculele noastre, această cifră nu este justificată nicidecum și că opinia tovarășilor români în această problemă o vom transmite guvernului sovietic. Acest lucru înseamnă că românii își măresc solicitarea de credit cu 57 milioane de ruble, adică în locul creditului solicitat inițial de 350 milioane ruble, indică acum 407 milioane ruble, nedorind în schimb să-și folosească o parte din propriile rezerve de aur”.

În rândurile conducerii sovietice părerea erau împărțite. Acest lucru s-a manifestat cu evidență în cadrul celei de a doua întâlniri a delegației române cu membrii Preziidiului C.C. al P.C.U.S., din 1 februarie 1954. Procesul-verbal al întâlnirii l-a întocmit șeful secției a IV-a Europa din M.A.E. al U.R.S.S., M.V. Zimianin. Cum se observă din notă, Mikoian a continuat să

insiste pe folosirea, „în caz extrem”, a unei părți din rezerva de aur. Dar Malenkov, trăgând concluziile, a propus să se mai lucreze asupra problemei creditului, în așa fel încât, „să se evite cheltuirea rezervelor de aur” ale României. Volumul creditului a fost stabilit la 200 milioane ruble, cu condiția ca partea română să se înțeleagă cu cehii și nemții asupra amânării plăților. Ambele părți au recunoscut necesitatea micșorării de către România a cheltuielilor militare și a investițiilor speciale de capital. Rezultatele tratativelor au fost ratificate în hotărârile speciale ale Preziidiului C.C. al P.C.U.S. din 6, 20 și 27 februarie 1954.

Remarcăm că încă din iunie 1953, din cauza tulburărilor care cuprinseseră Cehoslovacia, pe timpul aplicării reformei monetare, L.P. Beria îl informa pe G.M. Malenkov că „și din alte țări de democrație populară suntem insuficient informați despre situația politică și economică reală. Consilierile oferite prietenilor noștri sunt episoade, nesistematizate, iar într-o serie de cazuri, nu sunt legate de sarcinile economice și

... și A.I. Mikoian la București

A.G. Zverev

politice ale țărilor de democrație populară și Uniunii Sovietice. Mai mult, trebuie s-o spunem deschis că sfaturile noastre n-au fost întotdeauna fericite. Este suficient să amintim cazul construcției canalului Dunăre-Marea Neagră din România...". În continuare, nu putem să nu recunoaștem că majoritatea consilierilor și recomandărilor oferite părții române pe timpul negocierilor din 1954, remarcându-se prin lipsa de concretețe, demonstau insuficienta competență a conducătorilor sovietici în probleme economice și, ca urmare, ele erau ineficiente.

În timpul întâlnirii de la Moscova s-au abordat și unele probleme politice. La 26 ianuarie, de pildă, partea română a ridicat problema tratatului dintre România și Ungaria, privind colaborarea în domeniul cultural. Condițiile acestuia, după părerea părții române, ofereau ungurilor oportunități pentru propagandă naționalistă în Transilvania. Unul dintre canale îl constituia așa-zisa diseminare a literaturii ungare printre cetățenii români de naționalitate ungară. Toți cei care citeau această literatură, s-a afirmat pe timpul întâlnirii,

„înțeleg mai bine Ungaria decât România“.

Conducerea sovietică a susținut ca tovarășii români să vorbească, „ca buni vecini“, cu tovarășul Rakosi și împreună să introducă corecțiile necesare în tratatul privind colaborarea culturală. Poziția Moscovei fusese formulată clar și ferm: „problema Transilvaniei a fost demult rezolvată“. Transilvania este parte componentă a statului român. Nu trebuie să existe nicio încălcare a intereselor minorităților naționale. Dacă va fi nevoie, în România trebuie să se organizeze editarea suplimentară de ziare, cărți, manuale în limba maghiară, să se deschidă școli în limba maghiară etc. Dar toate acestea nu schimbă esențialul: „...toate problemele privind Transilvania au fost soluționate corect, granițele de stat au fost stabilite prin înțelegere reciprocă și nimeni nu poate să se gândească la revizuirea granițelor existente“.

La întâlnirea din 1 februarie 1954, chiar la sfârșitul discuțiilor, s-a ridicat problema lui Pătrășcanu. M.V. Zimianin a notat: „Tov. Dej [...] amintește despre cazul Pătrășcanu, pe care ei intenționează să-l judece într-un proces cu ușile închise, pentru organizarea unui complot contrarevoluționar, cu o scurtă informare în presă. Tovarășii români au adus cu ei materialele și ar dori să obțină un sfat. Tovarășul Malenkov a propus să lase materialele privind cazul Pătrășcanu pentru a fi studiate, însărcinându-i pe tovarășii Suslov și Zorin cu pregătirea propunerilor“ (*Magazin istoric*, nr. 7-12/1991, 1-3/1992).

La 31 martie 1954, Dej i-a solicitat ambasadorului so-

Mihail Suslov

vietic Melnikov o întâlnire. După cum reiese din nota discuției, era vorba despre pregătirea procesului Pătrășcanu cu ușile închise, stabilit pentru 6 aprilie. „Dej a declarat că atunci când acestor criminali li s-a anunțat ziua judecării în proces a cazurilor lor, unii dintre ei s-au comportat prost, iar Pătrășcanu, în mod deosebit, a declarat că nu se va prezenta la acest proces, deoarece el consideră că acuzațiile de spionaj și alte crime ce i-au fost aduse nu sunt adevărate. Dej a declarat că ei vor face tot posibilul ca acești criminali să se poarte la proces așa cum se cuvine. Nu există temeiuri ca vreunui dintre cei 11 acuzați să i se ușureze pedeapsa. Crimele lor au fost dovedite pe deplin. Ei merită pedeapsa supremă. Dar noi, în cadrul Biroului Politic, am cântărit situația internațională și politică și am ajuns la următoarea concluzie: să aplicăm pedeapsa supremă numai pentru trei criminali, în frunte cu Pătrășcanu, iar ceilalți închisoarea pe viață, dar hotărârea finală asupra acestei probleme o vom lua atunci când începe procesul“. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

La 1 noiembrie, postul public de radio a împlinit o frumoasă vârstă. Pe lângă urările noastre de „La Mulți Ani!“, ne-am gândit să oferim cititorilor o perspectivă istorică a anilor scurși de la înființare. Și

unde mai bine se poate păstra această perspectivă, decât în arhiva Radioului? Am rugat-o pe doamna Liliana Mușțeanu, cea care coordonează arhiva scrisă, să răspundă la câteva întrebări.

– Cum se văd cei 80 de ani ai Radioului public din arhiva scrisă a acestei instituții?

– Ideea de a constitui această arhivă a apărut încă de la începuturile instituției. În februarie 1929, într-unul dintre primele Consilii de Administrație, s-a pus problema păstrării tuturor documentelor, de la cele contabile până la textele emisiunilor. Din păcate, neexistând o reglementare clară a acestei decizii, nu s-au păstrat la început și textele emisiunilor. Conferențiarilor veniți la Radio nu erau obligați să depună textele pentru păstrarea lor în arhivă. Abia din anul 1932 directorul Programului vorbit, G.D. Mugur, a întocmit un Regulament, în care era inclus și Regulamentul Arhivei. În acest document se prevedea obligația conferențiarului de a depune textul intervenției sale radiofonice. G.D. Mugur intenționa să editeze o publicație serială cu titlul *Biblioteca Radio*, care să conțină cele mai valoroase conferințe. Din

păcate, acest proiect nu s-a realizat. Au apărut doar două numere din *Almanahul Radiofoniei*, în 1930 și 1931. Ele conțineau mai ales articole tehnice, pentru că atunci erau puține magazine care vindeau aparate de radio. Li se ofereau cititorilor scheme și detalii tehnice pentru ca să poată să își realizeze singuri un post de recepție.

Primii 25 ani de existență ai Radioului public pot fi reconstituiți doar pe baza arhivei scrise. Ea nu are corespondent într-o arhivă audio. Înregistrările păstrate în arhiva sonoră – o fonotecă – datează de după anii '50. Din varii motive nu s-au conservat în fondurile noastre decât sporadic înregistrările radiofonice e discuri de ebonită din perioada comunistă.

Am avut probleme și cu reconstituirea colecției de programe radio. O primă revistă a apărut la 9 noiembrie 1928; am recuperat-o de la centrul de colectare a deșeurilor de hârtie.

Arhiva scrisă, în ceea ce privește textele conferințelor, este structurată cronologic, începând cu anul 1932, de când a existat obligativitatea predării lor. În acea vreme genul radiofonic cel mai utilizat era conferința radio. Majoritatea prelegerilor se țineau în cadrul „Universității Radio“, emisiune etalon care debutează în martie 1930. Se țineau conferințe și la emisiunea „Ora satului“ sau în pauza concertelor simfonice (conferințe pe teme legate de muzicologie). Conferințele sunt structurate cronologic și pe emisiuni.

Din păcate, s-au păstrat puține texte de la teatrul radiofonic din această perioadă. Volumul *Teatrul radiofonic*, apărut în anii '70, a pornit de la materialele păstrate în arhiva sonoră. Vrem acum să realizăm o bibliografie completă a teatrului radiofonic, care să includă toate piesele prezentate la Radio. Am reconstituit emisiunile, pe baza programelor radio, și am încercat să

Aparat de radio de birou din anii '30

alăturăm, acolo unde a fost posibil, și textul păstrat. Pentru perioada 1928-1944 avem aproximativ 1.000 de autori. Celor trei volume de *Bibliografie radiofonică românească*, ce pot fi consultate acum și pe [site-ul www.srr.ro](http://www.srr.ro), li se vor adăuga altele. Unul, de exemplu, va prezenta cele 3.000 de emisiuni difuzate între 1956 și 1966 în cadrul emisiunii „Noapte bună, copii!”. Pentru acestea, se păstrează 300 de documente în arhiva sonoră și 1.300 în arhiva scrisă.

Adevărul este că această arhivă sonoră nu a fost concepută ca o arhivă propriu-zisă, ci ca o unitate operativă, un loc de păstrare a unor benzi audio pentru utilizarea lor în cadrul altor emisiuni. De altfel, ea este supusă reglementărilor Arhivelor Naționale, abia în noul proiect al Legii Arhivelor, care-și așteaptă aprobarea Parlamentului!

Arhiva a avut mult de suferit în decursul timpului și din

neglijența oamenilor, dar și din cauza evenimentelor istorice. La 24 august 1944, bombardamentul aviației germane a lovit în plin vechiul sediu al Radioului public. Era o clădire mică, cumpărată de la generalul Socec. S-au păstrat planurile pentru ridicarea unei noi clădiri. Se cum-

părase și terenul, undeva pe lângă Herăstrău. Apoi vremurile s-au schimbat și în 1948-1950 s-a ridicat actualul sediu al Radioului public.

Dacă urmărești documentele din arhivă din perioada imediat următoare lui 23 august, poți constata foarte limpede modificările petrecute în Radio. S-a produs o întorsătură totală a programelor. Directorul instituției, Vasile Ionescu, a intrat

într-un concediu prelungit, până în februarie 1945. I s-a cerut demisia și în martie 1945 a fost închis la Caracal. Au urmat și alte pușcării. În locul lui a fost numit Matei Socor.

Din 1947 s-au păstrat și textele buletinelor de știri. Până atunci, ele erau păstrate doar o lună de zile. În perioada regimului comunist, arhiva se mărește foarte mult. Avem multe texte ale emisiunilor. Sunt lucruri care nu se regăsesc în arhiva sonoră. Din anii '70 păstrăm originalele unor emisiuni culturale, aproape 8 km de arhivă. Sunt nume de mare prestigiu ale culturii și științei noastre, texte rămase inedite. Din păcate, ele se păstrează în condiții nu tocmai bune, pentru că spațiul este foarte mic.

– Cum se reflectă momentele importante ale istoriei naționale cu care Radioul a fost contemporan în arhiva sa?

– Din păcate, destul de prost. Despre asasinarea primului ministru Armand Căli-

Carele de reportaj ale Radiodifuziunii în Piața Sf. Gheorghe

nescu la 21 septembrie 1939 – atunci grupul de legionari care a comis acea faptă a năvălit în sediul Radioului și a întrerupt emisiunea pentru a-și anunța acțiunea – nu avem documente în arhiva scrisă a Radioului. Există doar relatarea lui Vasile Ionescu, cel care a fost director al instituției în perioada 1941-1944. La fel, pentru momentul rebeliunii legionare din ianuarie 1941 nu există documente interne. Momentul 23 august 1944 – în Radio – îl putem reconstitui tot pe baza mărturiilor lui Vasile Ionescu. Toate documentele din anul 1944 au fost ridicate de către Tribunalul Poporului în 1945, pentru pregătirea seriei de procese ale „marii trădări” intentate ziariștilor, generalilor, oamenilor politici. Atunci arhiva a fost practic curățată. O parte a documentelor le-am recuperat, în copii xerox, de la C.N.S.A.S. Nici despre „Primăvara de la Praga” și invazia din august 1968 din Cehoslovacia nu avem prea multe documente. Nici arhiva sonoră nu păstrează, din câte știu, înregistrările sonore ale emisiunilor făcute de la Praga. Iar în decembrie 1989 nimeni nu s-a gândit că trebuie păstrate și documente pentru istoricii care vor dori să cerceteze acele momente.

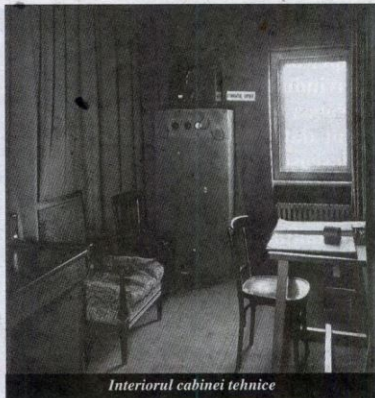
– Cum sunt valorificate aceste documente?

– Editura „Casă Radio” se ocupă de procesul de valorificare și a documentelor din arhiva scrisă și a benzilor din cea sonoră. S-au publicat

multe volume, unele însoțite și de compact-discuri. Poate că activitatea de editare nu este suficient pusă în valoare, poate că aceste volume de ediții critice nu sunt suficient cunoscute de toți cei care ar putea fi interesați să le consulte. S-au editat și audio-book-uri, care s-au bucurat de un mare succes.

Există și o istorie a Radioului public, care cuprinde perioada 1928-1989, scrisă de Eugen Denize. Filaret Acatrinei a susținut o teză de doctorat în care s-a ocupat de trecutul instituției noastre. Primim în arhivă studenți care studiază pentru lucrările de diplomă, masteranzi, chiar doctoranzi.

Din păcate, fiind o muncă în bună măsură anonimă, nu sunt foarte mulți amatori care să vină să lucreze în arhivă. Trebuie să asigurăm și prelucrarea documentelor din anii '90, ceea ce ne limitează și mai mult timpul pe care îl putem consacra cercetării. Este adevărat, mai există obligativitatea pentru redactori să predea la arhiva scrisă documente emisiunilor. Desigur, s-a schimbat mult și structura programelor, sunt multe emisiuni în direct, care nu presupun materiale scrise realizate în prealabil. Dar aceste emisiuni nu nu s-au conservat nici măcar în arhiva sonoră.

Interiorul cabinei tehnice

– Și istoricii care vor dori să studieze istoria Radioului public peste 50-100 de ani ce vor face?

– Vor avea la dispoziție doar ceea ce s-a arhivat...

– Ce vă doriți în acest moment aniversar pentru arhiva scrisă a postului public de radio?

– Mai mult spațiu și mai multă atenție din partea factorilor responsabili, nu numai în preajma unor evenimente aniversare. Acum toată lumea așteaptă de la noi documente interesante și semnificative pentru istoria Radioului. Iar pentru aniversarea celor 80 de ani de la înființarea Radioului derulăm un proiect care se adresează cercetătorilor dar și publicului larg. Pe cei interesați de istoria radiofoniei îi invităm să acceseze site-ul www.srr.ro Radio 80 – o istorie în imagini.

A consemnat
Dorin MATEI

Cum în acei ani Institutul de Cercetări Balcanice trebuia să lupte împotriva imperialismului și „a diferitelor sale agenturi din Balcani“, una dintre „sursele“ privindu-l pe cercetătorul în ale istoriei zonei, vorbim de Victor Papacostea, atrăgea atenția vigilent, în Nota înaintată, că toate „confuziile și bâjbâielile“ sunt datorate mai ales lui, lui Victor Papacostea, care evita sistematic să folosească sintagme intrate în uz, de tipul România burghezo-moșierească, capitalism, socialism, burghezie etc. Or, se afirma în Notă, problema cercetătorului nu era nici pe departe de vocabular, ci de concepție, de mentalitate.

Cum a acționat în continuare organul represiv pentru a epura cercetarea științifică de acest element indezirabil?

Poze din dosarul
de Securitate al lui
Victor Papacostea

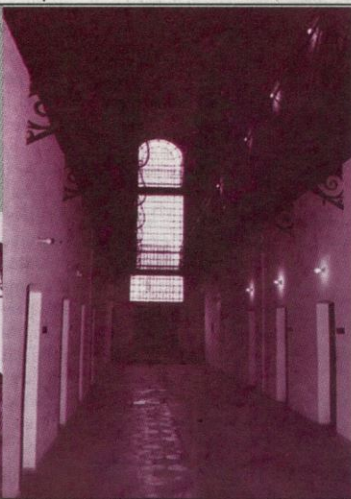
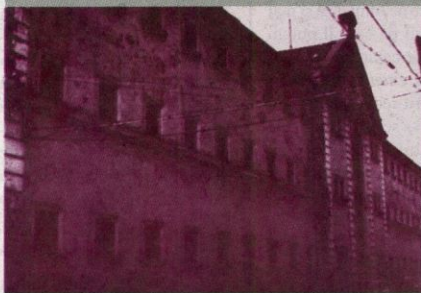
BALCANOLOGIE SI POLITICĂ ÎN ROMÂNIA (1960-1962)

Prof.univ.dr. NICOLAE ȘERBAN TANAȘOCA,

Directorul Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române

Notele informative despre Victor Papacostea, inclusiv denunțul delirant al colocatarei din str. Caragea Vodă 19, nu au rămas fără consecințe. La o dată care, în chip ciudat, nu este consemnată în documentul respectiv, deduc însă că în aprilie 1962, este emisă de Ministerul Afacerilor Interne, pe un formular tipizat, o **HOTĂRÂRE** de deschidere a dosarului individual privind pe Papacostea Victor.

Închisoarea Sighet și un culoar al stînzei instituției

Reproduc, în continuare, fără comentarii, această *Hotărâre* și documentele care o susțin și reglementează punerea ei în aplicare:

1.

HOTĂRÂRE

de deschidere a dosarului individual privind pe **PAPACOSTEA VICTOR** [restul textului este, în original, scris de mână]

I. Datele de identificare:

Numele PAPACOSTEA, pronumele [sic!] VICTOR, născut la 21 ian. 1900, în com. VIZIRU-BRĂILA, fiul lui Gușu și al Teofania, naționalitatea rom., domiciliul Buc. str. Caragea Vodă 19, studii fac., profesiunea: profesor universitar, locul de muncă: Academia R.P.R., apartenența politică (în prezent): neîncadrat, activitatea politică (în trecut): a fost membru al Partidului Național-Liberal, fost deputat al acestui partid, fost membru în delegația permanentă a Comitetului Central al P.N.L., originea socială: burgheză, situația socială: burgheză, alte date: pentru activitatea dușmănoasă, antipopulară desfășurată ca membru conducător în P.N.L., a fost arestat în 1950 și încarcerat la penitenciarul Sighet de unde a fost eliberat în 1955.

II. Conținutul pe scurt al materialelor compromițătoare. Din materialele verificate și neîndoielnice ce posedăm asupra ce... (lor) de mai sus rezultă că: A fost membru al P.N.L. din 1930. Având legături și desfășurând o serioasă activitate în acest partid, a reușit să obțină funcții importante care au fost arătate la punctul I. În 1957, deci după puțin timp de la eliberarea sa reîntrând în legătură cu alți foști conducători liberali, printre care GHIORGHIU GEORGE

Moșu (pentru apropiați)...

și BENTOIU AUREL, a fost semnalat că împreună cu aceștia desfășoară activitate contrarevoluționară mergând pe linia reorganizării P.N.L. Au fost luate măsuri de arestarea lor în 1958. La câteva luni de la arestare PAPACOSTEA VICTOR a fost pus în libertate întrucât împotriva sa nu existau suficiente materiale. După acestea V. PAPACOSTEA a limitat legăturile organizate cu foștii prieteni politici, reluând însă mai frecvent legăturile cu foștii colaboratori de la Academia R.P.R., deoarece el a condus din 1937 până în 1948 activitatea Institutului de Studii și Cercetări Balcanice. Cultivând aceste legături și punându-se problema reînființării Institutului de Studii Balcanice, VICTOR PAPACOSTEA a reușit să obțină un post destul de important: secretar al revistei BALCANIA. Din datele pe care le posedăm până în prezent rezultă că V. PAPACOSTEA are tendința ca în postul pe

care-l ocupă, datorită de altfel și legăturilor pe care le are, să influențeze în sens negativ orientarea noului Institut, să lanseze unele teorii antimarxiste, antiștiințifice. Posedăm de asemeni materiale din care rezultă că și la domiciliul său are legături suspecte desfășurând activitate ostilă.

Dovezile neîndo-

ielnice constau din: 1) materiale de arhivă în (sic!) care rezultă activitatea sa politică trecută, legăturile pe care le-a avut pe această linie; 2) materialele informative furnizate de agenții MIRON și VICTOR MARCEL de la problema liberală, din care rezultă atitudinea lui față de diferite evenimente politice interne și internaționale precum și poziția lui față de foștii colaboratori politici și notele informative ale agentului BARBU RĂMNICEANU, în care se arată poziția și intențiile lui în postul pe care azi îl ocupă în cadrul Academiei R.P.R. Posedăm deasemeni un denunț al numitei Iliescu Silvia Vasilica, care semnalează situația de la domiciliu. Menționăm faptul că tot în cadrul Academiei R.P.R. mai lucrează fiica lui VICTOR PAPACOSTEA.

III. Categoria de evidență operativă. Din datele compromițătoare arătate reiese că desfășoară activitate de: diversiune ideologică și are întâlniri-legături suspecte și urmează a fi trecut în evidență operativă ca... (necompletat).

IV. Propunere de deschidere. În baza materialelor verificate și neîndoielnice anexate, care dovedesc activitatea contrarevoluționară împotriva Republicii

Populare Române, propunem deschiderea dosarului.

Scopul deschiderii dosarului este de a stabili:

– de a stabili dacă VICTOR PAPACOSTEA nu caută, profitând de postul pe care-l ocupă, să lanseze diferite teorii antipopulare, antiștiințifice în rândul cumoscuilor și prietenilor din Academia R.P.R. sau să le strecoare chiar în paginile revistei „Balcania”.

– de stabilit dacă legăturile sale din țară și străinătate nu au ceva influențe dăunătoare asupra sau dacă nu cumva el împreună cu acestea caută să acționeze în mod dușmănos pe frontul ideologic

– de văzut caracterul legăturilor sale de la domiciliu și din afara locului de muncă și stabilit dacă nu se încearcă ca prin acestea sau cu acestea a se desfășura o activitate dușmănoasă

– de stabilit poziția lui ȘERBAN PAPACOSTEA și C[ornelia] T[eofana] PAPACOSTEA [Cornelia Teofana Papacostea, fiica lui Victor Papacostea, căsătorită, după moartea tatălui ei, cu Gheorghe Danielopolu, fiul academicianului Daniel Danielopolu și al doamnei Pia Danielopolu, născută Pillat, sora poetului Ion Pillat, ulterior, în urma divorțului de primul ei soț și a celei de a doua căsătorii, doamna Pia Lascăr] față de VICTOR PAPACOSTEA și legăturile acestuia avându-se în vedere că, din sesizarea existentă, rezultă că la domiciliu toți împreună au legă-

turi suspecte și desfășoară activitate ostilă.

Documentând astfel activitatea criminală practică și intențiile dușmănoase pentru demascarea completă a acestei activități.

Redactată astăzi 195.....înînexemplare.

Urmează semnăturile indescifrabile.

2.

370/7 mai 1962

STRICT SECRET

Ex[emplar] unic

NOTA cu măsuri ce vor fi luate în dos[arul] individual ce se deschide pentru urmărirea lui PAPACOSTEA VICTOR.

Agentul „Râmniceanu Barbu”, care ne-a sesizat încă de la început atitudinea și legăturile suspecte a[sic!] lui PAPACOSTEA VICTOR la locul de muncă, va fi dirijat în continuare cu sarcina de a stabili ce poziție are susținut în cadrul colectivului de la revista „Balcania”. Dacă nu cumva caută să influențeze pe cei ce conduc sau lucrează în comitetul de redacție al acestei reviste în sensul de a publica materiale necorespunzătoare sau articole cu idei antiștiințifice,

antimarxiste; de a stabili dacă VICTOR PAPACOSTEA nu caută să imprime același fel de lucru care a existat și în perioada 1937-1948, când el a condus I.S.C.B.

Tot prin agentul „Râmniceanu Barbu” se va căuta a se stabili cu ce elemente are VICTOR PAPACOSTEA legături mai apropiate în cadrul I.S.C.B. și a editurii „Balcania”, precum și caracterul acestor legături (dacă depășesc sau nu cadrul obligațiilor de natură profesională).

Prin agentul „Râmniceanu Barbu” se pot rezolva aceste sarcini, deoarece are pregătirea intelectuală corespunzătoare și deține în Academie un post ce-i creează posibilități în acest sens.

b) Agentul „Virgiliu”, care lucrează în același loc cu obiectivul, dar are mai puține posibilități ca primul agent, va fi și el folosit, însă mai mult cu scopul de a verifica materialele ce se vor obține.

c) Se va folosi și agentul „Băleanu”, acesta mai mult pentru a se obține date cu privire la atitudinea lui PAPACOSTEA ȘERBAN, nepotul obiectivului, și a lui CORNELIA TEOFANA PAPA-

COSTEA, fiica obiectivului, care deasemeni lucrează în Academie. Agentul va avea ca sarcină să stabilească ce influență a exercitat VICTOR PAPACOSTEA asupra lor, cum se reflectă aceasta la locul de muncă, în lucrări. Deocamdată a-

... Cornelia și Victor Papacostea,...

gentul nu are posibilități, însă sunt perspective de a fi introdus în familia PAPACOSTEA.

d) Pentru a stabili în ce măsură VICTOR PAPACOSTEA mai menține legături cu foștii colaboratori liberali, în ce măsură le vorbește acestora despre activitatea lui de la Academie, precum și dacă nu cumva este el influențat în sens negativ de aceștia, se va face apel la posibilitățile informative ale indicativului 312 (din câte cunoaștem și rezultă din materialul ce-l posedăm, posibilități au agenții „Miron”, „Victor”, „Marcel”, „Mihăescu Gh.”).

Până la 10 mai se va discuta cu tov. în acest sens.

e) În vederea cunoașterii situației de la domiciliu și în special a clarificării caracterului raporturilor pe care le are cu RADULESCU ILIE, fost moșier, JIPA NICOLAE, fiu de fost moșier, BRÎNZĂ ELENA, ce primește pachete, din străinătate (date rezultate din denunț), se va sta mai întâi de vorbă cu ILIEȘCU SILVIA VASILICA care a făcut denunțul, pentru a da amănunte și a preciza dacă mai este de actualitate. Se va avea în vedere faptul că în urma verificărilor făcute asupra lui ILIEȘCU SILVIA a rezultat că aceasta este cam neserioasă.

Dacă situația se prezintă așa cum a fost arătată inițial, se va încerca o pătrundere informativă. Audierea susnumitei se va face până la 15 mai a.c.

f) Se va intercepta corespondența întregii familii PAPACOSTEA precum și postul telefonic timp de o lună de zile.

... o altă imagine a familiei

În raport de rezultatele ce se vor obține, se vor lua noi măsuri.

Cpt. de Securitate
Dumitru V.

Nota autografa pe acest document a superiorului cpt. de Securitate Dumitru V.:

„— Prin această acțiune trebuie să rezolvăm toate problemele pe care le ridică Institutul Balcanic, dat fiind că poziția lui Papacostea va influența direct alegerea colaboratorilor, tematica și realizarea ei, revista și conținutul, legăturile externe etc. „Râmnicăneanu” nu va avea posibilități atât de multiple și mai ales de contact permanent cu toate aceste probleme și de aceea studiați atent schema Institutului care e în curs de constituire și să recrutați aici agenți corespunzători.

— Dat fiind că cel puțin o perioadă de început Papacostea se va controla mult în activitatea sa la Institut din prudență, adevărata sa poziție o vom cunoaște acasă. De aceea aici trebuie să ne asigurăm surse corespunzătoare. Trebuie analizate multilateral posibilitățile în acest sens a agenților serv. I”.

(ss) indescifrabil

3.

**NOTĂ INFORMATIVĂ
asupra cuibului de reacționari strecurați în imobilul**

din str. Caragea
Vodă nr. 19, raion
I.V. Stalin.

PETRE PAPACOSTEA a făcut politică averescană, fiind omul de încredere al șefului acestui partid. Datorită activității sale politice și sprijinului acordat de către partidele burghezo-moșierești s-a strecurat în diferite posturi de conducere administrativă ajungând:

director general P.T.T., la fabrici de ulei, zahăr și în consiliile de administrație a diferitelor societăți capitaliste.

Jefuind în acest mod banul oamenilor muncii și-a construit o vilă elegantă pe str. Caragea Vodă 19, în scurt timp a acaparat o fermă la marginea Bucureștiului și o vilă la Sinaia.

Creându-și o frumoasă situație materială prin mijloace necinstite de care se foloseau politicienii trecutelor regimuri, a solicitat și i s-a admis să aibă acces la curtea regală, făcând din aceasta și astăzi un titlu de glorie.

Cercetându-se de autorități activitatea sa din trecut, a fost arestat timp de 2 ani și eliberat în anul 1954.

După aproape 6 luni și-a asigurat un post de profesor la școala nr. 21 fete de Metalurgie Feroviară, făcând mare zarvă că i se apreciază aptitudinile sale didactice și de educator, în realitate otrăvind conștiința tinerelor vârstare ale clasei muncitoare.

FINICA PAPACOSTEA, soția lui PETRE PAPACOSTEA, fără profesiune, în trecut era în conducerea „societăților de binefacere” de unde făcea trafic de influență aranjând în diferite posturi pe cei ce

ofereau mai mult folosindu-se atât de relațiile sale personale, cât și de influența lui PETRE PAPACOSTEA și a lui VICTOR PAPACOSTEA [fratele lui PETRE PAPACOSTEA] om cu suprafață politică. Această femeie care s-a lăfăit în lux și zile de primire fiind în vizită și prietenie cu Brătienii și Maniu (casele vecine) [pășaj obținut de CNSAS]. La obiceiurile din viața de huzur pe care a dus-o în trecut nu renunță nici astăzi, neștiind ce înseamnă munca, însă știind să organizeze cu regularitate (de la orele 20-24) jocuri de cărți unde se pune țara la cale.

Iși dă și astăzi aere de doamnă „din înalta societate” așa cum îi plăcea să se intituleze, disprețuind și zeflemitând [sic!] pe oamenii muncii.

Deși este tolerată în casa fostă ei proprietate, astăzi naționalizată, are o atitudine provocatoare și sfidătoare față de toate transformările revoluționare din țara noastră, menținând o influență nefastă asupra foștilor ei servitori, cari locuiesc în același imobil (subsol).

Ca o reacțiune la faptul că a [sic!] fost declarată nedemni pentru a vota, a interzis considerând că și astăzi este stăpână a casei de a se pavuza locuința cu ocazia zilelor de sărbători ale clasei muncitoare.

Nici astăzi nu a renunțat la concepțiile ei reacționare infiltrând ideologia burgheză în conștiința nepoșilor ei, de

a căror „educație” se ocupă atâtea [sic!] cât și o învechită guvernanta nemțoaică, învățând pe copii să vorbească nemțește, arătându-le că așa se vorbește pe timpuri în înalta societate.

DODO CEAUȘESCU, fiica lui PETRE PAPACOSTEA și FINICA PAPACOSTEA, căsătorită cu Nicu Căușescu, [care] a fost subsecretar de stat la ministerul economiei naționale. De curând a divorțat de acesta, care nu mai este în câmpul muncii: deoarece acesta nu-i mai poate satisface pretențiile ei din trecut (plimbări în străinătate, Franța-Germania) mese cu nopți de chef și joc de cărți, la unele nici astăzi nu a renunțat de a organiza împreună cu mama ei petreceri interminabile și ședințe de joc de cărți. Are 2 copii în vârstă de 9 și 15 ani, care până anul trecut au urmat la școala germană, și care după cum am arătat mai sus, sunt educați în spiritul modei burgheze de o guvernanta nemțoaică care locuiește tot în acest imobil. Aceasta nu este în câmpul muncii, iar din cele constatate corespundează și primește pachete cu rudele ei din Germania Occidentală și

contribuie la folosirea și menținerea până astăzi în casă a limbii germane ca limbă de salon.

FULGU PAPACOSTEA, fiul lui PETRE și FINICA PAPACOSTEA, este necăsătorit, fără serviciu, deși a fost eliberat de câțiva ani din închisoare, unde a fost reținut de autorități pentru cercetări.

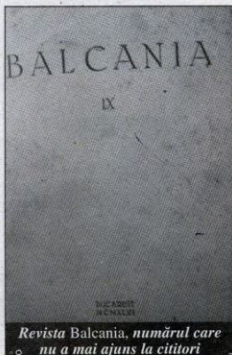
PUFU PAPACOSTEA, fiul lui PETRE și FINICA PAPACOSTEA, este căsătorit de 2 ani de zile cu o nepoată a lui Maniu. Ambii sînt funcționari la Comitetul Geologic.

CORNELIA PAPACOSTEA, soția fascistului și criminalului de război, VICTOR PAPACOSTEA, fratele lui Petre Papacostea, fost ministru, în prezent arestat de autorități (6 ani) împreună cu fiica ei, astăzi căsătorită cu fiul generalului fascist Skeletî, au fost evacuate din vila proprie din str. Paris (construită pentru exploatare, având la parter magazine) și trimise la marginea Bucureștiului. Petre și Finica Papacostea, interesându-se și informându-se din timp de rolul oficiilor nou create [sic!] pentru spațiul locativ și folosindu-se de relațiile pe cari le mai aveau au reușit să readucă

în spațiul familiar în imobilul naționalizat din Caragea Vodă 19, pe Cornelia Papacostea și fiica ei Moțu Papacostea, pentru ca astfel de la spațiul locativ să nu fie repartizați oameni ai muncii, străini de familia lor și care nu fac parte din cercul lor de prieteni. Este

Petre Papacostea (primul din dreapta), deputat; mai pot fi recunoscuți C.C. Giurescu (primul din stânga) și Gh. Brătianu (al doilea din dreapta)

surprinzător că în aceste condițiuni i s-a dat aprobare pentru a avea mașină de scris spunând că nu are nevoie de disciplină și ședințele din producție, pentru a se angaja ca funcționar, putând câștiga cu mașina de scris stând în casă.

RĂDULESCU ILIE, fost moșier, astăzi strecurat într-un post de cassier la Comitetul Geologic, din Calea Victoriei, care locuiește în același imobil cu soția sa, care nu este în câmpul muncii. Este omul intim al familiei Papacostea, având promisiuni solemne de la acesta că-l va repune în drepturi când dânsul va deveni ministru.

Si pentru ca legăturile de clasă să fie menținute în acest imobil, au adus la mansardă pe un bun prieten al lui Fulgu Papacostea, cu numele de Jipa Nicolae, fiul unui moșier fugit de la Satul-Lung de lângă Brașov (azi la Timișoara) care speculează lăna și alte produse trimise de familia din provincie.

BRÎNZĂ ELENA s-a pripășit de 15 ani pe lângă familia Petre Papacostea, fiind colegă cu Dodo Papacostea, este fără serviciu și pentru a

se întreține face negoț și reclamă cu articole sosite în pachete trimise din țările capitaliste.

Pentru a plasa aceste pachete ține legătură cu familiile foștilor exploatare pe care îi compătimește regretând că nu mai au situația din trecut pentru a putea s-o subvenționeze și a trăi fără să muncească.

CONCLUZII

1. Crearea pe nesimțite a unui cuib de reacționari.

Din cele de mai sus, se poate lesne constata cum în acest imobil s-a [sic!] strecurat și grupat elemente exploatare, foști deținuți politici, dușmani ai regimului, prin legături de familie, de prietenie și mai ales de clasă, cari și-au pierdut averile și cari jinduesc situația lor din trecut, și care doresc cu orice preț întoarcerea timpurilor demult apuse.

Pentru a întări această ultimă afirmație este suficient să amintesc bucuria isterică cu care a [sic!] întâmpinat exercițiile aeriene făcute nu de mult asupra Bucureștiului și decepția lor amară când au aflat că nu sunt „avioane eliberatoare”.

2. Cum trăiesc [sic!] astăzi aceste elemente dușmanoase regimului.

Cu toate că au fost cea mai mare parte din membrii acestui mănunchi de reacționari închiși, nu sunt în câmpul muncii, totuși își au asigurat traiul în foarte bune condițiuni:

Este suficient să amintim că în timp ce Petre Papacostea și Victor Papacostea erau arestați, soțiile lor spunea [sic!] că primește un ajutor fix prin mandat poștal de la un binefăcător necunoscut de la Ploiești.

Această afirmație cât și faptul că sub pretextul jocului de cărți cu diferite persoane de toate vârstele, aproape în fiecare seară în salonașul de la etaj unde locuiește familia Petre Papacostea, trebuie să dea de gândit [sic!].

3. Ce uneltesc aceste elemente dubioase?

Lansează zvonuri și adresează injurii la adresa regimului democrat popular și promit posturi grase pentru cei din anturajul lor, atunci când vor veni la putere.

– Intrigă [sic!] pe foștii lor oameni de serviciu care locuiesc la subsol în același imobil aducându-i în stare de ebrietate și forțându-i să adreseze cuvinte insultătoare oamenilor cinstiți care luptă pentru aplicarea în viață a liniei partidului.

– Provoacă și șicanează și amenință direct pe locatarii ce nu fac parte din cuibul lor de reacționari, comportându-se în chip de proprietari cari caută cu orice preț să scape de chiriași ce nu le sunt pe plac, pentru a-și face în voie mendrele.

– Otrăvește conștiința elevelor, fiice ale oamenilor muncii, strecurându-se prin protecție și lipsă de vigilență în posturi ca de exemplu profesor de tip nou.

– Păstrează o bibliotecă cu cărți reacționare [jos în garaj] decadente cari sunt interzise de cenzură.

– Au posibilitatea de a multiplica oricând orice fel de material băut la mașină.

– Vorbesc limba germană ca limbă de salon disprețuind pe cei ce nu vorbesc și procedează la fel cu ei, dând copiilor lor educația „din înalta societate” printr-o guvernare nemțoaică care vede și astăzi lucrurile cu aceiași ochi ca pe timpul fascismului. Ține femeie de

serviciu fără contract, lucrează croitorie fără să plătească impozit și ține și o femeie pentru acest lucru.

Propuneri

Să se cerceteze realitatea celor afirmate în prezenta notă informativă.

– În urma verificării pe teren a celor arătate să se ia măsuri pentru risipirea acestui cuib de reacționari și pentru mutarea în locul lor a unor tovarăși din câmpul muncii.

– Să fie trimiși pentru reeducare și recalificare cei mai înrâiți dintre acești odioși reacționari.

– Să se cerceteze cu atenție și discret legăturile lor posibile, în afara relațiilor de familie și prietenie.

– Să fie sancționați exemplar instigatorii, provocatorii din acest cuib de reacționari, care defăimează și sfidează regimul nostru democrat popular, asemeni sub masca de oameni pașnici, însă care în realitate urzesc răzbunarea și revanșa.

Iliescu [inițiale
indescifrabile]

București 1 februarie 1956

Parcurerea documentelor din dosarul de Securitate al lui Victor Papacostea ne îngăduie să afirmăm că poliția politică din România anilor 1960-1962, a cărei prezență și al cărei rol nefast în viața științifică din țară erau mult mai intense decât pot crede cei care nu au trăit în anii evocați aici, a fost aceea care a încercat să-l înlăture, din motive ideologice și politice, din poziția de restaurator al Institutului de Studii și Cercetări Balcanice și al revistei Balcania, în care

fusesse instalat de conducerea Academiei R.P.R., cu aprobarea acelor cercuri din forurile de Partid și de Stat ce susțineau reformarea sistemului comunist, firește, în anumite limite.

Este de presupus că încercarea de a-l îndepărta, prin compromitere civică și profesională, eventual chiar printr-o nouă arestare, de institut și de revistă venea din partea acelor cercuri ale puterii comuniste rămase fidele stalinismului sovietic și hotărâte să împiedice orice tentativă de emancipare a României din stricta obediență față de U.R.S.S., orice apropiere a ei de lumea occidentală.

Securitatea a folosit, în acțiunea ei represivă, denaturându-le nu o dată sensul, notele informative ale sicofanților aflați în serviciul ei, care, unii din evidentă ostilitate față de cei urmăriți, alții amăgiți de iluzia că obiectivitatea relațiilor le atenuează culpa de a-și fi spionat prietenii, au acceptat, dezonorându-se, să-i devină instrumente, sub acoperirea unor nume conspirative, dacă nu chiar contra plată.

Cazul lui Victor Papacostea nu apare singular, dacă ne gândim la cele întâmplate, în aceiași ani, în alte forme, cu „reabilitarea” lui Titu Maiorescu, Lucian Blaga sau Tudor Arghezi, temă de vii confruntări în interiorul Partidului, după cum a dezvăluit temeinic documentatul Pavel Țugui.

Este, de asemenea, de presupus că, după moartea subită a lui Victor Papacostea, în ajunul coloc-

Profesorul Mihai Berza

viului balcanologic de la Sinaia, s-a încercat minimalizarea personalității și rolului lui în dezvoltarea balcanologiei pe căi mai subtile, prin intimidarea colegilor și discipolilor săi și prin influențarea în acest sens a comunității științifice internaționale.

În sfârșit, trebuie să constat, întemeiat pe propriile mele amintiri de tânăr, pe atunci, cercetător în Institutul de Studii Sud-Est Europene (începând din 1964), că unele dintre acuzațiile aduse lui Victor Papacostea (evitarea temelor de istorie contemporană, toleranța față de unele teze și „elemente” suspecte politico-ideologic, cosmopolitismul) au fost formulate, în ședințe publice de „analiză a muncii” ori difuzate „de la om la om”, sub formă de critici „constructive” ori numai de „bărfe” în conversații particulare, de reprezentanți oficiali ai partidului și de agenți rău camuflați ai Securității, la adresa profesorului Mihai Berza, în perioada directoratului lui la acest institut (1963-1978). ■

Povestea unui tablou

Un loc comun al istoriografiei de artă spune că pictorii olandezi de la 1600 au descris cu pasiune realitatea cotidiană și că, pentru ei și clientela lor deopotrivă, a înșela privirea prin meșteșugul artei reprezenta proba supremă a reușitei. În ultimele decenii însă, interpretarea picturii olandeze a înclinat mai curând către depistarea aluziilor ascunse, către limpezirea mesajului tulburat cu intenție. Ceea ce avem – impulsul de a considera drept imagine a banalului cotidian – se dezvăluie a fi, în fapt, alegorie.

UN CONCERT OLANDEZ DIN SECOLUL AL XVII-LEA.

COSMIN UNGUREANU

Un bun exemplu este și *Concertul de la Muzeul Național de Artă al României*, pictat de Aelbert van der Schoor, un personaj despre care se știu prea puține lucruri. Nici măcar, cu exactitate, limitele cronologice ale vieții sale (1583/1603-1672/1692). Într-un asemenea deșert biografic, o certitudine ne furnizează tocmai pictura lui, practică în maniera și cu tematica școlii romaniste de la Utrecht.

Această urbe, tolerantă cu alte confesiuni decât cea calvină, era poarta de intrare, în Provinciile Unite, a gustului italian. Mai întâi manierismul, prin Abraham Bloemaert și Joachim Wtewael; curând, pe

la 1620, este importat aici stilul lui Caravaggio, iar ceva mai târziu se impune, prin Jan Both și Cornelis van Poelenburgh, și tipologia romană a peisajului. Aelbert van der Schoor, alături de Gerard van Honthorst, Hendrick Terbrugghen și Dirk van Baburen, se înrolează în figurația de tip caravaggist. Aceasta reclama; pe lângă penumbra groasă, tăiată brutal de pete luminoase, și o tematică adecvată: scene de tavernă, negocierea amorului clandestin, duete sau concerte.

Scena pictată de Aelbert van der Schoor urmează îndeaproape un subiect similar, pictat de Gerard van Honthorst în 1624 și aflat

acum la Luvru. În ambele tablouri, un grup de femei încărcate de nuri execută o piesă muzicală. Mai evidentă în tabloul-model, vag camuflată în replica artistului nostru, notăm și prezența a doi amorași, menită să lămurească sensul imaginii: îndărătul aparenței onorabile se ascunde o reprezentare de lupanar.

Existau, e adevărat, în Provinciile Unite, în secolul al XVII-lea, *colegii muzicale* și întruniri elevate. Acestea însă erau onorabile atât ca program, cât și ca alcătuire, admitând doar amatori de bună condiție și stare: nobili, notabilități locale sau doctori. De regulă, o asemenea

distinsă într-unire era regizată în detaliu, muzica era însoțită de conversație aleasă și mese îmbelșugate și, amănunt important, se afla sub bagheta unui profesor de muzică. În acea epocă, patricienii aveau cultiva virtuțile și abilitățile reclamate la curțile nobiliare, com-puneau *camere*

de *retorică* și comandau portrete de corporație. Aveau, cu alte cuvinte, virtuozitate preocupări pentru artele liberale și o anacronică venerație pentru *Curteanul* lui Baldassare Castiglione. Tabloul lui van der Schoor surprinde, aparent, întocmai asemenea cutume. De fapt, pictorul alterează deliberat realitatea: nu întâlnim, în tabloul său, figuri cumpătate, ci, dimpotrivă, chipuri ale desfrăului. Nu este figurată aici reuniunea unui *collegium musicum*, ci o *geselschapje* – o companie veselă. Ordinea este tulburată, apoi, și prin intermediul rolurilor lipsește dirijorul, dacă nu cumva în locul său se plasează chiar privitorul și al instrumentelor muzicale: lăuta, flautul, viola.

Prin tradiție, dar și datorită cărților de emblematică – cea mai populară era *Sinne- en Minnebelden* (*Imagini ale rațiunii și iubirii*), publicată de Jacob Cats în 1618, lăuta era considerată un

instrument al amorului. Comuniunea între coarda instrumentă și sunetul emis era un simbol pentru legătura erotică. Abundă, în epocă, portrete absolut respectabile de cupluri ce își acordează instrumentele, metaforă a inimilor ce vibrează în aceeași notă. Pe de altă parte, în numeroase reprezentări de cupluri muzicale, lăuta revine bărbatului, în timp ce femeia ține un flaut. Pentru o asemenea distribuție a rolurilor, lămuritoare sunt conotațiile dobândite în timp: instrumentul cu coarde aparține universului armoniei, ține de proporție, în timp ce instrumentul de suflat, precum în *bachanalele* antice, provine dintr-o lume a instinctelor, a vitalității iraționale. Exemplul înfruntării lor este foarte vechi: Apolo și Marsyas. Sau, în termenii modernității timpurii olandeze, bărbatul și femeia, soldatul și curtezana. În tabloul lui Aelbert van der Schoor această delimitare este bruiată. Sunt, ce-i drept, două prezențe

masculine în cadru, mânduind o *lira da braccio* și o *viola da gamba*. Lăuta, în schimb, ca în *Mijlocitoarea* lui Dirk van Baburen, se află în brațele unei dame ademenitoare.

Dacă privim mai atent, observăm că din tabloul lipsește tocmai muzica: ea este mimată, fiind activată

doar prin participarea spectatorului. Către el se întoarce, de altfel, una dintre figurante și pentru el, de fapt, este regizat acest moment. Remarcăm, de altfel, stereotipia fizionomicilor; nu privim nicidecum un portret de grup, o galerie de individualități, ci un singur personaj curtezana generică, replicat în câteva exemplare.

Intr-o privință, adepții fidelității descriptive a picturii olandeze au totuși dreptate. În interiorul imaginii sunt redată rama tabloului – peste care se răsfiră notele și rochia – și cortina trasă, dublând astfel, cu mijloace picturale, realitatea fizică a acestor accesorii (în secolul al XVII-lea, spre o bună igienă a privirii, tabloul era deseori acoperit de o draperie, fiind devoalat cu o anumită rigoare). Ceea ce face infinit mai interesantă pictura olandeză a acestui ev este însă reglajul subtil între veracitate și simularea acestora prin pictură. ■

BRUTAR

1 **1869.** Napoleon al III-lea, tot mai bolnav, oscilând între influențe contradictorii și conștient că pe zi ce trece popularitatea lui înregistra scăderi vizibile, apelează pentru formarea cabinetului – și în urma unor alegeri care dau un vot de blam guvernului, orașele optând pentru republicani – la Emille Ollivier, adeptul unei monarhii parlamentare. Întâlnirea din această zi dintre cei doi are loc la Compiègne, în condiții destul de ciudate. Ollivier ia trenul deghizat, pentru a se sustrage curiozității ziariștilor. Va povesti despre asta mai târziu soției: „Am plecat la ora 8, cu capul înfășurat într-un fular, fără ochelari. Maurice Richard mă însoțea, s-a dus să-mi cumpere biletul ca să nu mă zărească nimeni. La Compiègne, am coborât îmbrăcat la fel. La ieșire, secretarul împăratului, Pietri, m-a atins de braț; l-am urmat. Ne-am urcat într-o trăsură, am pătruns într-o curte interioară și, la zece și un sfert, m-am strecurat, fără să mă vadă nimeni, în biroul împăratului. M-a întâmpinat, mi-a mulțumit că m-am deranjat, apoi a cerut să ni se aducă două cești de ceai, am servit ceaiul, el mi-a oferit zahărul, ne-am așezat în fața mesei.” Ludovic Napoleon și Ollivier doar se măsoară în acea zi foarte importantă, fără a-și lua angajamente precise. Vor să-și cunoască cerințele și pretențiile reciproce. Amândoi se despart fără să fi hotărât nimic... Ministerul Ollivier se formează la 2 ianuarie 1870.

21 **1532.** În Lombardia, la Mantova, ducesa Isabella Gonzaca-Este, o blondă rotunjoară și pofcioasă, cultă și echilibrată rămasă în istorie prin marea tipică renesantistă, prin mesele bogat împodobite, argintăria splendidă, mâncărurile deosebite, oglinzile strălucitoare din oțel pur, pinacoteca foarte importantă, ceea i-a conferit o aură culturală recunoscută pregătește un meniu pantagruelic pentru 18 invitați nobili, cu ocazia vizitei lui Carol al V-lea: șase feluri de mâncare, intercalate de feluri intermediare, pentru a face impresie. Începe cu ruladă de carne, salate de capere, andive etc., urmează friptură de porumbei și turturele, apoi clapon fierț și mâncarea albă, pâuni unși cu unt, stridii, iezi fripti umpluți, tocană de rinichi de vițel pe felii de pâine, pere bergamote cu brânză bună, lapte cu miere, prăjitură cu frișcă (prăjitură nedospită), dulciuri înșiropate și bucăți de nuga. Schimbarea alburilor de în, a veselei luxoase, a micilor vase cu apă de trandafiri pentru mâini este frecventă, fiind subliniată de multe intermezzo de muzică divină. Marele bucătar Bartolomeo Stefani descrie într-o carte toate detaliile acestui festin.

22 **1963.** Președintele Kennedy trece prin orașul Dallas însoțit de o coloană de automobile. La ora 12.30 p.m., când mașina în care se află încetinește la o curbă din Dealey Plaza, se aud împușcături și președintele este rănit mortal la cap. Este dus în grabă la un spital din apropiere, dar moare în scurt timp. Trupul său este transportat apoi cu avionul la spitalul Marinei S.U.A., Bethesda, pentru autopsie. Au trecut 45 de ani și autorul atentatului nu a fost descoperit.

29 **1890.** Primarul Capitalei, Pake Protopopescu, preocupat de faptul că nu existau decât 20 de km de linie de tramvai, în ciuda cererilor repetate ale Primăriei de a se prelungi liniile mai ales până la cele două gări, acordă o nouă concesiune, pe 26 de ani, în urma unei licitații, la care participă două societăți străine, una olandeză (prin cavalerul I. Keun, fost ministru al Olandei în România) și alta belgiană (prin Adolf Outlet, antreprenor de tramvaie). Se prevăd construirea și exploatarea a patru linii de tramvai cu cai și una electrică. Concesionarii propun Primăriei noile tipuri de vagoane pentru vară și iarnă. Vagoanele de vară, vopsite în albastru, galben și bronz, asemănătoare unor trăsură deschise pe toate părțile, au cinci rânduri de banchete, din lemn de nuc, așezate transversal, fiecare banchetă fiind lungă de 1,80 m, pentru a încăpea pe ea patru persoane. Vagoanele de iarnă aveau în interior două banchete longitudinale cu câte șase locuri fiecare, iar pe platforma vizitiului puteau călători încă șase persoane, plus altele cinci în spate.

Ecouri

Pentru început, doresc să vă spun că îmi place foarte mult revista dumneavoastră și apreciez foarte mult eforturile dumneavoastră.

Cu toate cuvintele mele de laudă, am o nemulțumire (poate nu este cuvântul potrivit). Am fost chiar intrigată când am citit un articol din numărul din mai 2008, cel ce se intitulează România între cele două războaie mondiale, scris, culmea, de cineva ce se pretinde a fi doctor într-o anumită specialitate. Eu nu știu cum cineva poate călca în picioare memoria unor oameni, unii dintre ei morți pe frontul de luptă în floarea vârstei și să știți că au fost chiar și doi dintr-o familie, casă.

AFLATE DE LA BUNICI

Românii sunt (și erau) un popor murdăr așa spune doamna respectivă. Eu am copilărit într-un sat aproape de București, ulterior m-am mutat în București, în adolescență. Bunica mea și alte femei îmi povesteau cum era când au venit rușii și au ocupat țara în Al Doilea Război Mondial. Veneau la poarta oamenilor și cereau câte patru ouă. Avea sau nu avea omul, asta nu-i interesa, ei trebuia să primească neapărat cele patru ouă. Pe urmă le spărgeau și le mâncau așa, crude, le dădeau pe gât.

După cum spunea bunicul meu, care a participat la cel de Al Doilea Război Mondial, la ei era o sărăcie cumplită, nu aveau grădini de legume, nu aveau animale, nu aveau gospodării, cum erau în România. Probabil că mâncau doar cartofi, după cum spunea bunicul meu, căci dacă le dădeai o bucată de slănină se uitau la ea ca la aur.

Bunica îmi povestea cum le era frică femeilor când vedeau vreun rus în calea lor, cum se ascundeau imediat, să nu fie găsite. Odată un rus se apropia de casa părinților bunicii mele, în timp ce ea stătea de vorbă cu o prietenă. L-au văzut pe rus și prietena a fugit și s-a ascuns în podul casei bunicii mele, iar ea s-a ascuns sub pat. Rusul a venit și a vorbit cu tatăl ei, dar deodată atenția i-a fost captată de perechea de pantofi ai unei fete tinere (uitase biata de ea să-i ascundă). I-a luat în mână și ochii îi surădeau și tot spunea „Barîșnia, barîșnia“ (Domnișoara). Până la urmă, bunica mea a reușit să iasă din încurcătură, n-a pățit nimic, slavă Domnului, chiar dacă a ieșit afară, dar a stat acolo cu teamă în suflet și cu tatăl ei care încerca să-i distragă atenția rusului de la fata lui. ■

Octaviana Mariana PANAIT

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM		FM
Arad	106,8	Iași	103,1
Bacău	101,4	Oradea	96,1
Baia-Mare	100,1	Ploiești	104,1
Bârlad	102,8	Rm. Vâlcea	102,5
Botoșani	100,8	Sibiu	103,7
Brașov	105	Suceava	101,6
București	101,3	Târgu-Mureș	104,9
Buzău	103,7	Timișoara	100,7
Cluj-Napoca	101	Tulcea	105,4
Focșani	101	Vaslui	102,4
Galați	101,6	Zalău	105

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1908

GEORGETA FILITTI

Deschiderea sesiunii parlamentare dă la iveală și o practică reproabilă: modificarea la nesfârșit a textelor de lege. În schimb, extinderea regimului constituțional asupra Dobrogei desăvârșește, chiar dacă cu o întârziere de 30 de ani, intrarea provinciei în componența statului român. În sfera economică atenția autorităților e îndreptată în primul rând spre deblocarea schimburilor comerciale cu Austro-Ungaria. Industria aeronautică europeană, aflată în plin avânt, numără printre pionierii ei pe inginerul Henri Coandă. Mășuri de tot felul ale administrației locale tind să îmbunătățească condițiile de viață în orașe, să schimbe mentalitățile. Printre lucrurile neobișnuite văzute în această lună de români e un OZN pe firmamentul Brăilei...

Apropia deschidere a Parlamentului provoacă o adevărată efervescență legislativă. Lucrările ca atare însă nu încep la 15 noiembrie, cum se obișnuia, ci mai târziu, deoarece reparația clădirii Parlamentului nu era gata. Ziariștii atenți mai constatau că nici fotoliile nu erau suficiente (căci urma să intre în for și reprezentanții dobrogenilor). „Unii în fotolii, alții pe strapontină”, comenta cineva răutăcios. Programul legislativ ca atare, trecând de disputele nesemnificative între liberalii la putere și conservatorii de mai multe nuanțe aflați în opoziție, mărturisește o practică ajunsă ulterior tradițională, pe cât de dău-

nătoare, pe atât de înrădăcinată: modificarea neconținută a legilor. Să amintim câteva: reforma juridică (cu extinderea inamovibilității la slujbașii din tribunale), modificarea Codului forestier (noi reguli pentru împăduriri, recrutări de agenți forestieri, cuantumul amenziilor), reorganizarea administrativă, refacerea legilor sanitare și a celor agrare, modificarea legii învățământului profesional, ameliorări financiare, legea arendășiei (noi dispoziții privind persoanele fizice și juridice îndreptățite la asemenea îndeletnicire: asociații particulare ale țăranilor, domeniile statului, instituții de binefacere, de cultură). Modifica-

1908

Afișul care îi anunța pe parizieni realizarea românului Henry Coandă: avionul fără elice

Palatul Parlamentului și Catedrala patriarhală

rea legii de exploatare a petrolului, a celei de valorificare a stațiunilor balneare și a celei comunale (cu restabilirea comitetelor permanente, înființate de M. Kogălniceanu în 1864 și desființate în 1894). În fine, punerea de acord a diferitelor legi militare. Acest perpetuum mobile legislativ e vizibil și la București, unde primarul Vintilă Brătianu propune primării de sector și renunță la ele după două săptămâni.

Semnificativ rămâne proiectul de extindere a regimului constituțional în Dobrogea. După 30 de ani, provincia continua în fapt să fie ruptă de țara mamă. Locuitorii ei trebuia să facă, și după noua lege, cerere de naturalizare spre a deveni cetățeni români. „Ar fi un blestem pentru noi ca țărani români să nu fie proprietari în țara lor“, deplânsese un om politic această situație paradoxală. Și din străinătate veneau recomandări de integrare mai rapidă a Dobrogei în circuitul economic românesc. La Congresul Internațional al Drumului, ținut la Paris, specialiștii constataseră că folosirea carierelor de piatră dobrogene ar fi fost mai rentabilă, căci materialul extras era superior celui cumpărat la București, unde drumurile trebuia reparate la trei-patru luni.

E de observat că primenirea legislativă e adesea determinată de campanii de presă zgomotoase ale unor personalități de talie europeană. Răspunsul guvernanților nu e însă totdeauna, cum vom vedea, pe măsură. Așa, A.D. Xenopol conferențiază la Collège de France despre influența franceză asupra românilor (limbă, obiceiuri, politețe, aranjarea interioarelor, legi traduse) și conchide: „civilizația românească e doar o copie mai mult sau mai puțin fidelă a celei franceze“. Dar istoricul mai observă un lucru esențial: influența economică e în scădere. Se fac importuri din Germania de 100 milioane de franci, iar din Franța de doar 15 milioane.

Dacă în urmă cu 30 de ani la Iași erau 22 de magazine franțuzești, azi e doar unul, restul fiind nemțești. În fine, deși petrolul românesc

aprovizionează industria automobilistică franceză, exploatarea o face germanii; la fel stau lucrurile cu casele de comerț franceze din România, reprezentate de agenți germani.

C. Dissescu, jurist de orientare takistă, inițiază un premiu de 1.000 de franci pentru o lucrare cu tema *Criza pădurilor în România și mijloacele de combatere* (termen de predare: 1910).

Între timp, liberalii răspund la rezolvarea problemelor dobrogene prin impunerea lui Gr. Bobescu drept primar al Constanței (alegătorii îl respinseseră ca membru în Consiliul municipal). „E o legătură directă între un port și o epavă“, comentează vitriolat o foaie a opoziției. Iar redresarea învățământului o văd prin inculparea cu orice preț a fostului ministru conservator (aripa P.P. Carp), M. Vlădescu. Pentru aceasta Spiru Haret îl delegă pe Ermil Pangratti (decan al Facultății de Științe din București) să controleze gestiunea predecesorului său. Ca să lucreze mai cu spor îi dă 3.000 de franci.

Chestiunile economice rămân în centrul atenției opiniei publice. Și nu e vorba doar de disputa academică: de unde vine burghezia română? („Din negustori“, răspund unii. „Da, dar au fost înlocuiți de străini“, replică alții. Take Ionescu are încredere în cărciumari, ceea ce îi face pe liberali să se amuze pe seama „burgheziei ieșite din butoiul de basamac“) ori de mândria cu care e comentată cursa automobilistică București-Pitești, unde se folosisse benzița motricin de la Rafinăria „Vega“. Comerțul românesc avea serios de suferit din cauza embargoului unguresc la exportul produselor noastre animaliere. Reinnoirea convenției comerciale cu Austro-Ungaria bătea păsul pe loc. Importurile din acel spațiu se ridicau la 100 de milioane de franci față de exporturi 30 de milioane. Sub pretextul epizootiei, autoritățile de graniță maghiare interzisese tranzitul vitelor, porci-

A.D. Xenopol

Erupție la o sondă
din Moreni

1908

lor și al produselor animale românești către Austria. Dacă în 1886 se exportau, totuși, 21.000 de capete de vite, în noiembrie 1908 cifra era redusă la 0. În același timp, în Parlamentul de la Budapesta se ducea o adevărată bătălie împotriva votului secret. Motivul? Majoritatea era obținută în comitatele nemaghiare. Tot acum *Revue de Hongrie* publică articolul lui Paul de Bologh *La Hongrie et les nationalités* (Ungaria și naționalitățile), cu concluzia trufașă că „maghiarii sunt cei mai echitabili dintre stăpâni”.

Românii se arată deosebit de interesați de progresele industriei aeronautice. Și aceasta pe bună dreptate, deoarece prin sublocotenentul Henri Coandă participau din plin la acest domeniu. După șase ani de studii, acesta face în Biblioteca Arsenalului din București o prezentare a avionului său. În preambul amintește de inventatorii români Grigore Sturdza și inginerul Voicu. Performanța sa: reușește să ridice de la sol două persoane și o mitralieră cântărind în total 640 kg.

Pronosticurile privind mașina zburătoare a viitorului erau atât de optimiste, încât se caută denumirea ei cea mai potrivită, chiar dacă piloții o numeau deja scurt *avion*, iar marele public se obișnuise cu *aero*. Iată câteva sugestii din articolul *Pe ce vom zbura?*, apărut în foaia bucureșteană *La Roumanie*: *avia*, *aviat*, *aviamobil*, *aviostat*, *avianto*, *avieur*, *autovol*, *motovol*, *avicin*, *volavis*, *oisel*, *oiselon*, *aiglauto*, *volto*, *volo*, *volanto*, *carvolant*, *charvolant*, *aviatile*, *autovolant*, *avisor*, *vollion*, *alerion*, *avol*, *aerien*, *aerocin*, *batair*, *aerocar*, *planair*, *aira*, *athmoplane*, *cetestat*, *aeroplan* (termen cu cea mai mare audiență! „Dar e ridicol”, strigă ziaristul francez Henry Bidon, „se ține doar din viteză dar e incapabil să planeze!”), *autofuge*, *planofil*, *helicovid*, *flugolo*...

Paralel se extinde și fabricarea baloanelor. Cursa aeriană de patru ore pe distanța Linz-

Neuekirchen cu balonul „Salzburg”, având trei arhiduci în năclă, nu poate masca intențiile de spionaj ale mașinărilor „experimentale” germane de acest fel, ce se rătăceau deasupra Franței, după cum consemna cu îngrijorare *L'Echo de Paris*.

Rămăși pe pământ, bucureștenii urmăresc încrezători măsurile luate de Primărie chiar dacă prea adesea acestea rămân inoperante. Ca să curme animozitatea publicului față de hingheri, aceasta le desființează serviciul și trece grija pentru supravegherea câinilor vagabonzi în sarcina Societății pentru protecția animalelor. Odată prinși, câinii erau ținuti cinci zile în adăpost. În acest răstimp puteau fi răscumpărați de proprietari, vânzuți ori uciși. Rezultatele erau cam anemice și numai pe strada Mântuleasa un răbduriu numărase 900 de câini care-i scoteau din minți pe locatari.

Situația sanitară a orașului era îngrijorătoare. Din cele 400 de stabilimente industriale controlate, doar 11 îndeplineau condițiile igienice de funcționare; 85% dintre locuințe erau insalubre. Proiectele sunt ambițioase, dar prea puțin realiste: sistematizarea orașului prin impunerea unor cartiere specializate, industriale, comerciale, artistice. Locuințele urma a fi construite după model englezesc (hol minuscul, cameră de zi și o scară spre două-trei dormitoare; curte în față și în spate). Reînființarea casei comunale era menită edificării acestor cartiere. Între timp, Primăria se vede mereu silită, în lipsa fondurilor, să apeleze la particulari. Așa, în cele 25 de cantine școlare se serveau zilnic 65.000 porții de mâncare, dar erau insuficiente, încât orice ofrandă era binevenită. Societatea pentru protecția animalelor sugera consumarea cârnii de cal, ca o valorificare în folosul săracilor a animalelor prea des rănite și sacrificate.

Alimentația rațională preocupă autoritățile. Rețete, reclame, cărți, ba și un restaurant vegetarian la București („Natura”, pe str. Al. Lahovary nr. 4, lângă Biserica Albă) îndemna

1908

C. Dissescu

Adăpost pentru cei săraci,
din Capitală

lumea la cumpătare. Deși doctorii Parhon (președintele Societății Vegetariene), Cantacuzino, Rainer ori Bușilă se numără, ocazional, printre clienții noului local, oferta culinară nu e prea îmbietoare: supă de legume, salată asortată, compoturi variate, mei cu lapte, struguri, mere, pere, migdale, alune, nuci, mandarine, pâine integrală. Consiliul Sanitar recomandă vinul „Bravais”, fabricat de un francez, bun la toate, căci vindeca, după credința inventatorului, anemia, debilitatea, bolile de inimă, de stomac, neurastenii, ipohondria, gripa. În general, era indicat în convalescență.

Dacă Primăria Bucureștilor creează un serviciu de urgență pentru bolnavi contagioși și trimite în sanatoriul de la Techirghiol copii suferinzi de TBC, la Tulcea o epidemie de scarlatină e gata să declanșeze „o răscăală populară”. Și asta pentru că sergenții orașului culeseseră copii bogați, dar bolnavi, și îi internaseră în „spitalul mizerabil”, alături de cei săraci. E „o alienare mintală” a membrilor Serviciului sanitar al orașului, strigă isterizate mamele bogate în fața obstinației autorităților.

În această lună se inaugurase Leagănul „Sf. Ecaterina”, ctitorie a familiei Cantacuzino, ajunsă cu timpul una dintre cele mai moderne instituții de profil din Europa.

Subiectele de spaimă ori de uimire nu lipsesc nici în această lună. Unul despre care se va vorbi multă vreme e apariția pe firmamentul Brăilei, la 6 noiembrie, a unui „bolid strălucitor”. Să fie primul OZN semnalat la noi, înainte a se fi numit ca atare? Prinderea casierului Gării de Nord, Costăchescu, fugit în Canada cu 75.000 de franci aur și acum extrădat, face desigur parte tot din faptele ieșite din comun.

Mai toate lucrurile extravagante vin din Lumea Nouă și din cea anglo-saxonă. Așa, Clubul „oamenilor grași” din New York are un statut foarte strict: Accesul e permis doar de la

un gabarit de 160 kg. Președintele cântărea 200 kg. Cel care ar fi avut 270 kg era ales membru pe viață, iar cu 230 kg era membru onorific. În caz de slăbire persoana era exclusă până punea kilogramele la loc.

Și tot americanii vin cu o idee cam sinistă, dar bănoasă. Sarah Bernhardt căzuse pe scenă și se răniase într-un cui în timpul unui spectacol cu *Ioana d'Arc*. Rana se infectase și exista temerea de amputare a piciorului. Dacă s-ar fi întâmplat așa ceva, îi ofereau un milion de dolari să-l exhibe într-un turneu de-a lungul Statelor Unite.

Dar acolo se puteau întâmpla și lucruri cu adevărat triste: într-un meci de fotbal jucat la New York între două colegii metodiste se realizează un record mondial: 17 răniți grav (capete sparte, umeri zdrobiți, hemoragii intestinale, genunchi făcut praf).

În comitatul Essex din Anglia, un preot, ca să-și atragă enoriașii la slujbă, pusese un butoi cu bere într-un colț al bisericii. Fiecare creștin avea dreptul la trei pahare, după predică. Oferea în aceleași condiții și tutun „de calitate excelentă”.

Rușii, altminteri atât de permisivi, aveau în vigoare o lege plină de ipocrizie: sărutul în public era interzis, la fel declarațiile de dragoste trimise pe cărți postale. Actrița Trefilova din Sankt Petersburg e amendată cu 10 ruble fiindcă își sărutase mama în tramvai.

Pentru o dată toleranța vecină cu nepăsarea prin care românii abordau atâtea probleme trebuie salutată, căci puțini puteau fi de acord cu legea căsătoriei în India: singurul Dumnezeu pe pământ al femeii era soțul; dacă el rădea, ea trebuia să facă la fel, dacă plângea, tot așa. Cât lipsea de acasă, ea postea, se culca pe pământ și nu se împodobe de fel. Dacă bărbatul o certa, trebuia să-i mulțumească de sfat. Dacă o bătea, să-i sărute mâna cu respect și să-i ceară iertare că l-a mâniat. Dacă l-ar fi înșelat, soțul o putea arde sau crucifica... ■

„Opera lui Tudor Flondor este armonică, variată și consistentă, cu o scriitură corală și orchestrală îngrijită și colorată. Prin inspirație și realizare, creația lui Tudor cavaler de Flondor a devenit și o forță motrice de ridicare a conștiinței naționale a românilor aflați sub oprimarea austro-ungară.“ Astfel caracteriza compozitorul și muzicologul Zeno Vancea creația unuia dintre valoroșii compozitori români de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Se împlinesc 100 de ani de la trecerea sa în neființă, prilej pentru a readuce în memoria generațiilor de azi o figură emblematică a Bucovinei din perioada premergătoare Marii Uniri.

COMPOZITORUL TUDOR CAVALER DE FLONDOR

CRISTIAN ALEXANDRU RACOVITZĂ, IOANA ANDREEA PÂNZAR

Tudor cavaler de Flondor s-a născut în 1862, la Storojineț. Era fiul lui Gheorghe și al Isabellei Flondor (născută Dobrovolschi-Buchental). Familia Flondor (*Magazin istoric*, nr. 6/2000) a dat neamului românesc din Bucovina și alți reprezentanți de seamă: Iancu cavaler de Flondor (1865-1924), fruntașul unionist din 1918, sau Nicu baron de Flondor, primar al Cernăuțiului și delegat la Conferința de Pace de la Paris de la sfârșitul Primului Război Mondial.

Tudor cavaler de Flondor și-a urmat de mic chemarea pentru muzică. Studiilor de pian făcute în familie

le-au urmat cele desfășurate în perioada 1879-1883 la Societatea Filarmonică din Cernăuți, sub îndrumarea lui Adalbert Hrimaly. La îndemnul profesorului Isidor Vorobchievici (1836-1903), cel care a descoperit și cultivat și alte mari talente, precum Eusebie Mandicevski și Ciprian Porumbescu, Tudor Flondor a frecventat și

absolvit cursurile Academiei de Muzică și Arte din Viena (1884-1888). În paralel cu muzica, s-a simțit atras și de alte domenii, precum agronomia sau științele juridice. De altfel, în familiile boierești bucovinene pregătirea în științe

Piața Sfatului din Cernăuți

agronomice era foarte necesară copiilor, viitorii moștenitori ai unor domenii considerabile.

În anul 1888, Tudor cavalier de Flondor s-a căsătorit cu Maria Ciuntu (1865-1950), fiica unor mari moșieri din Regatul României, din zona Romanului. Împreună au avut patru copii: Constantin (1889-1942) ministru plenipotențiar și Mareșal al Curții Regale, Isabela-Nectara (1890-1985) soprană pe marile scene ale lumii, Gheorghe (1892-1976) deputat și senator liberal și rezident regal al Bucovinei, și Florica (1897-1983), compozitoare și membră a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România.

Tudor Flondor a desfășurat o activitate remarcabilă în cadrul Societății muzicale „Armonia” din Cernăuți, creată în anul 1881, la îndemnul mitropolitului Bucovinei, Andrievici Silvestru-Murariu (1818-1895), cu scopul declarat de a sluji la emanciparea culturală a românilor din Bucovina. La pupitrul „Armoniei”, Tudor Flondor a susținut concerte în tot imperiul, ansamblul fiind ovacionat mai ales cu ocazia vizitelor în orașele transilvane.

Fire activă, compozitorul s-a implicat în politică și administrație, animat de dorința coabitării pașnice a tuturor etniilor din Bucovina. În anul 1889 a fost ales primar la Rogojești, sat în care, pe lângă români, trăiau numeroși ruteni, evrei ș.a. În anul 1898 a fost ales deputat în Dieta de la Cernăuți, iar în 1901, a devenit deputat în Camera Imperială de la Viena, fiind desemnat președinte al Comisiei de Agricultură.

S-a stins prematur, după o greu suferință, la Schlachtensee, lângă Berlin, în anul 1908.

Din creația sa muzicală amintim: operele *Nuntă țărănească* (1883), *Lița Pescărița* (1883), *Rusaliile* (1884), *Noaptea Sfântului Gheorghe* (1885, pusă în scenă la Opera Română din București, în 1935, sub bagheta lui Mihail Jora), *Moș Ciocârțan* (1891), *Cinel-Cinel* (vodevil, 1884), muzică pentru pian, muzică corală (între care capodopera *Somnoroase păsărele*, pe versurile lui Mihai Eminescu) etc. Opera compozitorului Tudor Flondor poartă pe-

cetea artei populare românești, principiile lui estetice fiind asemănătoare cu acelea ale lui Ciprian Porumbescu și ale celorlalți compozitori români care, la sfârșitul secolului al XIX-lea, își făcuseră un ideal din promovarea și afirmarea culturii naționale.

Aiubit Bucovina și Cernăuții, orașul unde a locuit în prima parte a vieții. Dintre proiectele de omagiere a numelui și familiei sale pe parcursul acestui an, consemnăm: baterea unei medalii și emiterea unor cărți poștale jubiliare (proiecte finanțate de municipalitatea orașului Rădăuți), publicarea unui volum monografic și continuarea lucrărilor de amenajare a casei memoriale Flondor, în satul Rogojești, comuna Mihăileni, județul Botoșani (proiect conceput și derulat de Societatea Culturală „Flondor” din Rădăuți). Este de așteptat ca și Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România, precum și Ministerul Culturii și Cultelor să marcheze acest eveniment. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 decembrie 2008, răspunsul la întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**:

– Cum se numea prima carte tipărită în spațiul românesc, în 1508?

Răspunsul corect la **Blitz... concursul** din luna septembrie 2008 este:

23 mai 1948

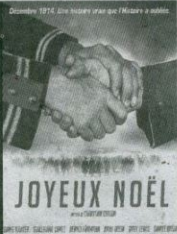
Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul Pop Gheorghe din Vișeu de Jos, județul Maramureș.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2009.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, O. P. nr. 1, C.P. 1-702, sect. 1, București

● Din ordinul generalului, fotografiile Crăciunului comun sunt confiscate ● Brăduți cu lumânări pe parapetul tranșeei ● Cutiile prințesei Mary ● Pipe pentru soldați, cutii cu tutun și țigări pentru ofițeri ● Puterile Centrale înving cu 3-2 Antanta, la fotbal ● Concert anunțat de aprinderea lumânărilor ● Rănit francez, salvat de doi soldați

germani ● Visul plutonierului Barthas ● Film turnat în România ● După 90 ani, reeditarea meciului de fotbal

CRĂCIUN ÎN TRANȘEE

THEO STĂNESCU-STANCIU

Armistițiul încheiat de Germania cu Puterile Antantei, la 11 noiembrie 1918, pune capăt, oficial (la ora 11.00, din a 11-a zi a celei de-a 11-a luni a anului), Primului Război Mondial, în urmă cu 90 de ani.

A fost primul război cu adevărat mondial, cel dintâi mare război de poziții, prima confruntare militară în care au fost folosite două noi arme importante – aviația și tunurile – și ultimul în care s-au mai înregistrat gesturi de cavalermism specifice confruntărilor medievale.

Un astfel de moment – straniu într-o încheiere de asemenea anvergură – s-a petrecut pe frontul de Vest, cu ocazia celui dintâi Crăciun al războiului.

Soldați din armatele celor doi nepoți ai Reginei Victoria, Kaiserul Wilhelm al II-lea și regele George al V-lea, au fraternizat în noaptea dintre 24 și 25 decembrie a anului 1914. S-a întâmplat pe frontul situat în zona cuprinsă la nord și la sud de Armentières. Acolo, prezența franceză era mai redusă, soldații regăsindu-se doar în jurul aglomerării urbane formate de Lille, Lens și Béthune. În schimb, militarii englezi și germani erau mult mai numeroși; astfel că, de acolo, s-au păstrat mai

multe mărturii (însemnări, scrisori, fotografii, dintre care unele au fost publicate chiar în acele zile în ziarul *Daily Mirror*). Cu toate că generalul francez Charles Mangin (1866-1925) a confiscat aproape toate fotografiile ce demonstau fraternizarea, au rămas poveștile...

Explicațiile unui asemenea comportament nu sunt foarte greu de găsit, dacă privim din perspectiva acelor timpuri. După cum a subliniat și istoricul francez Jean-Jacques Becker, în lumea rurală fran-

ceză vestea mobilizării a fost primită cu oarecare conștientizare, dar și cu durere. Toți vroiau și sperau într-un război scurt, pentru a se putea întoarce acasă. Pe un asemenea fundal, s-a suprapus Crăciunul!

De unde a pornit totul?! Ceea ce se pare că a jucat un rol decisiv în schimbarea de atitudine a combatanților au fost câțiva brăduți, distribuiți în tabăra germană. Soldații i-au ornat cu lumânări și i-au înfipt pe parapet.

De fiecare parte a frontului s-au primit cadouri, mâncare,

Plutonierul Barthas
și scrisoarea sa

*Cher ami Perle, j'ai un fort bon ce-
cain de l'Alsace que j'ai eu en
monument. J'ai commémoré
cet acte de bravoure par des
hommes qui avaient souffert de
la guerre, et qui en oubliant à
s'entretenir malgré leur jeunesse*

băutură, ciocolată, daruri ce
au întreținut atmosfera sfântă,
plină de bucurie a acelor zile.
În tabăra engleză s-au împărțit
prăjituri cu prune și așa-
numitele *Cutii ale prințesei*
Mary – un recipient de metal,
pe care era gravat portretul
fiicei regelui George al V-lea,

plin cu bomboane de cio-
colată, scotch, țigări, tutun,
dar și o ilustrată cu chipul
aceleiași prințese și mesajul
regal: „Dumnezeu să te apere
și să te aducă sănătos acasă!“.
De cealaltă parte a baricadei,
soldații germani au primit,
în dar de la Kaiser, o pipă,
iar ofițerii – cutii de tutun și
țigări.

Era anotimpul cadourilor
și asta se vedea din acțiunile
întreprinse de diferite cate-
gorii sociale, de la orașe sau
sate, asociații sau chiar per-

soane private – sosiseră haine
călduroase, alimente sau chiar
serisori de îmbărbătare și
multumire că, prin prezența
lor în tranșee, le erau protejate
viețile celor de acasă.

Nu numai darurile obiș-
nuite se împărțeau – băutura,
mâncarea sau țigările; se

faceau și fotografii, pentru a
imortaliza memorabilele
scene, sau erau împărțite
soldaților de pe ambele bari-
cade poze cu propriile familii.

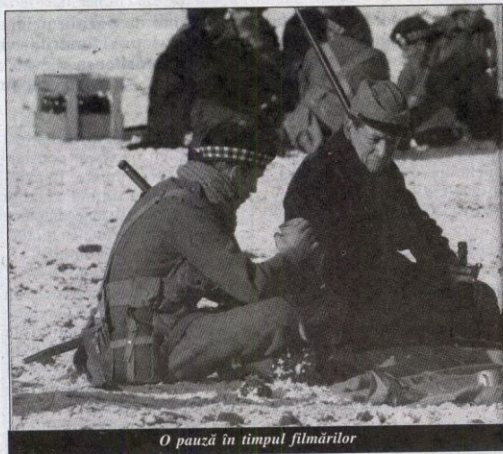
S-a jucat chiar și o partidă
de fotbal! Totdeauna se găsea
o minge în tabăra engleză.
Multe dintre scrisorile din
acea perioadă pomenesc că
mecul s-a terminat cu scorul
de 3-2 pentru echipa germană!
Ediția din 1 ianuarie 1915 a
publicației londoneze *The*
Times a oferit o asemenea
probă – misiua unui subofițer
din Corpurile Medicale.

De cealaltă parte, un anume
Kurt Zehmisch și-a notat în
jurnal: „Englezii au scos rapid
o minge de fotbal din tranșee
și ne-am pus pe o partidă
strașnică. Cât de minunat, dar
și cât de ciudat a fost totul
[...] Acel Crăciun a făcut în
așa fel, încât a adus laolaltă
dușmanii pe viață, transfor-
mându-i în prieteni.“

Uneori și râdeau împre-
ună... Tranșeele fiind atât de
aproprite, glumele treceau
ușor dintr-o parte în alta.

Un corespondent al publi-
cației britanice *Daily Tele-
graph* a consemnat că soldații
germani au pus în bradul
englezilor o prăjitură de cio-
colată. Mai mult chiar, darul a
fost însoțit de un mesaj prin
care li se cerea o încetare a
focului pentru seara respec-
tivă, pentru a putea sărbători
atât Crăciunul, cât și ziua de
naștere a căpitanului lor. Nem-
ții le-au propus și participarea
la un concert, la 19.30, anunțat
prin aprinderea de lumânări pe
marginea tranșeeilor.

Britanicii au acceptat invi-
tația și, în schimb, pătrunși de
spiritul sărbătorilor, unii sol-
dați le-au oferit inamicilor
tutun și țigări. La ora stabilită,
punctualitate tipic germană,
reprezentăția a început, iar
fiecare rundă de cântece s-a
terminat cu aplauze puternice,
venite din ambele tabere. Un
german mai hătru i-a chemat
chiar să participe și ei. „Mai

O pauză în timpul filmărilor

bine mor, decât să cânt o melodie de-a voastră”, a răspuns un soldat al Imperiului britanic. „Nimic mai simplu, te omor eu, atunci...” – a venit replica din cealaltă tranșee!

După cum își amintește și un ofițer din Țările scotiene, Sir Edward Hulse, s-au petrecut și alte episoade de-a dreptul spectaculoase și impresionante. În aceeași zi sfântă, el a surprins apropiindu-se, în jurul orei 20.30, patru soldați germani neîarmați. Uimit, s-a dus să-i întâmpine. Cel care știa engleza i-a transmis că veniseră doar să le ureze *Crăciun fericit!* Era un bun cunosător al Angliei:

Germani împodobind un brad

Înainte de război lucrase la Suffolk, unde și-a și lăsat cele două iubiri ale vieții: o frumoasă blondă și o motocicletă.

Toți erau ca într-o mare familie – îndurau împreună frigul, șobolanii, obuzele, ordinele comandanților... Unii dintre englezi, în decembrie 1914, au fost surprinși că germanii de alături le vorbeau limba cu accent londonez! Au descoperit că lucraseră în capitala britanică. Nu erau exemple singulare, căci în armata germană erau înrolați și polonezi, și alsacieni, cunosători ai limbii franceze.

„A fost de-a dreptul de necrezut, iar dacă aș fi văzut așa ceva într-un film, aș fi jurat că e un fals.”

(Sir Edward Hulse)

Dar, dacă unii comandanți francezi știau germana, soldații se plâneau, deseori, că nu puteau să discute cu tovarășii de tranșee.

Au existat și scene de-a dreptul emoționante: un soldat francez, Fernand Tailhades, a fost rănit și a fost ajutat de doi... inamici germani; unul l-a tras din bătaia puștii, iar altul l-a protejat cu propriul corp, târându-l spre adăpost. Francezul și-a amintit că tot timpul îl numeau *Kamarad* – a fost singurul cuvânt pe care l-a înțeles.

Impresionat, la rândul său, de asemenea evenimente, un alt caporal francez, Barthas, și-a notat câte ceva în carnetul de însemnări zilnice. Aflat în linia a doua, departe de evenimente, nu a putut să ofere prea multe amănunte. Destule însă, după cum a și demonstrat-o lucrarea de mai târziu, *Însemnările de război ale plutonierului Barthas, 1914-1918*, apărută la Editura Decouverte, 1997. Amintirile sale au demonstrat că au mai existat și alte cazuri de fraternizare, precum cel petrecut un an mai târziu, în decembrie 1915, în apropiere de sătucul Neuville-Saint-Vaast (între Lens și Arras), când, după zile de ploaie fără încetare, tranșeele francezilor și ale germanilor erau inundate, iar soldații au fost

nevoiți să iasă. Însă nimeni nu a tras. S-a ajuns chiar la saluturi camaraderesti și strângeri de mâini. Erau și ghidați de un cavalerism al epocilor îndepărtate.

Barthas și-a terminat relatarea, vășând la o finalizare fericită, peste ani: „Cine știe, poate în acest colț de lume, va răsări, la un moment dat, un monument în onoarea elanului de fraternizare între oameni, care urau războiul și care doar erau obligați, împotriva propriei voințe, să se omoare.”

Cum să pedepsești un asemenea gest?! Era imposibil... Ofițerii încercau să împiedice asemenea cazuri de fraternizare cu inamicul. Au fost prinși de spiritul Crăciunului mai ales soldații simpli și subofițerii. Dar, bineînțeles, fără complicitatea superiorilor, nu se putea ajunge la o asemenea sărbătoare. În jurnalele de operațiuni, ofițerii au încercat să minimalizeze sau să le treacă sub tăcere. Unii dintre comandanții englezi, Sir John French sau Sir Horace Smith-Dorrien, au fost destul de vehemenți în interzicerea unor asemenea manifestări; dar se pare că nu au făcut prea multe concret.

Cu toate că nu a fost prea atent analizat în literatura de specialitate (uneori, a fost considerat chiar un gen de

Căpitanul J.C. Dunn, ofițer în Corpul Medical, și-a notat că, în acele zile de Crăciun ale anului 1914, a primit de la inamic două butoaie de bere saxună. După cum scria britanicul, dimineața a început promițător: „La 8.30 am tras trei focuri în aer și am arborat pe parapet un steag pe care am scris *Crăciun fericit!* El [germanul] a scos o bucată de cârpă cu înscrisul *Mulpmes!*, iar căpitanul lor s-a făcut văzut în tranșeea lor. Amândoi ne-am făcut urări și apoi am coborât alături de camarazi: de asemenea, el a tras două focuri în aer și, astfel, războiul s-a terminat.”

tabu, probabil din motive ce țin mai ales de... patriotism), subiectul i-a atras pe mulți oameni de artă, în special, cineasți. În 1969, cunoscutul regizor britanic Richard Attenborough a realizat o interesantă peliculă, intitulată *Oh, What a Lovely War!* (Ce război draguț!). Peste câteva decenii, francezul Christian Carion a povestit, în filmul *Joyeux Noël* (Crăciun fericit, lansat în noiembrie 2005), acele fapte din decembrie 1914. Prima oară, Carion a intrat în contact cu respectivele evenimente prin intermediul unei lucrări dedicate luptelor din Flandra și Artois. Intrigat, l-a căutat pe autor, Yves Buffetaut, și, împreună, au decis să investigheze mai în amănunțime, atât la Muzeul de Război, din Londra, cât și la Arhivele militare de la Vincennes și Nanterre (unde era păstrată și o parte a arhivelor militare germane). Dar cele mai importante s-au dovedit cele britanice, deoarece și spiritul soldaților englezi era puțin diferit – nu exista atâta pasiune ca în cazul francezilor,

Kaiserul german și suveranul britanic (în dreapta) au trimis pachete...

1915, pentru a încerca să se stopeze asemenea manifestări, au fost trimiși în zonele respective soldați mai duri sau chiar zonele au fost bombardate.

Doi istorici au colaborat la realizare, în special Rémi Cazals, specialist în istoria Primului Război Mondial. Carion a ales ca loc de turnare România, deoarece a considerat peisajele de aici mai apropiate de cele originale. Pelicula a fost nominalizată la categoria *Cel mai bun film străin*, la cea de-a 78-a decernare a Premiilor Oscar (5 martie 2006).

Impresionat de asemenea evenimente mai puțin cunoscute din istoria Primului Război Mondial, Christian Carion, alături de un alt cineast, Bernard Tavernier, a înființat, în 2004, *Asociația Crăciun '14*, care a și achiziționat, încă de la început, un teren la Neuville-

Saint-Vaast, pentru a ridica acolo monumentul la care vișase soldatul Barthas. La puțin timp după inaugurare, cu ajutorul Regiunii Nord-Pas-de-Calais, a organizat la 19 decembrie 2004, la împlinirea a 90 de ani de la consumarea primului Crăciun al fraternizării, un mare meci de fotbal ce a opus echipa *Variétés Club de France* (condusă de Jacques Vendroux și Thierry Roland) uneia compuse din vechi internaționali germani (Horst Hrubesch, Klaus Fischer, Ronald Worm), englezi (Chris Waddle, Steve Hodge, Paul Walsh, Neil Ruddock, Justin Edinburgh), scoțieni (John Collins) și belgieni (Jean-Marie Pfaff, Patrick Vervoort, Dany Veyt, Philippe Garot, Lorenzo Staelens). Sumele strânse în urma unor asemenea evenimente urma a fi utilizate pentru împlinirea dorinței lui Barthas, mai ales că la Neuville-Saint-Vaast se află și unul dintre cele mai mari cimitire ale eroilor din Primul Război Mondial. ■

... soldaților britanici și germani din prima linie, care au fraternizat de Crăciunul lui 1914

implicați prin soarta Alsaciei și Lorenei.

Carion a ales momentul 1914, conștient că și în alți ani s-au petrecut asemenea scene, dar 1914 a fost unic! S-a întâmplat prima dată și era și începutul războiului... În

„Ca la un semn, grupuri mici de germani și englezi și-au făcut simțită prezența. Din întuneric, puteam auzi râsetele lor și puteam vedea luminițele arzând. Deoarece nu vorbeau aceeași limbă, încercau să se facă înțeleși cum puteau, prin semne. Vedeați peste tot oameni care râdeau și își strângeau mâinile, oameni care cu doar câteva ore înainte încercaseră să se ucidă.”

(Caporalul John Ferguson)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Dimitrie Cantemir – SCRISOAREA MOLDOVEI**

Editura Sitech, Craiova, 2008, 304 pp.

● **Nicolae Iorga – STUDII ȘI DOCUMENTE** (coordonatori: Constantin Bușe, Constantin Găucan)

Editura Universității din București, 2008, 742 pp.

● **1989 – AN DECISIV ÎN ISTORIA EUROPEI** (sub egida Institutului Revoluției Române din decembrie 1989; coordonator: Alexandru Oșca)

Editura Mega, Cluj-Napoca, 2008, 261 pp.

● **ȘCOALA ARDELEANĂ II**

Editura „Episcop Vasile Aftenie”, Oradea, 2007, 306 pp.

● **Lelia Zamani – OAMENI ȘI LOCURI DIN VECHIUL BUCUREȘTI**

Editura Vremea, București, 2008, 166 pp.

● **Ioan Chindriș, Niculina Iacob – PETRU PAVEL ARON**

Editura ASTRA Blaj, 2007, 476 pp.

● **Claudiu Neagoe – MUSICĂ ȘI SOCIETATE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA (1550-1830)**

Editura Istros, Brăila, 2008, 234 pp.

● **Constantin Iordache, Aurel Pruiu – AVIATORI DIN OLTEȚIA, ARDEAL, BANAT**

Editura Redacția Publicațiilor pentru Străinătate, București, 2008, 297 pp.

● **ISTORIA ILUSTRATĂ A PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL**

Editura RAO, 250 pp.

● **Petre Beșliu Munteanu – SPITALUL MEDIEVAL DIN SIBIU**

Editura Honterus, Sibiu, 2008, 104 pp.

● **Radu Anton Roman – ROMANIAN RECIPES, WINES AND CUSTOMS**

Editura Paideia, București, 2008, 255 pp.

● **TRANSYLVANIA**
The National Authority for Tourism, 35 pp.

SIBERIA, ȚINUTUL CARE SE DEZGHEATĂ

FLORENTINA DOLGHIN

A 52-a ediție a Festivalului Internațional al Filmului de la Cannes s-a deschis cu pelicula regizorului rus Nikita Mihalkov *Bărbierul din Siberia* (1998), nu de mult prezent și pe un post de televiziune românesc. O poveste de iubire în atmosfera anului 1885 (cu Julia Ormond și Richard Harris, în rolurile principale), când în Rusia sosește un antreprenor eu gândul de a vinde, pentru teritoriile sălbatice din Siberia, o nouă invenție, o mașină de tăiat pomi. Asistenta antreprenorului, o americană frumoasă, se îndrăgostește de un tânăr ofițer rus, Andrei Tolstoi, acuzat pe nedrept că a pus la cale un complot antiguvernamental și... exilat în Siberia.

Fundalul rămâne viața în această mare provincie rusească (de 25 de ori mai mare decât Franța, reprezentând 77% din teritoriul Rusiei și numai un sfert din populația ei) la sfârșitul veacului al XIX-lea, o comunitate cu o experiență unică, unde astăzi trăiesc peste 100 de popoare, cu destine istorice îngemănate de-a lungul secolelor.

Siberia – a cărei denumire nu se întâlnește în documentele rusești decât spre 1407, când cronică, vorbind despre moartea hanului Tohtamiș, în 1395, menționează că ea s-a petrecut pe pământul Siberiei – se deschide rușilor în același timp în care America se deschidea europenilor din Vest, iar Australia și Noua Zeelandă – englezilor. Reprezentarea zonei ca un teritoriu virgin și lipsit de cultură până

la venirea rușilor, în secolul al XVI-lea, este inexactă. Ea persistă grație unui mit întreținut de Imperiul Rus, reluat ulterior de U.R.S.S. Începând din neolitic, Siberia a fost leagănul a numeroase culturi, mai ales în partea ei meridională (Ural, lacul Baikal, Altai, Iakutia), după cum stau mărturie tumulii și alte vestigii. Cercetările arheologice și etnografice probează o înrudire între popoarele vechi asiatice

(ciucki, coriaci, itelmeni) și amerindienii din Alaska.

Iepuri, castori, pelicani

Preistoria zonei a fost marcată de prezența mai multor civilizații nomade: sciți și huni (neamul xiongnu). Între secolele al VI-lea și al VIII-lea, în timpul marilor migrații din Asia, din est către vest, numeroase popoare au fost „îm-

pinse“ până în părțile centrale ale Siberiei.

Chiar dacă exploratorii și negustorii novgorodieni s-au aventurat până la fluviul Obi încă din secolul al XIV-lea, o cucerire sistematică, organizată, nu a fost posibilă decât odată cu slăbirea puterii mongole și crearea unui stat rus mai puternic, cel al lui Ivan al IV-lea (cel Groaznic). Pătrunderea în Siberia începe abia după victoria rușilor asupra mongolilor în est (cucerirea Kazanului, în Urali, în 1552). Iar colonizarea propriu-zisă atunci când, la 1 septembrie 1581, o drujină de cazaci, condusă de Ermak, 1.600 de oameni, pornește într-un marș asupra Centurii de piatră sau Porților de Fier, cum erau numiți Munții Urali, și cucereste hanatul Siberiei.

După proclamarea lui Ivan al IV-lea (cel Groaznic) ca țar, în 1547, suveranul statului moscovit își atribuia deja următorul titlu (cu Siberia inclusă): „Marele domnitor, țar, marele cneaz Ivan Vasilievici al întregii Rusii, al Vladimirului, al Moscovei, Novgorodului, țar al Kazanului, țar al Astrahanului, domnitor al Pskovului și mare cneaz al Smolenskului, Tverului, Iugorului, Permului, Viatskului, al Bulgaratului și al [...] întregii Siberii și al țărilor nordice [...]”.

Expediția lui Ermak nu are loc nici pe departe la porunca țarului sau cu imixtiunea lui, ci a unei mari familii de negustori cu fieful la Perm, Stroganovii: ei încearcă astfel să pună capăt raidurilor ce le amenință căile de aprovizionare din Asia. Această motivare în principal economică și mai

Nikolai Muraviov-Amurski

puțin civilizatoare rămâne motorul cuceririi Siberiei, până în secolul al XX-lea: atracția reprezentată de blănuri și de aur, dar și deschiderea la Oceanul Pacific, apoi, în perioada contemporană, resursele miniere și energetice.

Cazacii sunt principalii artiștii ai acestei faze a cuceririi, ei acționând mai degrabă pe cont propriu decât în interesul Curții, adesea în conflict cu populații indigene care opun rezistență (tungușii) sau se lasă greu când trebuie să plătească impozit țarului în blănuri (*iasak*). Multe etnii se unesc însă benevol cu Rusia, chiar de la început: mansii, vogulii, hacassii, iukaghirii.

Tot cazacii sunt cei care fondează orașe fortificate, ca Tiumen (1586), Tobolsk (1587), Ohotsk (1648), Irkutsk (1652), cam în aceeași perioadă când se instalează primele colonii permanente în America de Nord: St. Augustin (1567), Jamestown (1607).

În numai trei decenii (1610-1640), rușii avansează 3.000 mile, de la fluviul Obi spre Pacific, explorând, ocupând și populând gigantica Siberie. În 1639 Ivan Moskvitin, în fruntea unui mic grup, ajunge la Pacific. În 1648, Simeon Dejneev, tot un cazac, navighează cu oamenii lui în cinci bărci, din care numai trei rezistă, de la râul Kolima în jurul extremității nord-estice a Siberiei și prin strâmtoarea ce se va numi mai târziu Bering.

Singura rezistență serioasă pe care o întâmpină rușii este din partea chinezilor, de care se lovesc de-a lungul fluviului Amur, unde ajung în 1643. În final, cele două tabere sunt silite să cadă la învoială prin Tratatul de la Nercinsk (7 septembrie 1689). Frontiera dintre Rusia și China este stabilită de-a lungul râurilor Argun și Gorița și a lanțului de munți Stanovoi, stare de lucruri ce se va prelungi până în 1858, în timpul domniei lui Alexandru al II-lea.

În 1696, la inițiativa lui Petru I, rușii fac o recunoaștere în imensa peninsulă Kamceatka. În secolul următor, în 1732, exploratorii lor descoperă Alaska. Este așa-numita Primă Expediție Academică (1733-1742), formată din 570 de participanți, care vor cartografia țărmul nordic al Siberiei. În 1726, la Ohotsk, unde se instalează, Vitus Be-

Momentul negocierii vânzării Alaskăi

ring, navigatorul și exploratorul danez în serviciul Rusiei, găsește în cetățuia orașului doar câteva familii rusești. Un englez călător prin zonă, John Bell, merge pe unul dintre drumurile principale și „timp de șase zile nu zărește nici case, nici locuitori”.

Călătorind cu sania, iarna, exploratorul riscă să fie îngropat pentru totdeauna sub zăpadă, cu oameni, cu animale și cu marfa lui, sau să i se prăbușească în prăpastie calul de pe poteca subțire, alunecoasă, de gheață.

În primăvara anului 1776, câțiva ofițeri ruși, plecați prea devreme din Omsk, călătorește spre Tomsk. Răurile au început să se dezghețe. Sunt siliți să coboare fluviul Obi pe niște plute improvizate. Medicul militar elvețian aflat cu ei și care relatează periplul este amuzat de ce vede. „Am numărat cel puțin 50 de insule, pe care multimea vulpilor, iepurilor și castorilor era atât de mare, încât îi vedei venind până la apă. Am avut plăcerea să văd o ursoaică cu patru ursuleți plimbându-se pe malul râului. O mulțime înfiorătoare de lebede, cocori, pelican, găște sălbatice, mai ales roșii... Bălțile sunt pline de buhai de baltă și de sitari, iar pădurile gem de găinușe, de gotcani și de alte păsări... După apusul soarelui, aceste armate de vieți înaripate făceau cu țipetele lor o gălăgie atât de înfiorătoare, că nu ne mai puteam înțelege între noi.”

În Alaska colonii se plantează în 1799, dar zona nu va fi colonizată sistematic niciodată. Petersburgul înțelege că îi va fi greu să mențină acest teri-

Comis-voiajorul D.D. Savin cu soția, la Barnaul

toriu, vizat și de americani, și de britanici. Așa încât, la 18 octombrie 1867, se perfectează vânzarea lui către americani, contra 7,2 milioane de dolari.

Contele Muraviov sfintește locul

Resursele aurifere ale zonei încep să fie valorificate cu adevărat de prin 1820. Tot atunci se declanșează nebunia blănușilor, voga lutului. Anterior, el nu slujise decât ca îmbrăcăminte pentru vânători și indigeni.

Când spunem Siberia, spunem climă extrem de aspră, spunem jumătate de an sub un frig neîndurător, cu vânt drăcesc, zăpadă amestecată cu gheață, cărora nu le poți rezista

decât învelit bine în blănuri. Ele sunt principala atracție a Siberiei. Hermina, castorul, samurul se găsesc acolo din abundență.

Deoarece impozitul este încasat în blănuri prețioase, tot în blănuri, „în aur moale”, își plătește țarul. De multe ori, funcționarii. Așa cum în America colonială tutunul, zahărul, cacaoa țineau loc de monedă. Pentru statul moscovit anexarea Siberiei a fost o afacere profitabilă.

Băstinașii nu sunt creștinați forțat, dar dacă devin ortodocși sunt tratați ca rușii, ceea ce îi scutea și de plata *iasakului*. De aceea guvernul nu dorește prea arzător convertirea lor. Moscova este însă departe. Unii oficiali locali ignoră prikazurile venite de acolo. Siberia scapă de serbie, ajunge să aibă un sistem social mai liber decât cel de dincolo de Urali, pentru că spațiile sunt enorme, favorabile fugărilor. *Do boga vișoko, do țaria daleko* („Dumnezeu e prea sus, țarul e prea departe”), spun oamenii, când trebuie să hotărască singuri într-un caz litigios. În 1847 energicul și ambițiosul conte Nikolai Muraviov, cunoscut apoi sub numele de Muraviov-Amurski (de la Amur), devine guvernator general al Siberiei orientale, a cărei populație rusă a crescut considerabil.

Contele profită de situația disperată a Chinei, aflată în război cu Marea Britanie și Franța și confruntată cu o rebeliune, pentru a obține două tratate extrem de avantajoase de la Imperiul Celest (Magazin istoric, nr. 7/1991). În 1858, prin Tratatul de la Aihun, China cedează Rusiei malul stâng al râului

Transsiberianul sosește la Irkutsk

Amur, iar în 1860, prin Tratatul de la Beijing, regiunea Ussuri.

Cu Japonia Nikolai Muraviov convine să administreze în comun insula Sahalin, înțelegere valabilă 20 de ani. Apoi, în 1875, niponii renunță la partea sudică a insulei, în schimbul Kurilelor. În 1853 se fondează orașul Nikolaevsk pe Amur, în 1858 Habarovsk, în 1860 Vladivostok. Între 1891 și 1903, în timpul ministeriatului la Finanțe al lui Serghei Witte, un bun planificator și administrator economic, este construită linia transsiberiană, cu excepția unui sector din jurul lacului Baikal, completat mai târziu.

Creionul și hârtia, obiecte de lux

Distanțele față de Moscova și Petersburg fiind foarte mari, nu trebuie să ne așteptăm la o prea mare racordare a mușicului siberian din Tomsk, Kuznetsk sau Kurgan la deciziile cabinetelor ministeriale și ale Curții țarilor. Timpul curge altfel într-un capăt de țară.

„Recrutări? Iar recrutări? Tot cu nemții? Păi nu s-a mai terminat războiul cu nemții?”, întreabă nedumerit un erou din filmul *Siberiada* al lui Andrei Mihailkov-Koncealovski (1978), impresionantă frescă istorică a Siberiei de la începutul secolului al XX-lea până în anii 70 (Marile Premii la Juriul la Cannes, 1979).

Cât privește Războiul Crimeii, din 1853-1856, el a fost perceput de țăranul siberian numai prin sporierea numărului celor înrolați și prin sumele de bani necesare: „Numai din invidie s-au năpustit puterile europene asupra țaru-

Orașeni din regiunea Altai

lui rus, dar oricum, au făcut-o undeva departe, într-o margine de țară”. „O, Doamne, câți ortodocși vor mai pieri și în acest război!”, se văicărea mușicul, cel atât de convins că francezii nu vor mai cuteza să atingă Rusia după 1812.

În Siberia populația de la sate era precumpănitoare. La oraș locuiau de 13 ori mai puțini oameni decât la țară și se ocupau mai ales cu negoțul. Existau deja mari familii de comercianți, intrate ulterior în tradiția istorică a breslei: Barașkovii, Kolmogorovii, Vasenevii, Ciukmaldinii, Harkovii, Stepanovii, Gubinskii. Printre ei erau oameni cu frica lui Dumnezeu, religioși, cu principii morale, dar mulți se închinau numai... rublei. Soco-

teau că normele moralei creștine nu au nimic comun cu formulele unui comerț civilizat. În *Jurnalul* său, A.D. Vasenev se cutremură descriind condițiile negoțului cu Mongolia: geruri de sub minus 30° C, apa înghețată în case, fără ajutor medical. Pentru a face față regiunii îți trebuia în primul rând o sănătate de fier.

În general, în Rusia numărul femeilor analfabete era de 2-3 ori mai mare decât cel al bărbaților, dar în Siberia acest raport era de 4-5 ori. Conform unor statistici oficiale, 97% dintre siberience nu știau să scrie și să citească. La jumătatea secolului al XIX-lea, la un om cu știință de carte reveneau 664 de analfabeți, în vreme ce în alte gubernii ale imperiului proporția era de 1 la 163. La Tiumen, în aceeași perioadă, creionul și hârtia erau scotite obiecte de lux. Vârfurile intelectualității erau absolvenții celor două licee de băieți, din Tobolsk și Tomsk.

Cu vremea, de-a lungul unui secol, situația s-a schimbat. N.M. Ciukmaldin, deja la a doua generație de negustori, viitor milionar, autodidact, merge la Moscova special pentru a-și aduce manuale, iar nopțile se ocupă cu gramatica, fizica, istoria, algebra, franceza și greaca. Învăță să cânte la chitară, citește foarte mult, scrie versuri, imită baladele lui V.A. Jukovski, foarte la modă în epocă. Iar când semnează un articol despre piață în *Revista economică din Kazan*, își asigură un prestigiu unanim recunoscut în lumea neguțătorilor din Tiumen. De altfel, analfabetismul fiind atât de răspândit, cei cu știință de carte se bucură de mare respect. ■

(Va urma)

Într-o bibliotecă din Siberia

Povestea

unor arme

Cererea mare de arme cât mai precise, mai eficiente, mai fiabile a făcut din industria de armament americană unul dintre domeniile cele mai dinamice ale economiei Statelor Unite la mijlocul secolului al XIX-lea. Atrăși de posibilitatea câștigurilor rapide, mulți americani s-au dedicat proiectării de arme sau muniții noi, tot mai perfor-

Oliver Fisher Winchester și armele sale

manente. Unul dintre cei mai cunoscuți producători de armament a devenit Oliver Fisher Winchester, datorită extraordinarei serii de arme cu repetiție care-i poartă numele, serie inaugurată de „Yellow boy“, pușca „Winchester“ model 1866. În bună măsură, acest tip de armă s-a realizat prin eforturile susținute și ale altor armurieri.

WINCHESTER

IOAN SACAFES

● Un secret bine păzit în Prusia ● Gloanțe de hârtie ● O cadență uluitoare (12 lovituri pe minut), dar un eșec financiar ● „Glonțul rachetă“ nu avea suficientă forță ● Oliver Winchester, un textilist prosper, intră în industria de armament ● O politică de marketing bine pusă la punct ● Președintele Lincoln primește un exemplar placat cu aur ● Concluzia armatei americane: este o armă perfectă, dar nu o achiziționăm ● Militarii o cumpără pe cheltuială proprie ● O încarci duminică și tragi toată săptămâna ● Eșecul generalului Custer în fața armelor cu repetiție

Printre cei uitați pe nedrept se numără și Walther Hunt, deși brevetele sale de invenție nr. 5.701 din 10 august 1848 și 6.663 din 21 august 1849, înregistrate la U.S. Patent, sunt considerate azi ca deschizătoare de drumuri în industria armamentului. Primul brevet, „Rocket Ball“ (glonțul rachetă), avea ca obiect „glonțul conic din plumb“. Într-o epocă în care toate armele erau de tipul „cu încărcare pe la gura țevii“ (cu o singură excepție, cele sistem „Dreyse“, păstrate

de Prusia în cel mai adânc secret), ce utilizau, în linii mari, același tip de cartuș, introdus de Carl Gustav în secolul al XVII-lea (înveliș din hârtie ce încorporează doar pulberea și glonțul, fără amorsă proprie), Hunt propunea o muniție revoluționară. Era în întregime metalică și întrunea într-o singură piesă glonțul, încărcătura propulsivă de pulbere (plasată într-o cavitate de la bază) și capsula de inițiere. Al doilea patent, „Volition

Repeating Rifle“, dădea un sens practic primului, prin brevetarea unei puști cu repetiție, ce utiliza „glonțul rachetă“.

Pușca lui Hunt reprezenta o concepție tehnică avansată, prefigurând, prin magazia tubulară amplasată sub țeavă și prin acționarea mecanismelor prin levier, armamentul cu repetiție ce va fi pus la punct peste un deceniu și jumătate. Principalul inconvenient îl constituia mecanismul complicat, greu de fabricat.

Pentru a-și îmbunătăți și promova invențiile, Hunt s-a asociat, în același an, cu George A. Arrowsmith, întreprinzător și proprietar al unui atelier mecanic din New York City. Rând pe rând, invenția lui Hunt a fost ameliorată prin contribuția unor armurieri seduși de ideea unei arme cu repetiție viabile.

Primul va fi Lewis Jennings, în decembrie 1849, remarcabil prin patentul referitor la simplificarea mecanismului de repetiție al armei. În 1850, arma Hunt-Jennings va începe să fie fabricată la firma „Robbins&Lawrence”, din Windsor, datorită finanțării de către Courtland C. Palmer, devenit între timp proprietarul patentelor. În 1851, arma va suferi o nouă modificare, adusă de Horace Smith, unul dintre viitorii fondatori ai renumitei firme de armament „Smith&Wesson”. Arma, calibru .44 (11,17 mm), va fi pusă în producție în anul 1852 de firma „Robbins&Lawrence”, sub controlul unui maestru mecanic devenit celebru peste mai puțin de un deceniu, Benjamin Tyler Henry. A demonstrat la teste o cadență de 12 lovituri/minut, uluitoare pentru acele timpuri. Dar nu a adus succesul financiar dorit, din cauza muniției slabe și a mecanismului complicat. Pierderile financiare importante au făcut ca investitorii să decidă în același an, 1852, suspendarea producției de arme cu repetiție și părăsirea afacerii.

În anul 1854 cursa a fost reluată prin înființarea firmei „Smith&Wesson”,

Winchester, arma care a cucerit Vestul Sălbatic de la indieni

ce își propunea atât producția și comercializarea de armament cu repetiție, cât și de muniție performantă, compatibilă cu acesta. După mai puțin de un an, firma și-a schimbat numele în „Volcanic Repeating Arms Company”, mutându-și sediul de la Norwich la New Haven, Connecticut. „Volcanic Repeating” a produs până în 1857 pistoale și „arme de umăr” (puști și carabine) cu

Generalul Custer cu soția

repetiție, pe baza patentelor înregistrate anterior de Hunt, Jennings, Smith și Smith împreună cu Wesson. Puștile produse de „Volcanic Repeating Arms Company” aveau certe calități: magazia tubulară, amplasată sub țeavă, avea o mare capacitate (20, 25 sau 30 cartușe, în funcție de varianta armei, cu țeavă scurtă, medie sau lungă), un sistem mecanic bine pus la punct, ce permitea un tir rapid, și o muniție rezistentă la umiditate. În același timp însă, „glonțul racheată”, din cauza încărcăturii mici de pulbere conținută

în cavitatea de la bază, avea o forță de oprire mică, ceea ce făcea arma improprie atât pentru vânătoare cât și pentru război. La aceste neajunsuri se adăuga și etanșeitatea deficitară a culatei, ce permitea importante scăpări de gaze.

Slabelle performanțe comerciale au făcut ca firma să fie părăsită pe rând de Courtland C. Palmer, unul dintre principalii investitori, dar și de inițiatorii săi, Horace Smith și Daniel B. Wesson, care se vor dedica producției de revolve și muniție metalică cu amorsă încorporată, domeniu în care aveau înregistrate patente.

În pragul lichidării din cauza datoriilor, „Volcanic Repeating Arms Co.” a fost preluată la începutul anului 1857 de unul dintre cei 20 de acționari ai săi, Oliver Fisher Winchester, un întreprinzător din New Haven cu afaceri prospere în domeniul textilelor. Oliver Fisher Winchester a păstrat domeniul de activi-

tate al companiei, rebotează „New Haven Arms Company”, numindu-l director de producție pe Benjamin Tyler Henry. El probase calități deosebite în domeniu, încă din vremea când lucra la „Robbins & Lawrence”. Intuind potențialul deosebit al armelor cu repetiție, Winchester i-a cerut lui Henry să perfecționeze puștile „Volcanic”, spre a le face cât mai atractive pentru piață. Cea mai mare contribuție a lui Henry a fost inventarea unei muniții metalice unice (glonț, tub cartuș și capsă încorporată), cu percuție periferică, adecvată sistemului de repetiție bazat pe magazie tubulară existent. După rezolvarea problemei muniției, Henry a adaptat armele „Volcanic” pentru utilizarea acestora, modificând perculatorul și sistemul de închidere. Noua armă a fost patentată în anul 1860 și a devenit cunoscută sub numele de carabina „Henry”.

Datorită lui Oliver F. Winchester, carabina „Henry” a cunoscut o promovare corespunzătoare. Președintele Abraham Lincoln a primit în

Carabina „Henry” și cartușul model 1860

dar unul dintre primele exemplare, personalizat, cu cutia mecanismelor placată cu aur și ornamentată prin gravare. Politica de vânzări prevedea, printre altele, o reducere de 20% pentru oricine cumpăra mai mult de zece exemplare. Evident, toate acestea nu ar fi însemnat nimic dacă arma nu ar fi corespuns exigențelor pieței. Fapt este că în câteva luni „New Haven Arms Company” a vândut un număr de 900 carabine „Henry”, la un preț de 42 dolari per bucată. Războiul Civil a constituit o ocazie importantă pentru Winchester, care a oferit carabina cu repetiție armatei Uniunii, spre testare, în vederea achiziției.

Rezultatele probelor cu carabina „Henry”, organizate de armată în ziua de 20 mai 1862, la Arsenalul Marinei din Washington, au fost dintre cele mai bune. În raportul său comisia a remarcat în pri-

mul rând cadența armei, fantastică pentru acele timpuri. Se menționa tragerea unui număr de 15 cartușe (capacitatea unei magazii de carabină „Henry”) în numai 10,8 secunde, iar a 120 de cartușe (opt magazine) în 5 minute și 45 secunde, cronometrarea cu-prinzând în acest ultim caz și timpul

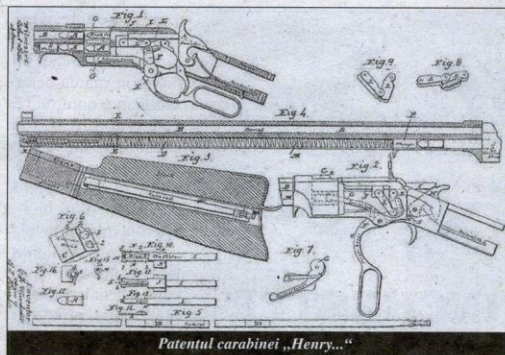
pentru reîncărcare și ochire. Carabina a trecut cu bine și testul de duranță, trăgând un număr de 1.040 focuri, fără a fi curățată și fără să înregistreze nicio defecțiune tehnică, exceptând ancrasarea țevii generată de pulberea neagră folosită.

Concluzia comisiei a fost clasică: „arma este perfectă”. Serviciul Armatului (U.S. Ordnance) a tergiversat însă achiziționarea de carabine „Henry” până în anul 1863, cumpărând apoi, până la finalul războiului, doar 1.731 de piese. Motivele invocate au fost sensibilitatea magaziei și a resortului său, încălzirea țevii în timpul tirului și pericolul reprezentat de muniția nouă, cu capsă de inițiere încorporată. În realitate, refuzul a fost generat de prețul mare, 42 dolari, față de o armă cu încărcare pe la gură, care costa doar 15 dolari, și teama că trupa, având o armă cu asemenea cadență, ar fi risipit muniția, ridicând probleme mari de logistică.

Ofițerii și soldații Uniunii au sesizat însă potențialul formidabil al carabinei „Henry” datorat cadenței de tragere practice de 28 lovituri pe minut, ce conferea unui singur om o putere de foc de 12 ori mai mare decât a unui înarmat cu o pușcă cu încărcare pe la gură, așa cum era marea majoritate a militarilor din ambele tabere în timpul Războiului Civil. La

Mecanismul de încărcare al puștii Dreyser, ținut secret de prusaci

Patentul carabinei „Henry...”

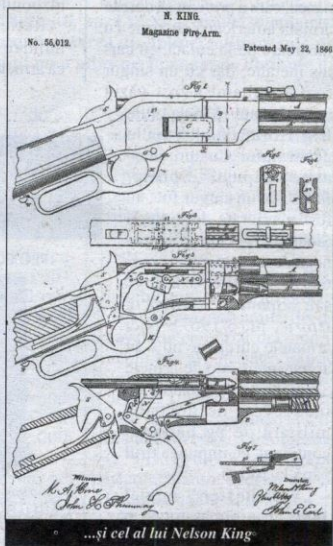
avantaje se mai adăugau acuratețea tirului până la distanțe de 1.000 yarzi (305 m) și puterea de oprire multumitoare a muniției. În consecință, numeroși militari au cumpărat carabine „Henry” din fonduri personale, deși prețul uneia putea ajunge și la 52,50 dolari, adică salariul pe aproape patru luni al unui soldat. Cu tot prețul ridicat, s-a ajuns ca în unele unități, precum Regimentele de voluntari nr. 7 și 66 din Illinois, să existe 500 și, respectiv, 220 de carabine „Henry”. Alte unități care și-au procurat în număr mare arme cu repetiție sistem „Henry” au fost Regimentele 12 Cavalerie din Kentucky, 2 Infanterie purtată din Virginia sau 1 Cavalerie din Maine. În număr mai mic, carabinele „Henry” s-au găsit și în dotarea militarilor Confederației, care vorbeau admirativ despre ele ca fiind „arme pe care le încarci duminică și tragi toată săptămâna”. Între 1861 și 1865 pe câmpurile de luptă ale Războiului Civil american ambele părți au avut în dotare aproximativ 10.000 carabine „Henry”, cifră cu atât mai semnificativă dacă se are în vedere că, în total, au fost

fabricate doar 14.000 de exemplare.

Aprecierile entuziaste ale utilizatorilor nu au putut însă acoperi unele dintre deficiențele carabinelor „Henry”, ieșite în evidență în condițiile de campanie. Punctul slab s-a dovedit a fi magazia tubulară model „Volcanic”, prevăzută pe toată lungimea cu o despicătură pentru manevrarea împingătorului cartușelor. Inconveniențele generate de acest design erau fragilitatea magaziei și posibilitatea pătrunderii de corpuri străine în sistemele armei. În plus, reîncărcarea magaziei era destul de anevoioasă, presupunând mișcări incomode de executat în timpul luptei.

Soluția a fost oferită de Nelson King, urmașul lui Henry în funcția de contramaistru la „New Haven Re-

peating Arms”. Principalul său aport a constatat în simplificarea încărcării armei prin crearea unei ferestre de alimentare, plasată pe laterala dreaptă a cutiei mecanismelor carabinei „Henry”. Prin acest sistem cartușele erau introduse direct în magazie cu o mișcare simplă, de presare a resortului ce închidea fereastra. Ameliorarea lui King a permis confectionarea magaziei fără decupajul în lungime și eliminarea inconvenientelor ce decurgeau de aici. King a mai modificat la noua armă sistemul de extracție al cartușelor și a prevăzută un uluc din lemn pentru protejarea magaziei. Transformările, brevetate în luna mai 1866, au consfințit apariția unei noi arme, „Winchester” model 1866, cunoscută și sub numele „Yellow boy”, datorat culorii cutiei mecanismelor, fabricată din bronz. Lansarea modelului

...și cel al lui Nelson King

1866 a coincis și cu rebotizarea firmei, ce va purta de aici înainte numele de „Winchester Repeating Arms Company”.

Arma model 1866 a fost fabricată până în anul 1871 la Bridgeport și apoi, până în 1898, la New Haven. Variantele oferite pieței au fost muschetă, pușcă și carabină. Ele difereau prin capacitatea magaziei (17 cartușe pentru pușcă și muschetă și 13 pentru carabină), lungimea țevii, dimensiuni și greutate. În plus, pușca model 1866 era prevăzută și cu sistem de fixare pentru baionetă.

La fel ca și carabina „Henry”, „Winchester” md. 1866 nu a reușit să trezească interesul U.S. Ordnance, care a preferat să doteze armata americană cu arme cu încărcare pe la culată, cu cartuș metalic, dar cu un singur foc. Rezultatul a fost văzut rapid, în anul 1876, la Little Big Horn, când trupele generalului Custer, înarmate cu puști „Springfield”, cu un singur foc, au fost masacrate de indienii Sioux și Cheyenne, ce dispuneau de armament cu repetiție „Winchester”, „Henry” sau „Spencer” (*Magazin istoric*, nr. 3/1967). Nici armatele europene nu s-au arătat interesate de armele „Winchester”, considerate inadecvate de doctrina militară de pe bătrânul continent, ce impunea tirul până la 700 m.

„Winchester” model 1866 nu a rămas totuși o armă utilizată doar de

civili. În 1867 1.000 de carabine au intrat în dotarea armatei mexicane, 3.000 au fost cumpărate de Comisia Armamentului din Franța în timpul războiului franco-prusian din 1870-1871 și un număr neprecizat au intrat în dotarea cavaleriei otomane în timpul războiului din 1877-1878.

Reticențele autorităților militare nu au împiedicat însă ca armele „Winchester” model

1866 să fie apreciate la superlativ de utilizatorii civili, care au impus prin marea cerere fabricarea unui număr de peste 170.100 de exemplare, dintre care aproximativ 120.000 până în anul 1873. Acest an marchează apariția modelului clasic de armă „Winchester”, remarcabil prin cutia mecanismelor din oțel brunat, prin „dust cover” (capacul mobil pentru protecția cutiei mecanismelor împotriva prafului) și în

special prin muniția nouă, mai puternică, calibrul .44-40 (11,17 mm), ce imprima glonțului o viteză inițială de 400 m/s. Succesul a întrecut toate așteptările. „Winchester” md. 1873 a fost produs până în anul 1919 în număr de peste 750.000 exemplare. Devenise vestită în S.U.A. încă înainte de sfârșitul secolului, fiind numită „arma care a cucerit Vestul”. ■

Encyclopædia Britannica ENCICLOPEDIA PENTRU ELEVI

CLASELE V-VIII

PROIECT EDITORIAL UNIC PĂ PIAȚA ROMÂNESCĂ DE CARTE

ACUM ÎN LIBRĂRII:
volumul 1 - litera A
volumul 2 - litera B
volumul 3 - litera C

Enciclopedia nu se cumpără de la chiostul

Britannica CORINT JUNIOR
www.corintjunior.ro

Partener media:
terra

2300
DE ARTICOLE
CU INFORMAȚII
DIN CELE MAI
VARIATE DOMENII

CAVALERIA ROMANĂ

GICĂ BĂEȘTEAN

În toate timpurile armata a reprezentat o instituție de bază în angrenajul mașinăriei statale. În lumea greacă, spartanii s-au impus prin transformarea disciplinei militare într-un stil de viață. Dar nici una dintre civilizațiile Antichității nu a atins performanțele obținute de romani în acest domeniu.

În timpul Regalității (750-510 î.H.) și la începutul Republicii (509-30 î.H.), armata era formată din toți cetățenii apti să poarte arme și se mobiliza numai în caz de nevoie. Spre sfârșitul Republicii încep să fie folosiți și soldații plătiți, iar în imperiul timpuriu (secolul I d.H.) armata devine o instituție permanentă, cu un rol important în viața politică, economică și socială.

Receptivi și eficienți

Pe vremea lui Romulus (mijlocul secolului al VIII-lea î.H.), armata se compunea din 300 de călăreți (*celerēs*), împărțiți în trei centurii, și 3.000

de infanteriști (*milites*), organizați într-o legiune. Recruții proveneau din cele trei triburi existente la început. Trupele de cavalerie erau comandate de *tribuni celerum*, iar cele de infanterie de *tribuni militum*. La sfârșitul celui de-al doilea război punic (201 î.H.) Polibi-
us ne spune că Roma dispunea de cea mai mare și mai bine antrenată armată din bazinul mediteranean. Avea șase legiuni ce însumau 32.000 infanteriști și 1.600 cavaleriști, împreună cu 30.000 infanteriști și 2.000 călăreți aliați.

În armata republicană, pe lângă trupele de cetățeni romani, apar și unități recrutate din rândul populațiilor itali-
ce

cucerite, *foederati*, care formau trupele auxiliare (*auxilia*), ce luptau pe flancurile legiunilor. Roma putea dispune din partea tuturor aliaților săi italici de alți 340.000 infanteriști și 37.000 cavaleriști.

În secolul al II-lea î.H. legiunile au suferit un proces de reorganizare, unitățile de cavalerie ce intrau în componența lor având câte 300 de oameni divizați în zece escadroane (*turmae*), fiecare cu câte trei *decuriones* la comandă. Începând cu Augustus (27 î.H.-14 d.H.), împreună cu necombatanții, o legiune avea în jur de 6.000 de soldați. Cei 120 de cavaleriști atașați fiecărei legiuni erau folosiți ca

trupe de recunoaștere. Abia de la Gallienus (260-268) se poate observa o tendință tot mai accentuată de creștere a proporției trupelor de cavalerie și infanterie ușoară în dauna legionarilor (infanteria grea). Deja, în timpul cuceririi Galiei, Cezar putuse aprecia eficiența trupelor de cavalerie ale galilor. Curând, i-a recrutat și în 48 î.H. a folosit un contingent important împotriva lui Pompei.

Din autorii timpului

Istoricul I. Flavius (37-cca 100), de pildă, ne-a lăsat o scurtă descriere a echipamentului trupelor de cavalerie: „Călăreții au [...] în partea dreaptă o sabie lungă și o sulită mare în mână, o platoșă lunguiață atârând de-a curmezișul, pe coasta calului, și o tolbă cu trei sgu mai multe lănci gata de aruncat, cu vârful lat, dar nu mai scurte decât sulitele de străpuns. Coiful și platoșa sunt identice cu cele ale pedestrașilor. Călăreții de elită din garda personală a generalului deșin același armament ca și călăreții de rând.”

Plutarh menționează câteva momente din timpul expediției generalului Marcus Antoniu împotriva partilor, în anul 36 î.H.: „Și abia dispuse Antoniu legiunii în formație de atac pentru sulitași, prăștieri, că parții se și arătară: înaintau ocolindu-i, cu vădită intenție de a-i învâli și dezorganiza pe romani atacând simultan din toate direcțiile. Îi atacă însă infanteria ușoară a lui Antoniu, lansând o ploaie de săgeți. Plumbii prăștiilor și sulitele azvârlite le provocară tot atâ-

Cavaleriști dintr-o unitate auxiliară, așa cum apar reprezentați pe Columna lui Traian

tea pierderi și parții se retraseră. Apoi șarjară din nou, până când călăreții gali, în formație strânsă, îi izbiră și-i împărștiră, astfel că în ziua aceea n-au mai dat niciun semn de viață.” „Acest atac îi arată lui Antoniu ce are de făcut, întări masiv cu sulitași și prăștieri nu numai ariergarda, ci și flancurile armatei și o dispuse în careu, iar călăreților le dădu dispoziții să respingă pe atacatori, dar după aceea să nu-i urmărească departe.”

Spiritul de echipă a fost cel care a prevalat în armata romană, dar exemplele de vitejie personală sunt numeroase și au rămas cunoscute generațiilor, pentru că ele nu aparțineau doar celor ce le săvârșeau, ci întregii unități: „...atunci s-a întâmplat [ca] un călăreț dintr-o cohortă, pe nume Pedanius, să dea frâu liber calului său, ca să galopze vijelios în flancul dușmanilor fugari, trăgând spre el un tânăr zdravăn la trup și bine înarmat, pe care îl înșfăcase de călcâie. Atât de mult s-a aplecat de pe calul său în plin galop și atâta vigoare a avut în braț ca și întregul său corp, dovedind de asemeni în cel mai înalt grad măiestria

lui de călăreț”. Sau: „...atunci unul dintre călăreți, cu numele de Longinus, a năvălit din rândurile de luptă ale romanilor în mijlocul formației iudeilor, care s-au retras în fața iureșului său. Pe doi dintre cei mai viteji i-a omorât pe loc: pe cel dintâi, care i-a aținut calea, l-a izbit în față, iar pe cel de-al doilea, când a vrut să-l ocolească, l-a străpuns dintr-o parte cu aceeași lance smulsă din rana celui dintâi; din mijlocul dușmanilor, el s-a întors apoi nevătămat la camarazii săi”.

Arme și armuri

Hasta era o lance ușoară, folosită atât în lupta corp la corp, cât și la aruncare. Avea un vârf de fier (*cuspidis*), o ham-pă lungă (*hastile*) de secțiune circulară și un călcâi metalic (*spiculum*) montat la capătul cozii pentru ca arma să se poată înfige în pământ pe timp de repaus. În secolele V-II î.H. lancea a evoluat de la forma lungă (*hasta longa*) către una mai scurtă (*hasta velitaris*), a cărei lungime atinge aproximativ 1,15 m, din secolul al III-lea d.H. fiind adoptată și de trupele de cavalerie, cu numele de *contus*.

Spatha apare din a doua jumătate a secolului al II-lea și începutul veacului al III-lea. Folosită la început de trupele auxiliare, se va generaliza treptat. Avea o lamă mai lungă (89-95 cm), capul mânerului ovaloid, cu gardă masivă, cubică. Teaca era din lemn, cu brățări metalice la gură, mijloc și la vârf, având inele de suspendare fixate pe marginile garniturii de la gura tecii.

Pugio (pumnalul roman) era o armă scurtă pentru lupta

de aproape; a ținut loc și de pumnal până în secolul al III-lea î.H. Nu apare pe monumente iconografice și nu este menționată nici de Polibius. În luptă începe a fi folosită de la sfârșitul secolului al II-lea î.H. În epoca imperiului lama era lată (46-7 cm) și avea o lungime de circa 20-25 cm. Garda era mică. Mănerul avea formă prismatică sau cilindrică și era placat cu os. Teaca de bronz (în unele cazuri chiar din argint sau aur) era bogat ornamentată și prevăzută cu două perechi de inele de suspendare pe părțile laterale, la gura tecii și pe mijloc. De obicei, această armă se purta pe partea opusă sabiei.

Cassis era o cască din piele sau metal. În primele secole ale Republicii s-ar putea face o clasificare după influențele suferite și după evoluția calotei (*cudo*). Luptătorii din primele trei clase censitate purtau o cască din bronz sau piele placată cu bronz, după modelul attic. Nu intrăm în detalii, precizăm doar că s-a folosit o mulțime de tipuri de cască (beotiană, corintiană, etrusco-corintiană, italo-celtică etc.).

Lorica era la început armura confecționată din bronz și formată dintr-un pieptar (*thorax*), după modelul grecesc; în secolul al V-lea î.H. i se adaugă și un spătar. Pieptarul cobora sub talie și era ornamentat în relief, redând musculatura abdominală.

Din secolul al III-lea î.H. începe să se folosească cămașa de zale (*lorica hamata*), ale cărei inele erau cusute pe o tunică din

piele. Două secole mai târziu apare și *lorica squamata*, formată din plăcuțe metalice suprapuse în formă de solzi de pește (*squama*). Acest tip de armură capătă o largă întrebuințare, în special la trupele de cavalerie de auxiliari, în timpul lui Marcus Aurelius (161-180), pentru ca la mijlocul secolului al III-lea să dispară.

Spre sfârșitul secolului I d.H. apare un nou tip de cuirasă (*lorica segmentata*), formată din plăci articulate (*lamina*). Ea proteja partea superioară a bustului cu două plăci suprapuse, iar restul bustului, până la brâu, cu 5-6 benzi metalice late de 5-6 cm. Trei sau mai multe benzi metalice alcătuiau umerarii. Plăcile erau fixate pe un suport de piele, iar cele ale spătarului pivotau pe balamale. Armura se încheia în față cu cataramă și curelușe montate pe fiecare placă. La apariția ei, *lorica segmentata* proteja numai torsul, apărarea abdomenului fiind făcută de o centură. Din a doua jumătate a secolului al

II-lea d.H. devine mai lungă și prezintă la bază terminații crestate. La un moment dat a apărut și *manica*, formată tot din plăci suprapuse; ea asigură protecția mâinii drepte, care nu se afla sub scut.

Catafracta era o armură pentru călăreți confecționată din fâșii de fier, legate între ele în așa fel, încât permiteau mișcările membrilor. Pe cât era de „eficace împotriva loviturilor, pe atât îi împiedică să se ridice pe cei azvârliți la pământ de atacul dușmanilor...”.

Balteus era până în secolul al II-lea î.H. o centură diagonală peste armură, purtată mai întâi pe șoldul stâng, apoi pe umărul stâng, apoi pe șoldul drept, pentru a suspenda sabia, scutul sau tolbă. Unele centuri diagonale erau prevăzute cu plăci ornamentale, care se fixau cu țițe (*bullae*) din bronz sau argint.

Parma era un scut rotund și plat realizat din bronz și utilizat mai ales de trupele de cavalerie. Scutul cavaleriei (*parma equestris*) era diferit de cel al infanteriei, care avea dimensiuni mai mici. Din secolele III-II î.H. a intrat și în dotarea pedestrașilor (*parma velitaris*), pentru a dispărea spre sfârșitul veacului I î.H.

Scutum, cu o formă ovală, dreptunghiulară, mai târziu și hexagonală, avea în jur de 70-80 cm lungime, marginea lui fiind întărită cu o bordură metalică. Însemnele ce apăreau pe câmpul scutului indicau unitatea din care făceau parte soldatul, numele acestuia etc.

Reconstituirile istorice sunt astăzi foarte gustate de public

Telex Telex Telex Telex Telex

BRIGHTON

De o parte regele George al IV-lea cu pieptul bombat ca semn de satisfacție, pe de alta regina Victoria, cu un profil mai încrunțat decât oricând. Aceste două statui din inima Brightonului rezumă excelent istoria uneia dintre cele mai frecventate stațiuni balneare ale Marii Britanii, mult prea pline de viață, pe gustul purității suverane, dar ideale pentru unchiul său cu moravuri lejere. Astăzi locul rezidenților cu rang monarhic a fost luat de Cate Blanchett, actriță de origine australiană, de Paul McCartney, ex-Beatlesul divorțat anul trecut, și de mulți milionari.

Pavilionul regal, aflat la o aruncătură de băț de vilele starurilor, își păstrează reputația de „cel mai excentric edificiu al Angliei”; în exterior afișând un delir indianizant, o simfonie de cupole, de minarete de culoare crem, iar în interior un decor chinezesc încărcat, cu o succesiune de galerii și de saloane, de proporții gigantice, pe măsura agapelor date de prințul regent la sfârșitul veacului al XVIII-lea.

Viitorul rege George al IV-lea a descoperit Brightonul în 1783, la 21 de ani. Foarte doritor de a scăpa de rigiditățile Curții tatălui său, George al III-lea, tânărul este gata să urmeze punct cu punct recomandările doctorului său curant, Richard Russell... În 1752 acest medic îi prescrie un tratament eficient contra gutei, pe bază de băi în apa mării și un decoct de oase de pește și ochi de crab. Brighthelmstone nu era atunci decât un sătuc de pescari, la 80 de km de Turnul Londrei, dar constituia accesul cel mai direct la mare venind din Capitală.

Așezarea apare deja în *Domesday Book*, un fel de inventar al pământurilor Angliei, realizat în 1086 pentru William Cuceritorul. Doctorul Russell va construi acolo primă vilă cu fața la mare, spre deosebire de micile case pescărești așezate cu spatele la ea. Înalta societate britanică începe să se atașeze de Brighton dincolo de virtuțile balneare ale locului, de argumentul medical. Devine loc de sărbătoriri personale, unde cântă compozitorul Giacchino Rossini, unde excelează bucătari francezi vestiți, ce prepară până la 30 de feluri pentru o reuniune. În 1801 Brightonul are 7.000 de locuitori. Teatrul Regal, unde se joacă aceleași piese ca la Londra, legături cu trenul de Londra și cu vaporul de Dieppe. Tot cu fața la mare apare hotelul victorian Grand Hotel, cu 300 de camere și depășind ca înălțime toate clădirile așezării. Anul trecut Brightonul a fost vizitat de opt milioane de persoane.

Soluție integramă NAPOLEON BONAPARTE (apărută în nr.10/2008):

C - V - V - MIT - IOSEFINA - EI - RUSIA
- ROST - USITE - SISTA - CITI - STATAL -
C - TA - E - ITI - PAPA - PRA - EA - T - A -
FAIMA - N - AUSTERLITZ - Z - IBA - NAIV
- WATERLOO - RI - NR - IED - ACE - STICLI
- TRON - ELBA - ELENA

Soluție joc În forumul legislativ (din numărul 10/2008) :

(Se-din-t/e-par-la-me/n-t-are)

SPERANȚE DUPĂ POTSDAM

Continuăm prezentarea scrisorii trimise de Brutus Coste la 5 septembrie 1945, aflată la Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace și a cărei publicare este posibilă grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

După ce încheie transmiterea mesajului lui Alexandru Cretzeanu, Brutus Coste relatează destinatarului (probabil V.V. Tilea) despre manevrele făcute de Carol al II-lea pentru a reveni în Europa, la Lisabona (vezi și documentele publicate în nr. 3/2006 și 10/2007).

„Actul lor [al membrilor guvernului condus de dr. Petru Groza] constituie o trădare cu atât mai gravă, cu cât după comunicatul de la Potsdam și după declarațiile oficiale americane și britanice care au urmat se știe acum că România nu va putea să încheie tratatul de pace și nu va participa la organizațiunea de securitate a Națiunilor Unite atât timp cât va fi guvernată de administrațiunea Groza.

Datoria reprezentanților români în străinătate este clară: ei nu trebuie să comită niciun act care ar constitui o recunoaștere a legalității administrației Groza; ei nu trebuie să ajute întru nimic acțiunea acestei administrații.

Nu este locul de a dezorganiza activitatea de obișnuită rutină administrativă. Se poate concepe transmiterea de telegrame din București sau spre București atunci când este vorba de chestiuni strict administrative cu caracter urgent. Transmiterea de telegrame având caracter politic cât de redus și acele privind numirile de personal trebuie însă neapărat oprite până în momentul când va exista în România un guvern legal.

Sunt convins că ești credincios Majestății Sale Regelui și că nu ai nevoie de niciun îndemn pentru a-ți face datoria. Ți-am comunicat totuși părerea mea mânat de vechea prietenie care ne lega.

Am informații absolut sigure care-mi arată ura ce domnește la noi împotriva lui Groza și a acoliților săi. Funcționarii din țară sunt obligați a se supune, ei aflându-se sub amenințare

directă și mulți din ei fiind în necunoștința situațiunii constituționale actuale revelată de declarația secretarului de Stat american. Funcționarii aflători în străinătate nu au asemenea scuze și ei riscă să plătească scump într-o zi orice act de complicitate cu administrația Groza.

Amiciții.”

Am apreciat detașarea voită cu care vorbești de împrejurările în care au dat greș anumite încercări de pătrundere la voi. Văd că nu degeaba ai trăit atâția ani dincolo de Canal: duci acel „understatement” până la un desăvârșit „self-effacement”. Dă-mi totuși voie să citesc printre rânduri și ca urmare să te felicit pentru rezultate: ele contează mai presus de orice.

Burillianu îți va fi spus că și eu cred în discreție și în prudență: cinci luni (fără a mai vorbi de cei doi ani de dinaintea lui august 1944) de eforturi fără „surle și tobe” stau mărturie. Sunt, totuși, împrejurări când ești îmbrâncit în luptă, dacă nu vrei să capitulezi fără a schița un gest de rezistență. Mă găsesc într-o asemenea împrejurare și prin urmare a trebuit să dau într-o anumită măsură peste bord prudența. Deși știu că chestia aceasta comportă cum prea bine spui tu „gingășii diverse, complexe compozite, învelite și împănate cu mirodenii de tot felul”, nu era chip să ajung la rezultate fără a nesocoti unele din aceste gingășii.

Pe scurt, iată situația cu care am avut de furcă în ultimele zece zile. Încă la

sfârșitul lui iunie, cei de aici m-au informat că, din moment ce ai voștri au acordat viza buclucașă, nici ei nu pot refuza precum făcuseră până atunci încuviințarea de trecere. Nici ei, nici eu nu știam că la acea epocă încuviințarea alor voștri fusese anulată. (Cât de mult mi-ar fi fost ușurată sarcina, dacă mă țineai în curent, la timp, sau dacă măcar puneai pe bătrânul Castro să informeze pe ai săi!).

Zis și făcut: la începutul lui iulie s-a dat „ucazul” de debarcare în Lusitania. Amicii călătorului triumfau și eu nu le puteam opune decât o tăcere dezamăgită. Presa lusitană a început apoi să trâmbițeze viitoarea sosire și, în adevărat „diplomat discret”, d. Pangal a început și el să sufle în trombon. Această exuberanță a cărei ilustrare ai avut-o în cele două articole pe care ți le-am trimis a fost pentru mine o pomană cerească. Aveam de ce să mă leg pentru a repune chestiunea pe tapet. Primele încercări de a exploata aceste indicii ale unei viitoare activități politice a călătorului n-au fost însă prea încurajatoare. Cei de dincolo de apa mare și mică pisau centralele. Răspunsul era mereu același: din moment ce franțuzii au zis da și din moment ce răsbelul a luat sfârșit, deși știm că afacerea nu este lipsită de elemente explozive, nu putem face nimic.

Intr-un târziu, când toate speranțele păreau spulberate, amicii de dincolo de apa mare au aflat de la confrății lor de pe malurile Senei că, *de fapt* [subliniat în text], încuviințarea alor voștri nu există. M-am pus în curent și, la rugămintea mea, i-au informat și pe cei de aici. Asta mi-a îngăduit să le cer lusitanilor aplicarea regulii juridice „accessorium sequitur principale” [accessorul urmează soarta principalului]. Numai că soarta lui „principale” se cerea dovedită. Lusitanul de la Rio văzuse cu ochii lui proprii ștampilele de aci, în modul cel mai formal, că acele ștampile au încetat a fi valabile. De aici, două zile de îngrijorată

așteptare (25, 26 august, iar plecarea vasului fixată pentru 28).

În așteptare, n-am lăsat nerăsturnată nicio piatră; am exploatat „la sânge” amestecul providențial al țiganului de la *Curentul* [Pamfil Șeicaru]; m-am legat de declarația Byrnes (22 august) și în special de îndemnul său către ceilalți „to refrain from any action which might complicate the solution of this problem” [de a se abține de la orice acțiune care ar putea complica soluția pentru această problemă] (vezi memoriul anexat [nu l-am găsit încă]). Am reușit să-i fac pe cei de dincolo de ape să repună serios chestia centralelor, pe baza acestor elemente noi. O primă rază de speranță s-a ivit când s-a aflat că plecarea vasului a fost amân timer până la 4 septembrie. Apoi, la 27 august, totul s-a lămurit: cei de aici au primit confirmarea știrii că ai voștri se răsgândiseră; occidentalii de aici au stăruit pe bază de porunci de la stăpânirile respective pe lângă cei de aici să imite pe ai voștri. Rezultat: nu numai anularea vizelor, dar și a biletelor de călătorie.

Pe urmă s-au deslușit și unele mistere. Franțuzii de la Rio au fost se pare excesiv de „delicați” și de „discreți”. Au comunicat anularea numai principalului interesat. Cei de aici și trimișii lor la Rio habar nu aveau. Luau ștampilele mereu prezente pe hârtii drept bune. Cu o „șmecherie” curat valahică, călătorii au încercat să speculeze „discreția” unora și ignoranța celorlalți. Știau că vor trebui să se oprească aici; totuși, se pregăteau să plece cu ștampilele și cu aerele unor călători în tranzit. Printr-un fericit concurs de împrejurări, șmecheria a fost descoperită și autorii ei vor avea de aici înainte timp să reflecteze asupra unui proverb în care este vorba despre furatul propriei căciuli și să se convingă că nu-ți poți bate joc întotdeauna de buna credință a semenilor.

Epilogul tragi-comic al întregii afaceri a fost înapoierea precipitată din Elveția

(scutindu-vă pe voi de proiectata vizită la Paris) a celui de al treilea stegar al restaurării (nr. 1 fiind Gutză [Gheorghe Tătărescu], iar nr. 2 Richard [Franasovici]). Spumegând otravă, P.[angal] face eforturi pe cât de disperate, pe atât de deșarte (fiind doar vorba de a convinge pe locafrnici că „he and his Master didn't try to pull a fast one“ [el și Stăpânul lui nu au încercat o lovitură rapidă]), să dregă lucrurile.

Este bine înțeles că atât cele cuprinse în scrisoare, cât și hârtiile alăturate (cu excepția celor care tratează numai despre situația din țară) sunt destinate în mod strict exclusiv pentru informarea ta și a lui Burillianu. Am crezut că este util să cunoașteți toate aceste amănunte și având toată încrederea în discreția voastră, î-am șovăit să vi le împărtășesc, cu riscul evident de a nu fi în ceea ce privește modestia la înălțimea ta.

Cred că mesajul lui Alexandru este destul de limpede pentru a nu mai fi nevoie de vreo adăugire. Fiind și personal interesat (nu în sensul „os de ros“, ci pentru a putea continua aici misiunea de „watch-dog“ [câine de pază] care mi-a fost încredințată de amicii noștri), lasă-mă să exprim speranța că te vei lăsa convins de apelul ce îți este adresat. Dacă crezi totuși că nu poți ține la dosarul hârtiilor în așteptare orice eventuală comunicare privind postul de la Lisabona, te rog să lași lui Burillianu libertatea de a avertiza din partea mea pe d. Castro (sau pe locțiitorul său, fiind aici vorba de venirea lui apropiată pentru consultare). C. s-a arătat întotdeauna foarte bine dispus față de mine și astfel cred că trebuie informat discret ce celor de aici le-ar fi agreabilă întârzierea măcar cu câteva săptămâni a transmiterii unei eventuale comunicări ce i-ai adresa.

În orice caz, atâta vreme cât rămân la post și cât timp rebelii rămân în funcțiune, țin să te rog să scutești fondurile noastre secătuite

de sarcini strict administrative. Prezintă, te rog, lui Billie omagiile mele pe cât de respectuoase, pe atât de afectuoase. Tanti (alias Gaga) vă îmbrățișează pe amândoi și speră să aibă prilejul de a vă vedea într-un viitor nu prea îndepărtat.

P.S. (6 septembrie). Înainte de a închide scrisoarea, am ajuns în posesiunea unor informații noi, de mare interes pentru noi amândoi.

Ștampilele alor voștri continuă a figura pe pașapoarte. În consecință, n-au fost anulate *material* [subliniere în text] nici cele port.[ugheze] și span.[iole]. Vasele port.[ugheze] nu vor primi la bord pe iluștrii călători; dar ei ar putea lua alte vase sau vreun avion, care i-ar putea primi pe baza unor hârtii care sunt măcar în aparență perfect valabile. În timp ce Centrala voastră declară categoric și oficial celor de dincolo de ape că încuviințarea lor n-a existat, nu există și nu se va produce, în timp ce trimișii alor voștri aici spun același lucru localnicilor, franțuzul de la Rio nu ia nicio măsură (continuă a spune lusitanilor că viza f.[ranceză] este valabilă). După o ultimă versiune, s-ar fi mărginit a ruga pe interesat să amâne plecarea din cauza agitațiilor pre-electorale din F.[ranța] -, fără a-l informa că ai voștri au revenit.

Cât timp persistă acest echivoc întemeiat sau nu pe bună credință primejdia rămâne întreagă. Eu voi face de aici tot ce este la îndemâna mea și sper că veți găsi și voi mijlocul de a obține anularea materială a ștampilelor sau măcar informarea formală a Lusitanului și a Spaniolului de la Rio de către Franțuz despre anulare. Orice altă soluție este neîndestulătoare. În orice caz, îmi permit să te sfătuiesc să îți regulezi în curent pe d. de Castro, în care poți avea toată încrederea, sugerându-i chiar să informeze Centrala (f. interesată), evident fără indicarea sursei. Aceasta ar înlesni enorm lucrurile aici. ■

ALEXANDRU MACEDON

ORIZONTAL: 1) Rege al

Macedoniei (359-336 î.H.) și tată al lui Alexandru Macedon, cel care l-a inițiat pe viitorul comandant de oști în arta militară, luându-l alături de el de la vârsta de 16 ani, în expedițiile din Tracia, Grecia și Iliria. Acțiune ofensivă de luptă, bine organizată de strategul Alexandru Macedon, care i-a adus numeroase victorii și i-a dat posibilitatea să-și creeze un imperiu.

2) Oraș în Egipt, întemeiat de Alexandru Macedon în anii 332-331 î.H., devenit capitala regatului Ptolemeilor și unul dintre importanțele centre economice și culturale ale lumii elenistice și romane.

3) Asociația statelor grecești cu sediul la Corint, care i-a depus jurământ de credință lui Alexandru Macedon și l-a sprijinit în campania

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

dusă împotriva Imperiului Persan. Parte a corpului lui Alexandru Macedon rănită în luptele cu triburile din zona dintre Munții Hinducush și valea Indusului, ca urmare a străpunerii platoșei de o săgeată.

4) Măsură agrară – Dânsul – Parte a corpului lui Alexandru Macedon lovită cu sabia de persanul Roisaces, în bătălia de la Granicus, și soldată cu găurirea coifului. 5) În raniță! Popor supus de Alexandru Macedon și devenit principalul susținător al campaniei dusă de acesta în Orient (pl.).

6) Fluviu de coastă în S-E S.U.A. – Insulă în arhipelagul Hawaii. 7) Suport pentru armele de foc. În cort! Începe atacul! 8) Mama lui Alexandru Macedon. 9) Fluviu a cărui deltă a fost ocupată de Alexandru Macedon în prima etapă de cucerire a Egiptului – Liric grec (c.518-c.438 î.H.) ale cărui versuri erau citite și memorate cu plăcere de Alexandru Macedon, alături de cele scrise de Homer și de tragediile lui Euripide. 10) Teritorii cum erau Grecia, Tracia, Siria, Egipt, Persia ș.a. cucerite de Alexandru Macedon și incluse în Imperiul Macedonean – Localitate în Yemen.

VERTICAL: 1) Unitate militară caracteristică armatei lui Alexandru Macedon, formată din infanteriști înarmați cu lănci, așezați în rânduri lungi, compacte, și având centru și aripa dreaptă mai puternice. Nichita Stănescu. 2) Populație indo-europeană, răspândită pe țărmul de N-E al Mării Adriatice, cucerită de Alexandru Macedon în 335 î.H. (pl.). Acțiunea de a foi. 3) Normele și tradițiile popoarelor cucerite pe care Alexandru Macedon le-a respectat și le-a adoptat – Localitate în care, în ultimele zile ale lunii iulie 356 î.H., s-a născut Alexandru Macedon. 4) Fixat la centru! Popor care făcea parte din ramura nordică a neamurilor trace, cucerit de Alexandru Macedon în primăvara anului 335 î.H. (pl.). 5) La revedere! – Perioadă istorică – Localitate în R.P. Congo. 6) Egale cu zero – Inimă de copil! 7) Administrație (abr.uz.) – Unul dintre cele mai strălucite orașe ale Greciei Antice, care i-a recunoscut în 336 î.H., calitatea de hegemon lui Alexandru Macedon în proiectata expediție împotriva persilor. 8) Denumirea regatului elenistic condus de Lisimah, în secolele IV-III î.H., după dezmembrarea imperiului lui Alexandru Macedon. Sfârșit de promenadă! 9) Mama legendarului Miletus, care a întemeiat orașul Milet. Puse în pahare! În sală! 10) Casă goală! Scriitor și istoric grec (c.46-c.127), care îl descrie pe Alexandru Macedon ca fiind un temperament impulsiv, năvalnic și foarte pornit, căruia îi plăcea să bea și era iute la mână.

Dicționar: PEA, OAHU, TALH, MPE, AIRA.

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

La a 500-a întâlnire, le dorim „La Mulți Ani!” cititorilor noștri, tipografilor și difuzorilor. Le mulțumim tuturor celor care sunt alături, cu gândul și cu fapta, de Fundația Culturală Magazin Istoric și grație cărora apărem de 41 de ani.

ÎN CRIMEEA

Domnul VALERIU I. CREȚU, din **București**: Sunt cititor al revistei dv. de la apariție și citesc cu plăcere articolele care au apărut în etape diferite, având o semnificație diferită pentru cultura noastră românească. Reținându-mi atenția articolul de la p. 87, din luna ianuarie 2008 (anul XLI, serie nouă, nr. 1/490), mă simt obligat să relatez ceea ce știu din familie.

Tatăl meu, Crețu Grigore Ioan, a fost subofițer pe frontul de Est, comandant al unui detașament de cercetare în adâncimea inamicului privind preluarea unor informații despre starea de fapt a pregătirii inamicului și populația locală din zona de război, utile trupelor proprii.

În misiunea sa, detașamentul român de cercetare în adâncimea inamicului pătrundea cu greutate, risc și sacrificiu, nevoit prin mijloacele sale proprii de a cerceta poziția, starea morală a mijloacelor de luptă ale trupelor inamice, unele informații de interes completându-se de la populația băștinașă, rămasă în zona frontului (de regulă, bătrâni legați de binefacerile pământului, femei văduve și

copii săraci, uneori fără ambii părinți, ce se bucurau de o bucată de pâine primită). În regiunea Crimeea, spre bucuria cercetașilor români, au descoperit sate întregi de tătari foarte bogate (animale, grădini înfloritoare de legume, livezi, vii roditoare etc.), iar în rândurile populației erau mulți cunoscători ai limbii române. Au găsit și familii românești care s-au stabilit, de-a lungul istoriei, pe aceste meleaguri ostile regimului sovietic de colectivizare forțată și dezrădăcinare a acestora, prin nerecunoașterea adevăraților strămoși ai istoriei sale.

ELEVII PROFESORULUI

Domnul ION IVĂNESCU, din **JIBOU**, **județul Sălaj**, se referă la un text de la rubrica Dialog, apărut în numărul din luna februarie 2008, în care era semnalată activitatea la un Cerc școlar. M-am bucurat mult de bucuria elevilor de la Liceul „Ion Agârbiceanu” din Jibou-Sălaj și a profesorului de istorie Ion Ciocan, discipolul și fostul meu elev. Încurajat de promptitudinea cu care ați răspuns elevilor Liceului „Ion Agârbiceanu”, voi

continua, din umbră, ca toate activitățile mai importante comemorări, zile festive, omagierea unor personalități sălăjene, ca voievodul Gelu, Simion Bărnuțiu, Alex. Papiu Ilarian, Gheorghe Pop de Băsești (Badea Gheorghe), Iuliu Maniu și, nu în ultimul rând, Corneliu Coposu să fie cunoscute și în *Magazin istoric*.

M-am bucurat și când, acum doi ani, m-ați onorat cu publicarea unui articol legat de participarea elevului Ion Ivănescu de la Liceul-internat „Barbu Știrbei” din Bufeia la alegerile din noiembrie 1946. Am fost onorat de înscrisul regretatului istoric Cristian Popișteanu, ce-mi aprecia activitatea, care trecuse de 30 de ani, de apostolat, în aceeași școală, timp de 42 de ani.

Ca fost președinte al Societății de Științe Istorice – filiala Sălaj și responsabil ani de zile al Cercului pedagogic, ca participant activ la Lectatele de Istorie, dar mai ales la Cursurile Universității Populare de Vară „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte, am acordat o deosebită atenție popularizării *Magazinului istoric*, ca instrument de informații, dar mai ales de educație.

Revista Magazin istoric figurează în catalogul electronic al Poștei Române la poziția 19.356.

Revista Magazin istoric figurează în catalogul Rodipet la Capitolul 8, pagina 21, poziția 4.055.

Cititorii din București se pot abona la revista noastră și prin S.C. MANPRES DISTRIBUTION SRL (telefon 031 806 20 33, fax 031 806 20 33, e-mail: office@manpres.ro sau pe www.manpres.ro).

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric1967@yahoo.com și mistoric@gmail.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

CONTENTS (Romanian History) N. Iorga, G. Ștrempel, Gh. Buluță Five centuries of the Romanian printing machine • I.-A. Pop The Hunyadi family • L. Mușeteanu The National Radio turns 80 • B. Costache The National Bank of Romania during the first years of communism • C. Rezachevici Mihai Viteazul pictured on a Mexican church • E. Docsănescu, V. Răpeanu From the correspondence of Zoe Dumitrescu-Buşulenga • B. Briscu Remember the heroes of Turtucaia • M. Ioniță 1834. The Romanian National History Museum • T.V. Volokitina 1954. Soviet-Romanian Economic negotiations in Moscow • N.S. Tanașoca 1960-1962. Balkanology and politics (IV) • C. Ungureanu The story of a painting • O. Panait About the article of E.S. Seniavskaja The Russians about Romanians, as allies • G. Filitti Romania 100 years ago • C.A. Racovitza, I.A. Pânzar The Composer Tudor, Knight of Flondor • Romanian documents at Hoover Institution (LXXXV)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. Iorga, G. Ștrempel, Gh. Buluță Un demi-millénaire d'imprimerie roumaine • I.-A. Pop La famille des Hunyadi • L. Mușeteanu Les quatre-vingts ans de Radio România • B. Costache La Banque Nationale pendant les premières années du régime communiste • C. Rezachevici Mihai Viteazul en bas-relief dans une église mexicaine • E. Docsănescu, V. Răpeanu La correspondance de Zoe Dumitrescu-Buşulenga • B. Briscu Remember les héros de Turtucaia • M. Ioniță 1834. Le Musée National d'Histoire de Roumanie • T.V. Volokitina 1954. Pourparlers économiques soviéto-roumains à Moscou • N.S. Tanașoca 1960-1962. Balkanologie et politique (IV) • C. Ungureanu L'histoire d'une toile célèbre • O. Panait En marge de l'article E.S. Seniavskaja Les Russes quant à leurs alliés roumains • G. Filitti La Roumanie il y a 100 ans • C.A. Racovitza, I.A. Pânzar Le compositeur Tudor chevalier de Flondor • Documents roumains à Hoover Institution (LXXXV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Йорга, Г. Штремпел, Г. Булуцэ Румынскому книгопечатанию 500 лет • И.-А. Поп Род Хуняди • Л. Мушетеану Радиостанции Румынии 80 лет • Б. Костак Национальный Банк в первые годы коммунистического режима • К. Резачевич Михай Храбрый изображен на мексиканской церкви • Е. Доксэнеску, В. Рыпяну Переписка Зое Думитреску Бушуленга • Б. Бришку В памяти героев Туртукай • М. Ионицэ 1834. Музей Национальной Истории Румынии • Т.В. Волокитина 1954. Советско-румынские экономические переговоры в Москве • Н.Ш. Танашока 1960-1962. Балканология и политика (IV) • С. Унгуряну История картины • О. Панайт Статья Е.С. Сенявской Россияне о Румынии, как союзник отзвуки • Дж. Филитти В Румынии 100 лет назад • К.А. Ракович, И.А. Пыizar Композитор Тудор кавалер де Флордор • Румынские документы в Институте Гувера (LXXXV)

INHALT (RUMÄNISCHE GESCHICHTE) N. Iorga, G. Ștrempel, Gh. Buluță 500 Jahre rumänischer Buchdruckerei • I.-A. Pop Familie von Hunyadi • L. Mușeteanu Radio România mit 80 Jahren • B. Costache Die Nationalbank in den ersten Jahren des kommunistischen Regimes • C. Rezachevici Mihai Viteazul abgebildet in einer mexikanischen Kirche • E. Docsănescu, V. Răpeanu Aus der Korrespondenz der Zoe Dumitrescu-Buşulenga • B. Briscu Remember die Helden von Turtucaia • M. Ioniță 1834. Das Nationale Museum für Geschichte Rumäniens • T.V. Volokitina 1954. Sowjetisch-rumänische wirtschaftliche Verhandlungen in Moskau • N.S. Tanașoca 1960-1962. Balkanologie und Politik (IV) • C. Ungureanu Die Geschichte eines Gemäldes • O. Panait Echoes zum Artikel von E.S. Seniavskaja – Rumänien als Verbündeter • G. Filitti Rumänien vor 100 Jahren • C.A. Racovitza, I.A. Pânzar Der Komponist Tudor Kavalier de Flondor • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (LXXXV)

SUMARIO (Historia romana) N. Iorga, G. Ștrempel, Gh. Buluță 500 años de imprenta rumana • I.-A. Pop La familia de los Huniades • L. Mușeteanu Radio Rumania a los 80 años • B. Costache El Banco Nacional durante los primeros años del régimen comunista • C. Rezachevici Miguel el Valiente presentado sobre una iglesia mejicana • E. Docsănescu, V. Răpeanu De la correspondencia de Zoe Dumitrescu-Buşulenga • B. Briscu Remember los héroes de Turtucaia • M. Ioniță 1834. El Museo Nacional de Historia de Rumania • T.V. Volokitina 1954. Negociaciones económicas soviéto-rumanas en Moscú • N.S. Tanașoca 1960-1962. Balcanología y política (IV) • C. Ungureanu La historia de un cuadro • O. Panait Ecos al artículo Las rusas hablan de Rumania como aliado de E.S. Seniavskaja • G. Filitti En Rumania hace 100 años • C.A. Racovitza, I.A. Pânzar El compositor Tudor caballero de Flondor • Documentos rumanos en Hoover Institution (LXXXV)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioscurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, România la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);

90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

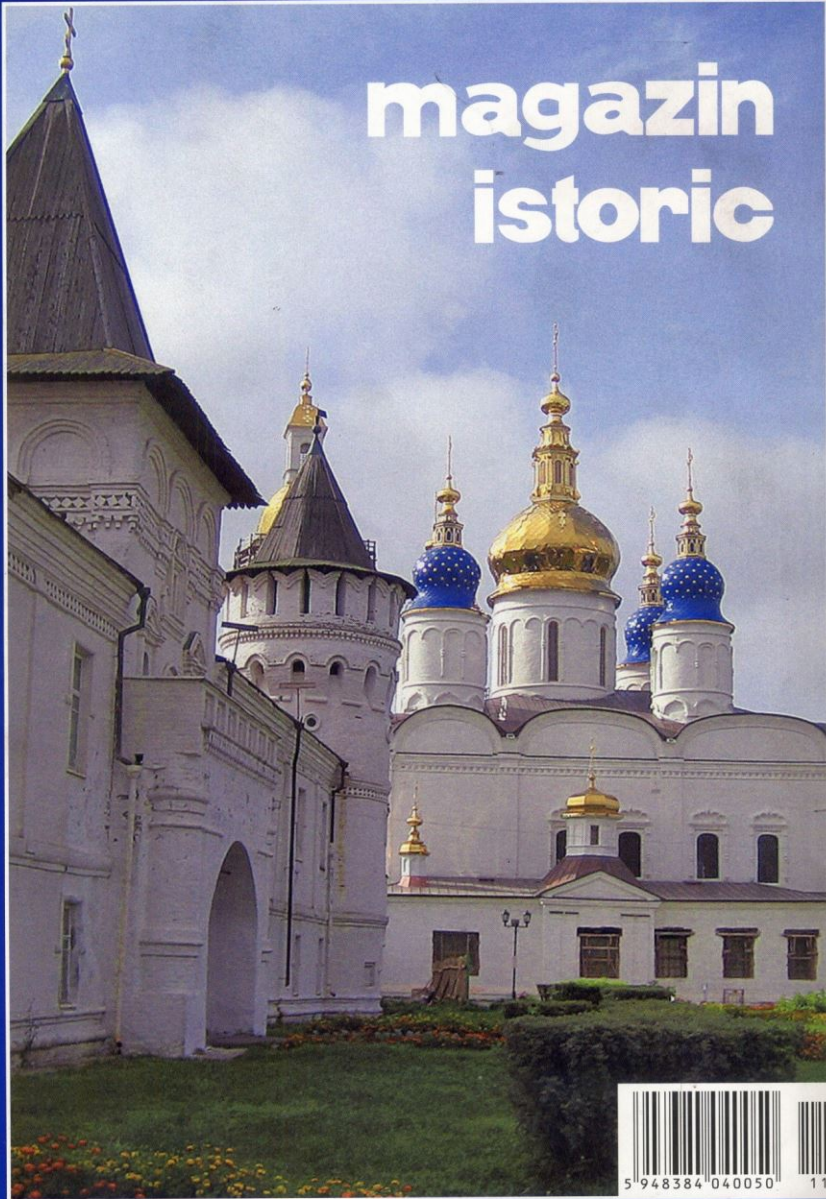
ISSN 0541-881X

Lei 3,80

magazin istoric

5 948384 040050

11